

Torsdagen den 1 februari

Kl. 10.00

Torsdagen den

1 februari 1973

*Om svenskt bistånd
till Island*

§ 1 Justerades protokollet för den 24 januari.

§ 2 Om svenskt bistånd till Island

Herr utrikesministern WICKMAN erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Palms* (s) i kammarens protokoll för den 24 januari intagna fråga, nr 50, dels herr *Sundmans* (c) i kammarens protokoll för den 30 januari intagna fråga, nr 60, till herr statsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Palm har frågat mig vilka initiativ regeringen överväger i anslutning till den naturkatastrof som drabbat Vestmannaöarna och deras befolkning. Herr Sundman har frågat statsministern när och hur svenska regeringen avser ta upp till överläggning med den isländska regeringen lämpliga former för svenskt bistånd med anledning av den svåra naturkatastrofen vid Vestmannaöarna. Den senare frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Som svar på frågorna vill jag först erinra om att, som också framgått av pressen, statsminister Palme i ett telegram den 24 januari till Islands statsminister uttalat att Sverige är berett att bistå med att lindra följderna av katastrofen. I ett svenskt regeringsuttalande den 29 januari i anledning av katastrofen säges vidare bl. a.:

”Den svenska regeringen står sedan förra veckan i fortlöpande kontakt med Islands regering för att utröna de omedelbara och mera långsiktiga behov som kan uppstå i katastrofens spår.

Regeringen kommer att efter överenskommelse med isländska regeringen snabbt medverka till att bistå de drabbade människorna. Vidare är regeringen beredd till insatser för att stödja de åtgärder som isländska regeringen beslutar för att reparera de skador som drabbat det isländska samhället.

Regeringen samråder med övriga nordiska regeringar i frågan i syfte att möjliggöra en samordnad nordisk aktion.”

För att realisera här redovisade avsikter har regeringen som ett led i en gemensam nordisk aktion, varom samråd pågår med våra nordiska grannar, beslutat att omedelbart ställa 7 miljoner kronor till förfogande för bistånd till Island. Vidare reser en svensk delegation i dag till Island för att i samråd med de isländska myndigheterna planera omfattningen av en svensk insats i form av monteringsfärdiga trähus. Det är självfallet att vi i denna liksom i övriga insatser kommer att vägledas av isländska regeringens värdering av biståndsbehoven.

Torsdagen den
1 februari 1973

*Om svenskt bistånd
till Island*

Herr PALM (s):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till utrikesministern för det mycket positiva svaret på min fråga.

När jag ställde frågan var jag mycket medveten om svårigheten att ge besked innan man var klar över katastrofens omfattning och hur den isländska regeringen själv försöker bemästra de problem som även fortsättningsvis uppstår. Något tvivel på den svenska regeringens vilja att ge ett lämpligt bistånd har jag aldrig hyst.

Vi har nu fått värdefulla upplysningar i korta men mycket innehållsrika ord som bekräftar Sveriges vilja att hjälpa. Det här tar vi som ett uttryck för en äkta nordisk gemenskap. Det är fråga om ett rejält handtag i en nödsituation. Den djupa tragiken och förstäelsen för de många följdproblemen upplever vi alla.

Än en gång tack för svaret.

Herr SUNDMAN (c):

Herr talman! Jag ber också att få tacka utrikesministern för detta klara besked om svensk beredskap att göra en betydande insats.

Island ligger som vi vet i ett av jordens vulkaniskt mest aktiva områden. Aktiviteten tycks vara tilltagande. Sedan Askjas utbrott 1959 har ytterligare tre häftiga utbrott ägt rum, Surtsey, Hekla och nu Helgafell.

Den största katastrofen inträffade 1783 då vulkanen Laki rämnade i en 30 km lång kraterspricka, den s. k. Skaftáreldar. Lavan strömmade ut över ett nära 600 km² stort område – hela Island täcktes av aska. 80 procent av landets alla får dukade under, 75 procent av alla hästar och drygt hälften av nötkreaturen. Var femte islänning, mer än 9 000 människor, fick sätta livet till under utbrottet och under den följande vintern.

Helgafells utbrott har inte vållat en katastrof i människoliv – men det har berövat ungefär var fyrtionde islänning nära nog allt han äger och har. Och det har blivit ett dråpslag mot den isländska ekonomin.

Uppgifterna från Island är kortfattade och delvis motsägande. Det hänger samman delvis med att situationen är svår att överblicka – delvis med att telekommunikationerna är så bristfälliga som de är.

Detta är väl ett av skälen till att de nordiska folken ännu förhållit sig så anmärkningsvärt passiva – att man ännu icke fattat katastrofens vidd och behovet av hjälpinsatser.

Enligt preliminära beräkningar behövs under detta år 2 miljarder isländska kronor för att bispringa de evakuerade vestmannaöingarna. Detta motsvarar ungefär 100 miljoner svenska kronor. Och det är alltså bara en början.

Återverkningarna på den isländska ekonomin i övrigt går inte att överblicka. Jag tror att vi redan nu måste göra klart för oss att det rör sig om synnerligen stora siffror.

Skall inte allt tal om nordisk gemenskap hastigt få en ihålig klang, måste vi i ord och handling visa att vi är beredda att göra en insats, som svarar mot vår andel i övrigt nordiskt samarbete och övrig nordisk samverkan.

De 7 miljoner kronorna i bistånd nu får bara vara en begynnelse. Vi måste redan nu vänja tanken vid att den slutliga summan av vårt bidrag kommer att gå upp till ett tiofalt eller tjugofalt större belopp – eller kanske ännu mer.

I Norge har redan en folksamling påbörjats. I Danmark torde en sådan komma i gång inom några dagar. I Sverige har en insamling påbörjats i Göteborg, och vi skall hoppas att den snarast får rikskaraktär.

Herr talman! Jag upprepar: Vi måste visa att talet om nordisk gemenskap har ett reellt innehåll.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om en förenkling av riksskatteverkets deklarationsanvisningar

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Börjessons i Falköping (c) i kammarens protokoll för den 23 januari intagna fråga, nr 45, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat mig om jag uppmärksammat att riksskatteverkets deklarationsanvisningar är svårbegripliga och om jag ämnar medverka till en förenkling av anvisningarna.

För allmänhetens information ger riksskatteverket ut en broschyr, Dags att deklarerera. Broschyren, som utdelas till samtliga hushåll, har fått ett positivt mottagande. Den kan beräknas vara till fyllest för ca 85 procent av alla skattskyldiga. Som komplettering till broschyren finns riksskatteverkets deklarationsupplysningar. Vidare utges handledningar av bankinstitutet. För tillkomsten av dessa handledningar har under senare år statsbidrag utgått. I deklarationsupplysningarna och handledningarna behandlas speciella frågor mer ingående. Självfallet eftersträvar riksskatteverket all möjlig förenkling av sitt material. Någon särskild medverkan från min sida i detta arbete anser jag inte påkallad.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till finansministern för svaret på min enkla fråga.

Vid olika tillfällen har riksskatteverkets deklarationsanvisningar varit föremål för kritik med anledning av att deklaranterna helt enkelt inte på alla punkter kunnat förstå deras innebörd. Vissa justeringar har företagits för att underlätta begripligheten, men tyvärr är anvisningarna inte helt tillfredsställande i detta avseende. Det är framför allt egna företagare och över huvud taget deklaranter med bokföring över sin verksamhet som drabbas av detta.

I sitt svar framhåller finansministern att ungefär 85 procent av alla skattskyldiga nås av broschyren Dags att deklarerera. Men det är som sagt inte den jag närmast äsyftar, utan det är riksskatteverkets anvisningar som jag inte anser har en tillfredsställande utformning. Deklaranten har rätt att ställa vissa krav på dessa anvisningar. För det första föreligger det ju med vissa undantag deklarationsplikt för varje inkomsttagare och för det andra har skattelagstiftningen skärpts, vilket medfört större krav på

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. sysselsättnings-
bortfallet på grund
av sänkta försvars-
anslag*

deklaranterna.

Båda dessa skäl talar för att myndigheterna bör underlätta för deklaranterna att upprätta sina deklARATIONER, och anvisningarna måste utformas så att missförstånd om möjligt undviks. Erfarenheterna talar för att de anvisningar som ställs till allmänhetens förfogande till ledning för deklaranterna inte är utformade på ett lättförståeligt sätt. Det förekommer att deklaranter på grund av att de inte förstått anvisningarna gjort sig skyldiga till vårdslös deklARATION, som bl. a. lett till åtal.

Jag tycker, herr finansminister, att det från allmän rättvisesynpunkt ter sig som ett minimikrav att finansministern tillsätter t. ex. en arbetsgrupp för att studera deklARATIONSANVISNINGARNA och lägga fram förslag om erforderliga tillrättalägganden.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. sysselsättningsbortfallet på grund av sänkta försvarsanslag

Herr försvarsministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr Öhvalls (fp) i kammarens protokoll för den 23 januari intagna fråga, nr 44, och anförde:

Herr talman! Herr Öhvall har frågat mig hur jag ser på sysselsättningsbortfallet som blivit följden, bl. a. i Övertorneå, av sänkta försvarsanslag.

Sysselsättningsläget i Övertorneå påverkas inte av de föreslagna utgiftsramarna för försvaret.

Herr ÖHVALL (fp):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för svaret på min fråga.

Anledningen till att jag ställt frågan är naturligtvis de bekymmer många människor har som är anställda inom verksamhet som berörs av det försvarsbeslut vi fattade förra året. Enligt de siffror som försvarets materielverk då presenterade skulle 7 000 å 8 000 människor komma att på sikt beröras av den beslutade nedskärningen. Av dem arbetar omkring 2 000 hos underleverantörer, i regel mindre företag. Nu pågår den här nedbantningen. De människor som arbetar i försvarsindustrin känner sig otrygga, och de som har gått hos underleverantörer och väntat på jobb får plötsligt se beställningarna annullerade.

Övertorneå har jag tagit som typexempel. Nu säger försvarsministern att försvarsbeslutet inte berör Övertorneå. Kvar står att den lokala myndigheten har meddelat att på grund av uteblivna försvarsbeställningar får man bekymmer med AMS-arbetsplatsen i Övertorneå. Detta är en allvarlig sak, även om det gäller några tiotal man i en bygd där man förra året skickade 370 arbetssökande till södra delarna av landet. I januari i år fanns det 286 arbetslösa.

En mjukare nedtrappning av försvarets materielbeställningar borde kunna genomföras. Säkert skulle man kunna undvika kapitalförstöring på såväl påbörjade som projekterade objekt. Men viktigast är naturligtvis att de människor som drabbas av nedbantningarna inom försvaret får nödigt rådrum och blir anvisade ny sysselsättning. Men var finns den i dag?

Torsdagen den
1 februari 1973*Ang. rökningens
följdverkningar för
icke-rökare*

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Försvaret har haft en beställning utlagd i en AMS-verkstad i Övertorneå. Man har där för försvarets räkning tillverkat s. k. kupolformar. Sex man har varit sysselsatta med detta inom AMS-verkstaden. Den beställningen är snart färdig. Behov av ytterligare kupolformar finns inte inom försvaret, och det är alltså inte möjligt att lägga ut någon ytterligare sådan beställning. Fortifikationsförvaltningen är emellertid beredd att göra vissa andra beställningar, om AMS anser det nödvändigt, hos någon av de verkstäder AMS har i Norrbotten. Det gäller inte bara verkstaden i Övertorneå utan även andra.

Herr ÖHVALL (fp):

Herr talman! Jag är tacksam för det positiva beskedet. Säkert blir många berörda glatt överraskade av de klara signalerna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. rökningens följdverkningar för icke-rökare

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Romanus'* (fp) i kammarens protokoll för den 11 januari intagna fråga, nr 10, till herr kommunikationsministern, dels herr *Sjöholms* (fp) i kammarens protokoll för den 23 januari intagna fråga, nr 46, och anförde:

Herr talman! Herr Sjöholm har frågat om jag anser det ligga utanför eller innanför samhällets ansvar att skydda icke-rökare från att drabbas av allvarliga medicinska följdverkningar av att andra röker. Vidare har herr Romanus frågat kommunikationsministern om han vill medverka till att taxiförare som så önskar ges rätt att utöva sitt arbete utan att utsättas för tobaksrök. Den sistnämnda frågan har överlämnats till mig för besvarande. Jag besvarar båda frågorna i ett sammanhang.

Tobaksrökningen medför problem som gäller både hälsan och trivseln och som berör inte bara rökarna själva utan även icke-rökarna. Regeringen har uppdragit åt socialstyrelsen att redovisa en allsidig medicinsk undersökning rörande tobakskonsumtionen och i anledning härav vidtagna åtgärder samt att lägga fram förslag till de ytterligare åtgärder som kan behövas inom styrelsens verksamhetsområde. Även frågor om s. k. passiv rökning och följdverkningar härav uppmärksammas i samband med detta utredningsarbete, som beräknas vara slutfört under första halvåret 1973. Vad särskilt gäller effekterna av tobaksrökning som sker i anslutning till verksamhet i arbetslivet ankommer det på arbetarskyddets organ att följa förhållandena och vidta de åtgärder som kan vara påkallade från bl. a. arbetshygienisk synpunkt.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! "Det ter sig tämligen självklart att den enskilde skall kunna avvisa förekomsten av rökning på sin egen arbetsplats. Den direkta arbetsplatsen bör alltså vara rökfri om arbetaren-tjänstemannen själv

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. rökningens
följdverkningar för
icke-rökare*

uttalar önskemål härom.” – Detta citerar jag ur en PM, som socialstyrelsen har överlämnat till socialdepartementet. Jag ber att få ansluta mig till den principen.

Det har på senare tid framkommit – som jag är säker på att herr Sjöholm kommer att utveckla vidare – alltmer fakta som stöder uppfattningen att det även för icke-rökaren är skadligt att utsättas för tobaksrök i starka koncentrationer under längre tid. Dessutom är det för många en väsentlig trivselfråga.

Förhållandena i taxi är sådana, i varje fall i Stockholm, att taxiföraren enligt reglementet inte får röka om inte passagerarna medger det. Däremot får passagerare röka oavsett vad taxiföraren har för inställning. Det har också inträffat att en taxiförare, som har uppmanat passagerarna att avstå från tobaksrökning, har blivit fråntagen sin legitimation för ett antal månader sedan.

Det är enligt min uppfattning rimligt att taxiförarna ges rätten att slippa tobaksrök på sin arbetsplats. I synnerhet är det en obehaglig inställning som speglas i detta reglemente, nämligen att passagerarna får röka och bära sig åt som de vill, medan däremot taxiförarna skall finna sig i att röka endast om passagerarna tillåter; annars får de avstå. De här reglerna stämmer inte med vad jag uppfattar som jämlikhet. Det hade varit intressant att höra socialministern uttala sig om den saken.

I Norge har tobaksskaderådet uttalat sig för att taxiförarna skall kunna sätta upp en skylt om de inte vill ha rökning i bilen; det skall framgå att de har socialstyrelsens stöd för ett sådant förfarande.

Herr talman! Det är vanligt att man tackar för svar på frågor. Nu har jag tyvärr inte fått något svar, och då är det inte så lätt för mig att framföra något tack. Jag vill därför upprepa frågan. Den var ställd till kommunikationsministern. Jag trodde att han hade lättare att medverka till att taxiförarna skulle få rätten att utöva sitt yrke utan att utsättas för tobaksrök. Men eftersom frågan har överlämnats till socialministern är väl tanken att han skall kunna medverka till detta. Jag frågar alltså: Vill socialministern medverka till att taxiförarna får rätt att utöva sitt yrke utan att utsättas för tobaksrök?

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Artigt som jag är kan jag tacka socialministern – även om inte jag heller har fått något svar på min fråga.

Bristen i det värdefulla institut som enkla frågor utgör är att man sällan får svar på den fråga man har ställt. Det är ju inte en ren händelse att en fråga formuleras på ett visst sätt. Jag formulerade detta avsiktligt så att jag frågade socialministern om han anser att det ligger innanför eller utanför samhällets ansvar att skydda icke-rökare från att bli skadade. Jag tycker det skulle vara värdefullt om socialministern uttalade sig i den frågan.

Som herr Romanus förutskickade har min fråga föranletts av de alarmerande uppgifter som kommit om hur farlig rökningen är för passiva rökare, alltså de som inte röker själva men tvingas att vistas i lokaler där det röks. Det finns utredningar från i synnerhet Japan och Amerika som visar att människor som aldrig själva satt en cigarett eller en cigarr i

Torsdagen den
1 februari 1973*Ang. rökningens
följdvärkningar för
icke-rökare*

munnen har blivit livsvarigt skadade -- blodkärlen förändras osv. Det är väl ändå kolossalt allvarligt? Därför tycker jag att man skall ställa frågan om inte samhället på något sätt måste ingripa.

Det skulle också vara intressant att höra statsrådets uppfattning om huruvida inte tiden nu kan vara mogen för att vidta åtgärder som innebär att de som förpestar och förgiftar luften måste ha särskilda utrymmen och att de som vill ha luften intakt generellt skall få behärska lokalerna. I anslutning till det bör man också ta ställning till om inte tiden kan vara mogen för att i kommunala hälsovårdsordningar införa förbud mot rökning i offentliga lokaler.

Jag har haft denna fråga uppe i kommunalt sammanhang. Hälsovårdsnämndens ordförande var helt oförstående för att man i kommunala sammanhang skulle verka för att sammanträdeslokaler skulle vara rökfria. Det tycker jag är rätt fantastiskt. Förståelsen ute i bygderna är alltså ganska klen på detta område.

Där spetsade jag för övrigt till frågan på ett sätt som väckte föga anklag i församlingen, och jag vill gärna göra det här med. Om det nu är vetenskapligt bevisat att det är hälsovådligt även för icke-rökare att vistas i sådana här lokaler, om människor alltså kan anses lida en för tidig död genom att vistas i lokaler där andra röker, då kan man väl ändå säga att det är en form av vållande till annans död. Det är mycket kraftigt uttryckt, men det är logiskt. Kan socialministern vederlägga min tes, så gärna för mig -- jag tror att det blir svårt.

Vi kan väl vara överens om att detta är en väldigt allvarlig fråga, och jag tror att samhället på något sätt måste ingripa för att skydda de människor som för sin hälsas och sitt välbefinnandes skull inte vill andas in tobaksrök -- det måste finnas en metod för det.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag har påpekat i mitt svar att frågan är föremål för en både omfattande och seriös utredning i socialstyrelsen. Den utredningen befinner sig i sitt slutskede och beräknas bli färdig någon gång i sommar.

Men oberoende av denna utredning har socialstyrelsen tagit ett flertal initiativ med syfte att sprida information om rökningens skadlighet och påverka allmänhetens rökvanor. Sålunda har frågor som rör reklamen på tobakens område tagits upp i samråd med Svenska tobaksaktiebolaget. En informationsverksamhet bedrivs med sikte på vissa viktiga målgrupper som exempelvis ungdoms- och fritidsledare, lärare, läkare och annan sjukvårdspersonal. Jag kan här också nämna att det tillsatts en arbetsgrupp med uppgift att utreda förutsättningarna för en varudeklARATION, i första hand beträffande cigaretterna. Jag vill också erinra om att det statliga stödet till Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar för budgetåret 1972/73 uppgår till 375 000 kronor.

Av vad jag här i korthet har nämnt framgår att tobaksfrågan är föremål för en omfattande uppmärksamhet från samhällets sida. I likhet med herr Romanus hoppas jag att vi relativt snabbt skall kunna vidga insatserna på olika områden.

Beträffande taxibilarna vill jag bara nämna att här är det fråga om ett enskilt ärende. Det är för närvarande föremål för prövning i arbetar-

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. rökningens
följdverkningar för
icke-rökare*

skyddsstyrelsen och socialstyrelsen.

Personligen kan jag ansluta mig till det önskemål som har framförts att man så långt som möjligt steg för steg bör kunna komma fram till rökfria miljöer även i taxibilar.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Nu är det något lättare att tacka. Socialministern sade att man vill eftersträva en sådan utveckling som jag har efterlyst. Det är en viktig mening. Mycket beror naturligtvis på vad man menar med "steg för steg". De där stegen borde väl inte behöva ta så väldigt lång tid. Om man kan ha en regel att föraren får röka bara när passagerarna tillåter, borde det väl inte vara något stort steg att införa jämlikhet i den meningen, att passagerarna får röka bara när föraren tillåter.

Sedan kan man diskutera om man skall ha totalt förbud mot rökning i taxibilar. De flesta människor åker inte taxi mer än en kvart eller 20 minuter, och det kan inte vara någon större uppoffring att låta bli att röka den korta tiden. För en taxiförare som sitter i sin bil hela dagen kan det vara ett mera rimligt önskemål att få röka, men då borde det också vara möjligt för den som vill åka i en rökfri taxi att få beställa en sådan.

Det här verkar vara praktiska problem som går att lösa. Nu har socialministern uttalat en viljeinriktning, och den hoppas jag kan vara till vägledning för dem som har att praktiskt sköta de här frågorna.

Jag blir emellertid en aning oroad när socialministern nu säger att utredningen skall bli klar i sommar. Senast vi diskuterade saken sade socialministern, om jag inte minns alldeles fel, att den skulle vara klar i början av 1973. Det är ju alltid trist om en utredning blir fördröjd, i synnerhet om man låter andra åtgärder vänta med tanke på denna pågående utredning. Nu påpekar socialministern att man kan ta initiativ och vidta åtgärder under tiden då en utredning arbetar. Man får hoppas att det sker också i det här fallet med taxi. Jag begär inte att socialministern skall uttala sig om det fallet, men här är det ändå en person som går arbetslös på grund av att man har tillämpat orimliga regler.

Jag ber till slut att få ställa frågan: Har man anledning att befara en ytterligare försening av den här utredningen?

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Socialministern är allmänt välvilligt inställd till våra propåer, men jag skulle önska litet mera konkreta svar på de frågor som jag ställde. Vems skall lokalerna vara, generellt sett – deras som vill ha dem intakta i fråga om frånvaro av rök, eller rökarnas? Skulle inte socialministern kunna uttala en egen uppfattning därvidlag liksom när det gäller om samhället vill ta ett ansvar för att skydda människor mot att bli skadade när de vistas i allmänna lokaler? Det är en enkel fråga, som man skulle kunna få svar på, om det inte borde vara så, att man kan få lov att vistas i offentliga lokaler utan att utsättas för risker för sin hälsa.

Socialministern bestred inte vad jag sade om vållande till annans död och synes sålunda instämma i min hypotes därvidlag.

I Helsingborg t. ex. vill hälsovårdsnämnden inte ens verka för att

sammanträdeslokalerna skall vara rökfria. Vill jag vara litet illasinnad kan jag uppfatta det som att man bokstavigt talat vill röka ut missshagliga ledamöter ur vissa nämnder. Det kan faktiskt bli följden, för det finns människor som är allergiska mot tobaksrök. Att de inte skall kunna åta sig allmänna förtroendeuppdrag därför att andra visar brist på hänsyn måste det kunna finnas något medel mot.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag har angivit att utredningen beräknas vara färdig i sommar, och det är min förhoppning att den också skall bli det. Det är en angelägen utredning, och vi är naturligtvis i hög grad inställda på att tidsschemat skall följas.

Jag vill emellertid göra ett påpekande. Enligt min mening är det en önskvärd och, låt mig gärna tillägga det, en glädjande utveckling att man numera på flera håll har fått upp ögonen för att restriktioner beträffande tobaksrökning kan vara motiverade bl. a. i offentliga lokaler och kommunikationsmedel samt arbetslokaler. Uttryck härför är att rökförbud på många håll har kommit till stånd och accepterats i många olika samlingslokaler — det kan vara teatrar, biografier etc. — och transportmedel för lokaltrafik, som tunnelbana, spårvagnar och bussar.

Jag tror att vi i vårt land har nått ett stycke på väg, om man jämför med andra länder, men jag ser det som väsentligt att vi kan gå vidare. Rökfria miljöer är önskvärda. Jag skulle vilja tillägga att det ligger nära till hands att anta att de omfattande åtgärder som har satts in när det gäller upplysning om tobaksrökningen och dess verkningar härvid har spelat och spelar en betydelsefull roll.

Man kan, herr talman, räkna med att samhällets organ också fortsättningsvis kommer att göra betydande insatser för att nedbringa tobakskonsumtionen och minska dess ogynnsamma effekter på såväl rökare som andra.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det är naturligtvis sant att vi har nått ett stycke på väg. Jag tycker dock att just när vi diskuterar den här frågan har man inte anledning att vara alltför förtjust. Det har alltså hänt att en person som har begärt att få en rökfri arbetsplats — den taxibil som han kör — har blivit av med sin taxilegitimation och inte har något arbete. Passagerarna får röka hur mycket som helst. Han själv skulle däremot inte få röka i bilen. Det är inte uttryck för någon särskilt tillfredsställande situation. Enligt min uppfattning är det inte tänkbart att den frågans lösning skulle få vänta tills utredningen kommer och att han alltså skulle få gå arbetslös ytterligare ett halvår — då är det inte något vidare framsteg som gjorts på det här området.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag skall bara en gång till påpeka att det gäller ett enskilt ärende som är föremål för prövning och att jag därför inte i den här debatten kan gå in på detta. Men jag har uttalat min principiella åsikt i frågan tidigare, och därmed har jag deklarerat vad jag menar.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
1 februari 1973

Om säkerhetsåtgärder mot barnolycksfall i bostäder och barnstugor

Herr civilministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara fröken Hörléns (fp) i kammarens protokoll för den 23 januari intagna fråga, nr 42, och anförde:

Herr talman! Fröken Hörlén har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidtaga med anledning av det förslag till tillämpningsbestämmelser till byggnadsstadgan om säkerhetsåtgärder mot barnolycksfall i bostäder och barnstugor m. m. som statens planverk den 13 juni 1971 överlämnade till civildepartementet.

Förslaget har remissbehandlats. De invändningar som kom fram har föranlett överläggningar med olika myndigheter. Förslaget har därefter med viss jämkning fastställts av Kungl. Maj:t den 28 december 1972 att gälla fr. o. m. den 1 juli 1973.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för det positiva svaret på min fråga.

Behovet av säkerhetsåtgärder mot barnolycksfall i bostäder och annan byggnation är sedan länge väl dokumenterat. Under 1960-talet har vid upprepade tillfällen motionerats om översyn av byggnadsstadgan, så att större barnsäkerhet erhöles. Riksdagen har i de sammanhangen anslutit sig helt till det syfte som uppbär motionerna och också hänvisat till gjorda utredningar i ärendet från familjeberedningen och kommittén för barns utemiljö.

Bostadsstyrelsen, som haft frågan på remiss under utskottsbehandlingen, har för sin del redovisat att man ännu 1969 inskränkt sig till rekommendationer av anordningar som syftar till att förebygga olycksfall. Men man säger också vidare: "Från styrelsens synpunkt är det angeläget, att problemet reds upp inte genom rekommendationer utan genom krav. Enligt bostadsstyrelsens mening torde något hinder inte föreligga för omedelbara föreskrifter innebärande att vissa detaljer i bostadslägenheter avsedda för familjer, eventuellt i alla lägenheter, obligatoriskt ges ett olycksfallsförebyggande utförande med avseende på minderåriga barn. — — — Det bör närmast ankomma på statens planverk att i anslutning till fortgående revision av Svensk Byggnorm initiera det utredningsarbete, som kan erfordras för vidare åtgärder i frågan."

Statens planverk har ju också arbetat med frågan och för mer än ett och ett halvt år sedan lagt fram ett förslag om tillämpningsbestämmelser till byggnadsstadgan om säkerhetsåtgärder mot barnolycksfall i bostäder och barnstugor m. m. Man räknade med att det skulle kunna fastställas att gälla fr. o. m. den 1 januari 1972. Ännu strax före jul hade det emellertid inte skett, vilket jag då fann anmärkningsvärt. Nu är jag tacksam för beskedet om att beslut fattats i ärendet. Det innebär ju att de nya reglerna skall gälla fr. o. m. den 1 juli i år.

Men man frågar sig onckligen hur det kommer sig att det dröjt så länge innan någonting hänt. Några större hyresökningar lär inte bli följden av att planverkets förslag genomföres. Man har nämligen på planverkets tekniska byrå räknat ut att hyresökningen inte skulle belöpa sig till mer än en krona per månad. Det skulle vara intressant om statsrådet här hade möjlighet att ytterligare belysa anledningen till dröjsmålet.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Det förslag till bestämmelser som planverket redovisade var ganska omfattande. Det har varit föremål för remissbehandling hos olika myndigheter och även organisationer. Under remissbehandlingen gång kom det fram invändningar och kritik som nödvändiggjorde nya överläggningar, och det är skälet till att det tog litet längre tid att få fram de här bestämmelserna än man kanske från början trodde.

Jag är emellertid för egen del väldigt tillfredställd över att vi har kunnat i stort sett fastställa planverkets förslag och jag är övertygad om att det kommer att i betydande grad medverka till att minska riskerna för barnolycksfall. Vi får en ur barnolycksfallssynpunkt betydligt bättre miljö sedan vi nu kunnat lägga fast de här bestämmelserna.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag vill bara tacka ytterligare för de möjligheter som detta förslag ger inför framtiden, och jag hoppas verkligen att systemet kommer att fungera så, att bostäderna snarast möjligt blir försedda med sådana anordningar att barnen kan känna sig trygga.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Ang. hänsynen till miljöskydd m. m. vid fastställande av arbetsplan för vägar

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Claesons* (vpk) i kammarens protokoll för den 24 januari intagna fråga, nr 54, dels herr *Fiskesjös* (c) i kammarens protokoll för den 25 januari intagna fråga, nr 55, och dels herr *Regnélls* (m) i kammarens protokoll för den 24 januari intagna fråga, nr 53, och anförde:

Herr talman! Herr Claeson har frågat mig om de regler som nu gäller för fastställande av arbetsplan för vägarna tar tillräcklig hänsyn till miljöskyddet eller andra omständigheter av betydande vikt som kan framkomma efter realbehandlingen av olika vägföretag.

Herr Fiskesjö har frågat mig om den beslutade sträckningen av väg 816 mot Sturup är väl förenlig med bestämmelsen i 4 § väglagen enligt vilken vid byggande av väg tillbörlig hänsyn skall tagas till bl. a. miljöskydd och naturvård.

Herr Regnéll har frågat mig om jag anser det angeläget att finna bättre former för samråd på tidigt stadium med även andra ortsbor än markägare vid planering av sådana vägarbeten, som medför väsentliga ingrepp i miljön.

Jag besvarar de tre frågorna i ett sammanhang.

Innan en vägombyggnad påbörjas sker en ingående och omfattande planering och projektering som normalt sträcker sig över flera år. I väglagstiftningen finns klart föreskrivet hur detta förarbete skall gå till. Det finns kanske anledning att här något erinra om dessa bestämmelser.

Bestämmelserna innebär i korthet att vägförvaltningen i länet i samråd

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. hänsynen till
miljöskydd m. m.
vid fastställande av
arbetsplan för vägar*

med länsstyrelse och kommun upprättar en arbetsplan för projektet. Länsstyrelsen har bl. a. viktiga uppgifter på naturskyddets område och särskild sakkunskap härför. Samråd skall enligt vägkungörelsen också ske med länsvägnämnden, med övriga myndigheter vilkas verksamhetsområde berörs av företaget samt med lokala organ och sammanslutningar som kan ha ett väsentligt intresse i saken. Kommun och ägare till fastigheter som berörs av företaget skall kallas till sammanträde på platsen.

Förslag till arbetsplan skall sedan utställas av länsstyrelsen, varvid anmärkningar mot planen kan framställas. Efter prövning av eventuellt framställda anmärkningar fastställer vägverket arbetsplanen efter samråd med länsstyrelsen. Har vägverket och länsstyrelsen olika uppfattning hänskjuts frågan om fastställelse till Kungl. Maj:t. Vägverkets fastställelsebeslut kan överklagas.

Handläggningen av vägärendena förutsätter således en omfattande samverkan mellan olika samhällsorgan som vart och ett har överblick över, kunskap om och ansvar för väsentliga sektorer i samhället.

Låt mig också erinra om att en i stort enhällig riksdag så sent som för drygt ett år sedan godtog den nuvarande väglagen, som är resultatet av en ingående översyn av tidigare lagstiftning.

Herr Fiskesjö nämner i sin fråga 4 § väglagen. Andra stycket i den paragrafen lyder: "Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tagas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och fornminnesvård."

Nuvarande vägkungörelse innehåller vidare i 26 § föreskriften att vid upprättande av arbetsplan särskilt skall iaktas bl. a. att tillbörlig hänsyn tas till befintlig och blivande bebyggelse utmed vägen, att vägen erhåller en mjuk och naturlig inpassning i landskapet och att naturföremål eller naturområde av särskilt intresse eller forn lämning inte utan tvingande skäl skadas av företaget.

Arbetsplanen för väg 816 vid Sturup har fastställts av statens vägverk. Besvär har inte anförts. Ärendet har därför inte prövats av regeringen, och jag kan inte uttala mig om vägverkets beslut. Jag vill dock nämna, att exempelvis vägnämnden tillstyrkt planen och att kommunen vid utställelsen framförde anmärkningar mot planen endast såvitt avsåg indragning av befintliga vägar.

Det är klart att de uttalanden som kommun gör rörande vägsträckningar m. m. bör överensstämma med den uppfattning som företräds av förtroendemännen. Dessa kan förutsättas ha kännedom om de åsiktsyttringar som kommer från allmänheten. Allmänt gäller givetvis att de kommunala förtroendemännen härvidlag måste göra en avvägning mellan sådana åsiktsyttringar och andra faktorer av betydelse vid utformningen av projekten.

Herr Claesson frågar också vilka regler som gäller då omständigheter av betydande vikt framkommer efter realbehandlingen av ett vägföretag. Om omständigheter som inte var kända när arbetsplanen fastställdes tillkommer efteråt är det närmast vägverkets och länsstyrelsens sak att bedöma i vad mån de bör föranleda en förnyad prövning.

Låt mig sluta med att säga att den reglering av frågorna rörande planering av vägprojekt, som jag här redogjort för, enligt min mening ger

rimliga garantier för att alla väsentliga intressen som kan beröras i sammanhanget blir beaktade.

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för det ganska utförliga svaret.

Min fråga är föranledd av de protester och den opinion som har kommit till uttryck mot vägverkets beslut rörande utbyggnaden av Nynäsleden vid Fällan i Huddinge kommun. De människor som protesterar mot vägverkets arbetsplan anser att man på vägverket inte har tagit tillräcklig hänsyn till önskemålen att bevara stora miljö- och rekreativvärden och inte heller till de uppenbara risker som föreligger för betydande bullerstörningar för tusentals människor samt att vägverket inte förutsättningslöst har prövat andra alternativa lösningar. Tydligt anser de protesterande också att vägverket inte har beaktat de nya bestämmelserna i väglagen och i miljöskyddslagen – eller i vart fall att man inte har tolkat bestämmelserna i deras rätta anda. Vidare har de protesterande tolkat kommunikationsminister Norlings yttranden i olika sammanhang – senast för ett par veckor sedan i ett TV-program kallat Buller och bång – på det sättet att myndigheterna nu var beredda att vid vägbyggen ta större hänsyn till bl. a. riskerna för bullerstörningar.

Enligt min mening är vad som skett och vad man givit uttryck för när det gäller vägbygget vid Fällan inte någon organiserad aktion för att förhindra en nödvändig vägbyggnad. Aktionen och protesterna är ett resultat av ökade insikter när det gäller en människovärdigare miljö och ett uttryck för människornas oro för fortsatt miljöförstöring. De är också ett uttryck för en vilja att bevara vad som går att bevara av värdefull fritidsmiljö och ett försök att få till stånd en enligt dessa människors uppfattning bättre lösning på vägbyggnadsproblemen.

När man tar del av och ser vad som har hänt i detta ärende sedan mitten av 1950-talet, så finner man att det från samhällets sida har begåtts ett grundläggande fel vid handläggningen av frågan. Man har nämligen börjat med att bygga bostäder och arbetsplatser i stället för att först bygga en ordentlig Nynäsled och planera den kollektiva trafiken i Södertörn.

Huddinge kommun har tydligt släpat efter med sin planläggning. Man har inte ens haft en översiktsplan över Fällanområdet, och det har inte varit någon offentlig diskussion innan ärendet blev klart.

Vid en genomgång av hur frågan om Nynäsledens sträckning genom Trångsundsområdet och Fällan har handlagts så förvånar man sig alltså över de många oklara punkterna och vissa missar som har skett i hanteringen.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag ber också att få tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga.

Jag är medveten om att man kan ha olika meningar om vad som skall läggas in i ett så tånjbart stadgande som väglagens om tillbörlig hänsyn till miljövård och naturskydd. Jag är också självklart medveten om att man

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. hänsynen till
miljöskydd m. m.
vid fastställande av
arbetsplan för vägar*

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. hänsynen till
miljöskydd m. m.
vid fastställande av
arbetsplan för vägar*

vid konkreta avgöranden kan tvingas till besvärliga kompromisser när olika intressen bryts mot varandra.

Men jag är personligen övertygad om att miljö- och naturskyddsfaktorerna nu och framdeles måste ges en helt annan tyngd än hittills när man väger samman de skäl som skall ligga till grund för samhällsbesluten bl. a. vid beslut om vägsträckningar. I annat fall riskerar vi att i ökad takt åstadkomma skador som är oreparabla och att spolierna värden som inte kan ersättas.

Det har ju under senare tid inträffat en rad fall där naturvårdsintressen och andra intressen kolliderat på ett dramatiskt och enligt min mening olyckligt sätt. Dessa fall var för sig och tagna tillsammans visar onekligen en tilltagande oro inför utvecklingen och en tilltagande besvikelse över att allmänna deklarationer om miljöhänsyn och naturskydd inte mera påtagligt avsätter resultat i det konkreta handlandet.

Det fall som jag tagit upp i min fråga gäller beslutet om att bygga en väg, väg 816, mellan Yddinge och Sturup. Det är inte någon lång väg det gäller, ungefär 6 kilometer. Avsikten med vägen är bl. a. att den skall korta av vägsträckan till Sturup för oss som kommer från Lund. Det är ingen stor tidsvinst det gäller. Enligt uppgift skulle det röra sig om 5–6 minuter. Trafikbeläggningen väntas inte heller bli särskilt stor. De vinster som samhället och enskilda kan tänkas göra genom att den här vägen kommer till stånd förefaller således utomordentligt små.

Däremot är de naturskador som vägen kommer att ge stora. Den kommer nämligen att braka igenom ett naturområde av mycket stort värde för fritidsliv och rekreation och ett område med ett mycket rikhaltigt och i vissa avseenden särpräglat djurliv.

Till detta kommer en mera allmän aspekt. Västra Skåne är ett högexploaterat område. Bebyggelse, vägar, trafik breder ut sig åt alla håll. Befolkningen har ökat kraftigt. De områden för fritidsbebyggelse som finns inom rimliga avstånd är snart uppstyckade och färdigexploaterade. De områden som ställts i ordning av kommunerna för ett mera öppet fritidsliv är mycket hårt utnyttjade. Vart skall de människor ta vägen som vill ut i naturen lördagar och söndagar och som vill ströva fritt omkring? Varthän skall alla naturintresserade ungdomar, scouter, fältbiologer och andra förlägga sina utflykter och exkursioner? Det är inte att undra på att en bred opinion, inte minst bland ungdomen, är oroad och vill slå vakt om de någorlunda oskadade områden som ännu finns kvar. Syftet hos dem som engagerat sig i den här aktuella frågan är enligt min mening mycket behjärtansvärt. De förtjänar stöd och uppmuntran och de förtjänar att man på allvar lyssnar på deras argument. Lokalt har de redan fått ett mycket starkt stöd, vilket bl. a. framgår av att de på några få dagar lyckats samlas in över 12 000 namn på sina listor.

Såvitt jag kunnat finna är argumenten för den beslutade vägen svaga och argumenten mot den mycket starka. Det svar jag fick av kommunikationsministern var mjukt hållet och det gör att jag med optimism enträget vädjar till kommunikationsministern att medverka till att vägbygget tills vidare får vila och att hela frågan tas upp till förnyad prövning.

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! Också jag ber att få tacka statsrådet för svaret. När jag formulerade min fråga var det två synpunkter som jag var angelägen om att få med: dels att man måste ta särskild hänsyn till de lokala omständigheterna, dels att man måste ta upp diskussionen på ett mycket tidigt stadium. Jag menar att man kan vinna både praktiska och psykologiska fördelar om man följer dessa regler. Jag skall försöka att exemplifiera det genom att också knyta an till diskussionen om den nya tillfartsvägen till Sturup, där man för en kostnad av 5 miljoner kronor vill spara in en körtid på kanske upp emot 5 minuter för oss som kommer från Lundahället.

Man menar att beslutsfattarna inte vetat vad de gett sig på. Det brukar sägas att ingen vet var haren har sin gång. Men de som känner området vet sedan länge att en god del av Skånes stora hjortdjur -- dovhjortar och kronhjortar -- har sin gång just där vägarna leder mot Sturup. Bygger man den nya vägen får man nog tänka sig att sätta upp skyltar som varnar för kollision med hjortdjur -- och då försvinner väl den tidsvinst som myndigheterna tänkt sig ordna för det flygburna klientelet.

Också i den omtanken ligger för resten bristande kunskap om det lokala: vi skåningar är inte så "hialösa" -- jag hoppas statsrådet förstår ordet -- att vi vill exploatera värdefulla rekreationsområden för några minuters tveksam tidsvinst. Sett från Stockholms horisont kan vägen te sig rationell -- men ur lokal synpunkt ter den sig för många inte bara onödig utan rent av olämplig. Angelägnare projekt att använda pengarna på är det mycket lätt att peka ut.

Den nya vägens tillskyndare säger ofta till dem som kritiserar: Varför har ni inte fört fram er kritik förut? Den förebråelsen är nog orättvis, och här är jag nu framme vid önskemålet om tidiga överläggningar mellan myndigheter och allmänhet. Att först nu -- som vägverket tänkt sig -- gå ut i en informationskampanj är otillfredsställande. Att i efterhand gripa till förklaringar i stället för att ordna tidiga överläggningar -- det är att vidga klyftan mellan beslutsfattare och de berörda människorna. Och den klyftan, herr statsråd, är tyvärr redan i många fall alltför vid.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Till herr Claeson vill jag säga att det är helt otänkbart att inom ramen för en enkel fråga diskutera ärendet Fällan och Nynäsvägen. Om herr Claeson önskar en diskussion om det ärendet inbjuder jag till en sådan vid ett annat tillfälle.

När det sedan gäller den aktuella frågeställningen skall vi ändå komma ihåg att det är två ting vi diskuterar här, varav det ena är helt grundläggande. Riksdag och regering har i överensstämmelse med vårt parlamentariska system genom lagar och förordningar gett myndigheterna ett ansvar för sina respektive verksamhetsområden. Inom ramen för det ansvaret har myndigheterna att fatta beslut i olika frågor. Svensk förvaltningstradition innebär att sådana beslut som regel kan överklagas och därigenom bli prövade i högre instans. Vi bör samtidigt vara överens om att i författningen ordning fattade beslut, som vunnit laga kraft, bör respekteras. Upprätthålls inte det kravet kommer vi i konflikt med en

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. hänsynen till
miljöskydd m. m.
vid fastställande av
arbetsplan för vägar*

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. hänsynen till
miljöskydd m. m.
vid fastställande av
arbetsplan för vägar*

av de väsentliga grundprinciper på vilka hela vårt demokratiska samhälle är uppbyggt.

Att jag säger detta beror på att herr Fiskesjö vädjade till mig att medverka till att riva upp beslutet om Sturupvägen. Det tvingar mig att fråga herr Fiskesjö: Är avsikten med herr Fiskesjöes vädjan att Kungl. Maj:t skall sätta sig över den tradition som vi genom lagar och förordningar har spikat i vårt samhälle? Blir herr Fiskesjöes svar ja, då har frågan blivit betydligt allvarligare och fått en större vidd än att bara avse ett naturområde i Skåne. Jag tycker att det bör klaras ut under den här frågestunden om det är avsikten. Jag hoppas givetvis att herr Fiskesjöes svar på min fråga är nej.

Låt mig sedan bara i själva sakfrågan säga att naturvårdssektionen på länsstyrelsen i Malmöhuslän i sitt yttrande sagt: "Den planerade vägen synes ha erhållit sådan sträckning att det ej finns någon erinran ur naturvårdssynpunkt."

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag ber först att få tacka för inbjudan till en särskild diskussion beträffande Nynäsleden och Fällan. Jag accepterar med nöje den inbjudan.

Jag bestrider inte att beslutet om vägplanen har fattats i laga ordning. Men det hindrar inte att det kan ha blivit en dålig handläggning som skapat berättigad oro och missnöje. Jag är medveten om att vägverket eftersträvar att hitta billigaste möjliga lösningar. Det kan ha bidragit till att man så att säga inte har gått in på någon allvarligare prövning av andra alternativ som man ansett skulle bli dyrare.

De beslut och ställningstaganden som i vissa fall gjordes för snart tio år sedan borde med hänsyn till de förändringar som skett ha inneburit att man kunnat ta upp till omprövning i vidare mening de förslag som har ställts. Det är hög tid att man börjar bygga Nynäsvägen så att den kommer till stånd. Det råder inga delade meningar härom.

Jag vill också påpeka att det inte råder några motsättningar mellan dem som är otåligen över att vägbygget inte kommit till stånd och dem som önskar en annan sträckning och ett annat utförande. När man därför från bl. a. FCO här i Stockholm söker skapa sådana motsättningar, är det att beklaga.

Frågan om huruvida Fällan tidigare varit tillgänglig för allmänheten eller inte har diskuterats i pressen och tagits upp såsom ett argument. Det kan naturligtvis inte vara avgörande. Avgörande är om det nu blir möjligt att bevara en större del av området med mindre ingrepp i naturen och mindre bullerstörningar.

Nu har man satt i gång arbetena, herr talman, och vidtagit sådana mått och steg att det inte synes vara möjligt att få en annan sträckning och utformning av Nynäsvägen. Vad vi nu hoppas är att den opinion som utvecklats i denna fråga för framtiden skall föra med sig att man mera noggrant utreder olika alternativ och bättre tar hänsyn till allmänhetens intressen.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! I mitt första anförande väddade jag till kommunikationsministern att medverka till en omprövning, men jag har därmed inte sagt att kommunikationsministern skall sätta sig över gällande regler för beslutsfattandet. Framställningar är på gång såväl till vägverket som till kommunikationsministern, vilket bör göra det möjligt för kommunikationsministern att ta ställning utan att bryta mot gällande regler.

Rent allmänt skulle jag vilja säga att vi naturligtvis i sådana här frågor står inför besvärliga avvägningar. Man kan inte ge generella svar på hur uppkomna konflikter av det här slaget skall lösas. Men vad som är väldigt väsentligt är att myndigheter och politiker inte känner sig så hårt bundna av tidigare beslut att de, när nya, relevanta fakta kommer fram, inte är beredda att ånyo se på det beslut som de varit med om att fatta. Att man en och annan gång i sista stund omprövar sitt beslut är enligt min mening inte på långa vägar så allvarligt som om det i fall efter fall visar sig att det beslut som fattats inte har stöd i en bred och berörd medborgaropinion.

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! Statsrådet påpekar med allt skäl att arbetsplanen för väg 816 har fastställts av statens vägverk. De ansvariga framhåller emellertid att de ålagts att bygga vägen. I tidningen Arbetet påpekar länsrådet Hjelmqvist att regeringen den 23 maj 1969 beslutade att vägen skulle byggas. Papperen är undertecknade av statsrådet Svante Lundkvist och dåvarande statssekreteraren Lars Peterson.

Vad beträffar länsstyrelsens naturvårdssektion så förklarade naturvårdskonsulenten att slaget var förlorat i och med att beslutet om Sturup träffades. Att han med den uppfattningen sedan har agerat tämligen lamt, kan man ju förstå.

Sedan är jag angelägen att understryka att det står en mycket stark opinion bakom de ungdomar som den 7 februari kommer upp för att hälsa på statsrådet Norling och lägga fram sina synpunkter. De har skött sig mycket bra och fint, och det är visst inte bara ungdomlig entusiasm som gör att de har hamnat i sina uppfattningar. De kan ta med sig papper från framstående personer. Naturvårdaren professor Nihlén har skrivit till länsstyrelsen och erbjudit att han och en del landskapsarkitekter utan vederlag skall lämna besked om en billigare och bättre lösning. Och en annan professor – också han med kännedom om de lokala förhållandena – professorn i stadsbyggnad vid Tekniska högskolan i Lund Bertil Hultén, har i tidningen Arbetet sagt: "Ingen vill ha Väg 816 och ingen vill ta ansvaret för den. Därför tycker jag att den bör avföras ur vägplanen. Jag har svårt att tänka mig att statsrådet Bengt Norling vill göra det till en hjärtesak att gräva ner 5 miljoner i ett vägbygge för ett fåtal bilister."

Den förhoppningen instämmer många i.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Låt mig bara till herr Regnéll säga att vad som för mig är en hjärtesak i den här frågan liksom i alla andra är att grundprinciperna, på vilka hela vårt demokratiska samhälle är uppbyggt, skall fungera.

Det är också en hjärtesak för mig att ta emot ungdomar från Bara

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. värdet av en
likartad nordisk
äktenskapslag-
stiftning*

naturvårdskommitté nästa vecka. Det är att beklaga, herr Regnéll, att de i detta fall kommer för sent för att Kungl. Maj:t skall kunna ändra på beslutet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. värdet av en likartad nordisk äktenskapslagstiftning

Herr statsrådet LIDBOM erhöll ordet för att besvara herr *Westbergs* i Ljusdal (fp) i kammarens protokoll för den 24 januari intagna fråga, nr 49, och anförde:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal har frågat mig, om jag anser att det är av värde att de nordiska länderna har en likartad äktenskapslagstiftning.

Det nordiska samarbetet på äktenskapsrättens område är av stort värde. Både inom äktenskapsrätten och på andra lagstiftningsområden försöker vi harmonisera huvuddragen i de nordiska rättssystemen i den mån det kan ske utan att vi behöver göra avkall på andra väsentliga intressen. Förhållandena i de nordiska länderna är emellertid inte så likartade att vi alltid kan hålla jämna steg med varandra i lagstiftningsarbetet.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Först ett tack till statsrådet Lidbom för svaret. Även om det inte var ett direkt svar, tolkar jag det ändå så, att vi är eniga om att det är av värde att vi har en likartad äktenskapslagstiftning i de nordiska länderna.

Men tyvärr har regeringens åtgärder och uttalanden i de här frågorna gett en annan bild. Jag tänker bl. a. på direktiven till familjelagssakkunniga och på de uttalanden som statsrådet Lidbom gjort bl. a. i Nordiska rådet. Man kan inte med fog hävda att dessa uttalanden varit uttryck för vilja till samförstånd och samarbete på äktenskapslagstiftningens område. Tvärtom har det retat våra grannar att vi här tycks vilja springa i förväg utan att på det sätt som har avsetts följa överenskommelsen om konsultationer regeringarna emellan i lagstiftningsfrågor. Det är säkerligen inte obekant för statsrådet att bl. a. representanter från Norge återigen skarpt kritiserat den svenska regeringens sätt att gå till väga. Man har bl. a. vänt sig emot att den svenska regeringen genom sina detaljerade direktiv bundit utredningen, så att förhandlingar med de övriga nordiska länderna om utformningen av lagstiftningen nästan omöjliggjorts. Man framhåller också att svenska regeringen medvetet brutit en nordisk rättspraxis, som man under en längre tid arbetat sig fram till.

I det läget bör vi enligt min mening skynda långsamt och undersöka möjligheterna till ytterligare överläggningar med våra grannar, innan proposition i ärendet föreläggs riksdagen.

Statsrådet säger att vi försöker harmonisera huvuddragen i de nordiska rättssystemen, men han tillägger: ”i den mån det kan ske utan att vi behöver göra avkall på andra väsentliga intressen”.

Då vill jag fråga: Finns det i det här fallet klart uttalade intressen som omöjliggör en sådan önskvärd harmonisering? Vi får inte glömma att det finns skilda meningar också på svensk sida om hur denna lagstiftning bör utformas. För en stor del av den svenska opinionen är det angeläget att värna och stärka äktenskapets och hemmets ställning. Också av hänsyn till den opinionen finns det skäl att, som jag sade, skynda långsamt, och därför vill jag fråga: Är statsrådet beredd att skjuta på ställningstagandet och under tiden undersöka möjligheterna att också i fortsättningen så långt möjligt bevara en likartad äktenskapslagstiftning i de nordiska länderna? Detta är ju ändå frågor som berör människorna mycket nära — det sker allt oftare giftermål över gränserna, och stora olikheter i äktenskapslagstiftningen kan då lätt vålla missförstånd och bekymmer.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Det är egentligen ett mycket stort problem som herr Westberg drar upp inom den enkla frågans mycket snävt tidsbegränsade ram. Jag kan därför inte presentera någon argumentation men skall försöka att kortfattat svara honom.

När det gäller konsultationer med de andra nordiska länderna vill jag för det första säga att vi hela tiden och på alla stadier hållit nära kontakt med dem angående äktenskapsrättens utformning, och detta skall vi fortsätta med. För det andra vill jag i fråga om utredningsarbetets uppläggning säga att det är riktigt att vi i direktiv till de svenska familjelagssakkunniga linjerat upp riktlinjer för hur vi vill att modern äktenskapsrätt skall se ut. Det har vi ansett nödvändigt för att man skall kunna vara förvissad om att det leder till något praktiskt resultat inom rimlig tid. Vi har gjort detta mot bakgrunden av ett tidigare bortåt tioårigt misslyckat utredningsarbete. Vi vill inte upprepa detta misstag.

När det gäller inriktningen av en modernisering av äktenskapsrätten vill jag för det tredje säga att herr Westberg och jag är ense på en punkt: vår ambition är att få en modern, till nutida förhållanden anpassad äktenskapslagstiftning, som i sin mån bidrar till att bevara familjen och äktenskapet som den naturliga formen för samlevnad i vårt samhälle.

För det fjärde frågar herr Westberg, om jag är beredd att skjuta på propositionen. Svaret blir ett klart och entydigt nej. Det är jag icke. Regeringen kommer i dag att offentliggöra lagrådsremissen, och avsikten är att vi skall lägga fram en proposition för riksdagen i god tid så att beslut kan fattas under vårriksdagen.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag beklagar verkligen detta sista besked. Jag hade inte trott att det skulle behöva vara så bråttom.

Statsrådet säger att detta är en stor fråga, som inte är riktigt lämplig för en diskussion av det här slaget. Jag kan hålla med om detta. Han säger också att vi stått i nära kontakt med de andra nordiska länderna i dessa frågor. Men, herr statsråd, det är också fråga om på vilket sätt man söker kontakt och samarbete. När man som statsrådet gjorde i Nordiska rådet i Köpenhamn säger att den svenska regeringen inte umgås med några planer på att revidera direktiven och att det är en fullkomligt självklar sak

Torsdagen den
1 februari 1973

*Ang. värdet av en
likartad nordisk
äktenskapslag-
stiftning*

att den svenska kommittén i sina överläggningar med representanter för andra nordiska länder har att utgå från de riktlinjer och principer för äktenskapsrättens utformning som direktiven anger, då fastslår man sitt eget ställningstagande så hårt, att man undanröjer förutsättningarna för samråd.

Jag beklagar att frågan skötts på det sättet. Därför hade jag trott att statsrådet skulle vara beredd att i detta senare skede ändå lämna rum för ytterligare samråd och prövning av huruvida man skulle kunna nå fram till en likartad äktenskapslagstiftning. Det finns ju ändå här önskemål och behov som man måste ta hänsyn till – giftermål över gränserna t. ex. Nog är det betydelsefullt att vi har en likartad äktenskapslagstiftning.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Jag vill beträffande frågan om vår vilja att ta vara på möjligheterna att få till stånd ett samarbete som kan leda till en bevarad likhet i den nordiska äktenskapslagstiftningen ge en upplysning.

Så sent som 30 november förra året hade vi en överläggning med de nordiska justitieministrarna. Jag förklarade vid den överläggningen att om man över huvud taget även på denna sena tidpunkt från de danska, finska och norska regeringarnas sida var villig att ange något om vad de ansåg om de principer som bör ligga till grund för en modern äktenskapsrätt, skulle jag – om det visade sig att deras principer låg någorlunda i närheten av våra – överväga att vänta med den svenska reformen. Men läget är att man från dessa länders sida i dag inte är beredd att över huvud taget i någon form på något sätt konkretisera hur en modern äktenskapsrätt skall se ut.

Till sist några ord om brådskan. Man kan ha olika meningar om detta. Jag anser att detta är ett långvarigt och grundligt skött arbete. Det första utredningsvarvet började 1956 i Sverige. Sedan hade den kommittén bråttom till 1964. Sedan skedde remissbehandling och övervägande av remissyttrandena till 1968, varpå en ny utredning tillsattes 1969 som arbetade i etapper. Den första etappen äe färdig för lagstiftning nu, 1973. Jag tycker inte det är överdriven brådska.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr talmannen beslöts att besvarandet av återstående på dagens föredragningslista upptagna enkla frågor skulle uppskjutas till ett senare sammanträde.

§ 9 Föredrogs och hänvisades berättelserna nr 6 och 7 till finansutskottet.

§ 10 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen nr 27.

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! I bilaga 14 till statsverkspropositionen redovisas de ärenden som hör till civildepartementets arbetsområde. Jag skall i det följande endast uppehålla mig vid ett avsnitt i propositionen, nämligen det som i översikten har rubriken hushållning med mark och vatten. I anslutning härtill skall jag något komma in på frågor som har eller som på sikt kommer att få betydelse för sysselsättningen.

Vi har nu första etappen bakom oss i och med riksdagens beslut i höstas om riktlinjer för en rationell hushållning med mark och vatten och en planering på lokal och regional nivå för hur dessa resurser skall kunna på bästa sätt utnyttjas och bevaras till nytta och gagn för människor och samhälle.

Om behovet av en sådan planering råder ju allmän politisk enighet. Vad beträffar medel och metoder för att nå uppsatta mål torde väl åsikterna gå isär i mycket hög grad.

Vi har också att bemästra konflikter mellan olika intressen på det här området: de areella näringarnas behov av mark kontra friluftslivets och bebyggelsens, frågan om miljöfarlig industris inplacering, liksom behovet av mark för vägar, idrottsplatser, flygfält osv.

Vi vet också att det inte bara är fråga om konflikter dessa intressen emellan. Det kan också bli konflikter av annat slag. Hur konfliktladdat detta område är bevisas av vad som har hänt i dagarna när det gäller Fällan och förut när det gällde almarna i Kungsträdgården osv.

Planeringsarbetet måste dock gå vidare. De allmänna riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen måste fullföljas och konkretiseras genom en kommunal planering. Den kommunala planeringen kommer till uttryck vid bl. a. den generalplanering som myndigheterna förutsätter skall komma till stånd och vara färdig för redovisning 1976.

För att den här planeringen skall få ett så lyckligt förlopp som möjligt krävs ett samarbete mellan länsstyrelsernas planeringsavdelningar i första hand och kommunerna, och det är synnerligen angeläget att man blir överens om hur detta planeringsarbete bäst skall bedrivas.

Det är med tillfredsställelse jag konstaterar att departementschefen ville ge statens planverk ökade resurser för att kunna fullfölja en fortsatt fysisk riksplanering i samband med den översiktliga planeringen i kommunerna. Det är nödvändigt för att tillgodose riksintressena i detta sammanhang.

Departementschefen säger också att stöd bör lämnas kommuner med begränsade planeringsresurser och där planeringsinsatserna ur rikssynpunkt är framträdande. Jag tror att detta är nödvändigt, om man skall nå de resultat som vi förutsätter när det gäller planeringen på kommunal nivå. Inte minst angeläget är att de inkomstsvaga kommunerna får den hjälp från statsmakternas sida som erfordras.

Jag vill i detta sammanhang ta upp en fråga som ligger mig varmt om hjärtat och som jag i andra sammanhang brukar beröra. Det gäller de areella näringarnas behov. Lantbrukets och skogsbrukets behov av mark är ju uppenbart, och det är givetvis nödvändigt att detta berättigade

behov i det fortsatta planeringsarbetet tillmäts ett förgrundsintresse. Från centerns sida har i olika sammanhang – senast under denna debatt av vår partiledare – starkt understrukits att dessa anspråk måste tillgodoses. Vi har även tagit upp den frågan i motioner från partiet.

Det borde vara ganska självklart att man i planeringsarbetet skall uppmärksamma lantbruksnäringens behov av mark, men vi vet ju också att under den tid som vi har bakom oss har mycket mark som är värdefull för jordbruket tagits i anspråk för andra ändamål, inte minst för bostadsbyggande i närheten av tätorterna. Det är ingen överdrift att påstå att ett upprörande slöseri med god odlingsmark äger och har ägt rum i vårt land. Det är därför angeläget att sätta stopp för detta slöseri i fortsättningen.

Jag tar upp den här frågan i detta sammanhang därför att jag menar att det finns starka skäl att bevara den goda jordbruksjorden för fortsatt produktion och att det är ett riksintresse av minst lika angelägen art som att utpeka vissa områden utefter kusterna och i fjälltrakterna såsom omistliga från naturvårdssynpunkt och därför inte får exploateras för andra ändamål.

Jag tror det är nödvändigt att det i det fortsatta planeringsarbetet även på kommunal nivå kommer till uttryck att det är ett riksintresse att slå vakt om de bästa odlingsjordarna om det skall bli möjligt att undvika fortsatt slöseri med dessa jordar. Det finns också andra skäl att i planeringsarbetet slå vakt om marken ur de areella näringarnas synpunkt.

Det finns enligt min uppfattning ingen bättre metod att uppehålla en spridd sysselsättning än att hålla de areella näringarna vid makt i fortsättningen. Lantbruket och skogsbruket bildar ju också underlag för annan verksamhet, vilket är utomordentligt värdefullt, eftersom vi därigenom får sysselsättningen väl fördelad över hela vårt land. Jag tänker på den livsmedelsindustri som har jord- och skogsbruk som underlag, på frakterna av de produkter som framställts i dessa näringsgrenar och på de servicenäringar som får sysselsättning genom att underhålla de tekniska hjälpmedel som används inom jord- och skogsbruk. Detta betyder liv och människor i bygderna över hela vårt land.

Jag tror också att det är nödvändigt med tanke på den fortsatta utvecklingen, inte minst i fråga om sysselsättningen, att ta vara på alla de utkomstmöjligheter som finns över hela landet. Vi måste utnyttja de naturresurser som finns på olika områden för förädling, så att människorna får arbete.

Jag tror också, att de enskilda jordbruksfastigheterna även i fortsättningen kommer att spela en stor roll för sysselsättningen och för den samhällsutveckling som vi har att se fram emot. Man räknar ju med att ganska snart bara 15–20 procent av vår befolkning kommer att vara sysselsatta i de direkt produktproducerande näringarna. Enligt denna beräkning kommer sysselsättningen i industrin successivt att sjunka ner mot 10–12 procent av befolkningen, och sysselsättningen inom jordbruket är redan nere vid 3–5 procent av befolkningen. Det är därför utomordentligt angeläget att ta vara på alla tillgängliga utkomstmöjligheter, och då kommer givetvis servicenäringarna och behovet av tjänster av olika slag i fortsättningen att spela en utomordentligt stor roll.

För glesbygdens behov av sysselsättning fyller i detta sammanhang givetvis de areella näringarna en utomordentligt viktig uppgift. De kommer också att spela en ändå större roll med tanke på att människorna i tätorterna kommer att efterfråga en ökad service i samband med fritidssysselsättning o. d.

Det gäller med andra ord att mobilisera fastigheternas alla utkomst-möjligheter inte bara i vad gäller direkt jordbruks- eller skogsbruksproduktion utan också i vad gäller jakt och fiske, turism, fritidsintressen m. m., sådant som sammantaget kan bilda underlag för sysselsättningen för en familj.

Den fysiska planeringen på olika nivåer har en utomordentligt viktig uppgift att fylla, men den är dock bara inledningen till en fortsatt planering. Målsättningen måste vara att vi får till stånd en omfattande resursplanering, inte bara en hushållning med naturresurser utan med alla våra produktiva tillgångar – arbetskraft, utrymme, tekniska hjälpmedel, kunskaper och vetande – allt i syfte att åstadkomma en aktiv näringspolitik. Planering är en förutsättning för en sådan politik, men den är givetvis inget universalmedel som löser alla problem. Det måste andra resurser till. Planeringen måste kompletteras med nödvändiga styrmedel för att vi skall få till stånd en hög och jämn sysselsättning, väl fördelad över hela landet.

När det gäller arbetskraften har frågorna om arbetarskydd och företagshälsovård fått en alltmer framträdande roll och ägnats mer och mer uppmärksamhet från myndigheternas sida, och det är med glädje man kan konstatera detta. Jag vill i det här sammanhanget stanna vid ett avsnitt i statsverkspropositionens bilaga 7, den som gäller socialdepartementet: "Arbetsmiljön skapas genom beslut som fattas i företagen. Dessa beslut har hittills i hög grad fattats av arbetsgivarna och deras företrädare. En social förnyelse av villkoren i arbetslivet förutsätter att de anställda själva får större möjligheter att påverka förhållandena på de arbetsplatser där de gör sin insats. Arbetsmiljön blir därmed både en social trygghetsfråga och en fråga om de anställdas inflytande på den egna arbetsplatsen och över den egna arbetsmiljön. Arbetsmiljön blir också en fråga om industrilivets villkor och arbetslivets förnyelse med syfte att vidga välfärdsbegreppet och ge det ett djupare innehåll."

Jag är ordförande i någonting som heter Jordbrukets skyddspropaganda, som är en sammanslutning av organisationer verksamma på jordbrukets arbetsmarknad – Lantarbetsgivareföreningen, Lantarbetareförbundet, LRF, en del försäkringsbolag, Jordbrukstekniska institutet, osv. Vi hade så sent som i måndags en konferens på lantbrukshögskolan för att diskutera problem som har att göra med arbetarskydd och företagshälsovård på lantbrukets område.

Jag har stannat vid det avsnitt som jag nyss citerade därför att jag tycker att vad som sägs där är en sanning med modifikation. Där förbises en del väsentliga saker som det finns all anledning att påpeka och som jag tror att vi har uppmärksammat för litet. Det står att arbetsmiljön skapas genom beslut som fattas i företagen och att dessa beslut hittills i hög grad har fattats av arbetsgivarna och deras företrädare. Jag vill peka på ett arbetsområde som företagaren-arbetsgivaren kan påverka mycket litet vad

beträffar själva arbetsplatsen och dess utformning. Det är en plats där hundratusentals människor uppehåller sig under en god del av sin arbetstid. Jag tänker på traktorerna, givetvis inte bara traktorerna i lantbruket utan också traktorerna i skogsbruket och inom näringslivet i övrigt liksom truckar och arbetsmaskiner av olika slag som används inom byggnadsindustrin och vid anläggningsarbeten och dylikt.

Myndigheterna har i någon mån försökt påverka denna arbetsmiljö genom lagstiftning och föreskrifter. När det gäller traktorerna har vi lagstiftat om att det skall finnas hytter. Det finns påpekanden som gäller t. ex. kopplingen, hur fotsteget skall vara placerat o. d. Men själva arbetsplatsen som sådan är det mycket svårt att påverka genom föreskrifter, utan det är en uppgift för konstruktörer och tekniker. Resultatet av teknikernas och konstruktörernas arbete på det här området har blivit en från arbetsmiljösynpunkt synnerligen otillfredsställande maskin, där människorna far väldigt illa – inte bara genom att riskerna för olycksfall, t. o. m. dödsfall, är mycket stora, utan därför att kroppen far synnerligen illa och förslits. Vi har även fått belägg för att så är förhållandet genom en arbetsmedicinsk undersökning som har utförts i Dalbyområdet i Skåne på samtliga i jordbruks- och trädgårdsnäringarna sysselsatta människor, både anställda och arbetsgivare. Siffrorna från denna undersökning är synnerligen skrämmande.

Jag tar upp den här frågan därför att jag tror att vi från samhällets sida måste påverka utformningen av en del arbetsmaskiner som människorna använder. Det räcker inte att skapa en bättre arbetsmiljö i industrilokaler o. d. Vi placerar människorna i en traktorhytt, där de tekniska hjälpmedel som hon förfogar över är placerade på ett sådant sätt att det är rent hälsovådligt. Inte minst riskerna för yrkesskador är mycket stora. Vi har haft krav på att en traktor skall vara rationellt utformad från prestationssynpunkt; undan för undan har man plockat dit kopplingar och knappar av olika slag, och människorna får vara rena akrobater för att kunna bemästra hela apparaturen.

Vi har från centerns sida i motioner framhållit behovet av en företagshälsovård även på lantbrukets område – och när det gäller småföretagsamhet över huvud taget. Det behövs hälsokontroll även i de näringsgrenarna, och det behövs företagshälsovård. Det behöver göras en utredning av hur man på bästa möjliga sätt skall kunna bygga upp en sådan hälsokontroll och företagshälsovård även för människor som är sysselsatta i småföretagen – det må vara jordbruk eller industriföretag av olika slag. Den bör avse inte bara den anställda arbetskraften utan även företagen.

Det är med glädje jag konstaterar att mycket har gjorts på senaste tiden och ökade medel har ställts till förfogande. Vi har fått goda möjligheter till forskning och utvecklingsarbete bl. a. genom de resurser som arbetarskyddsfonden bör kunna ställa till förfogande. Men jag tror att man från samhällets sida på något sätt måste ta initiativ till ett samarbete mellan medicinsk och teknisk expertis när det gäller att framställa traktorer, truckar etc. så att de blir tillfredsställande utformade och inrättade som arbetsplats från hälsosynpunkt.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Vi har mött dem många gånger under det gångna året, notiserna om driftinskränkningar, nedläggningar, friställningar, arbetslöshet.

Vi minns rubrikerna: "Utslagen", "10–20 procent kan inte få nya jobb", "För gammal vid 45", "Sökt 200 jobb utan resultat".

Vi har sett siffrorna, de ständigt stigande siffrorna över arbetslöshetens omfattning, arbetsförmedlingsstatistiken som säger att det vid 1960-talets början fanns i genomsnitt 24 000 arbetslösa och vid 1960-talets slut 36 000 och att antalet arbetslösa år 1972 gått upp till 69 000 – statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar ger ännu högre siffror.

Vi minns de många löftena från Gunnar Sträng och andra inom regeringen: Det blir bättre, vi är på väg uppåt igen. Vi har kunnat jämföra detta med verkligheten, och verkligheten är i dag oroande – mer oroande än någonsin.

Jag skall inte försöka beskriva verkligheten genom att redovisa och analysera sysselsättningsstatistiken; det har gjorts många gånger under gårdagens debatt och det kommer nog att göras av andra också i dag. Bara en sak vill jag tillägga.

De siffror som vi i allmänhet möter – arbetsförmedlingsstatistiken och statistiska centralbyråns undersökningar – mäter arbetslösheten vid en viss tidpunkt, en viss dag eller en viss vecka varje månad. Men de säger ingenting om arbetslöshetens längd och ingenting om hur många människor som totalt har drabbats av arbetslöshet under en viss period, exempelvis under ett år. Om vi verkligen skall få en riktig och allsidig bild av arbetslöshetens omfattning och karaktär, måste vi få en bättre sysselsättningsstatistik som belyser situationen både vid en viss tidpunkt och under en viss period. De siffrorna kommer visserligen att bli ännu allvarligare än de som vi i dag möter, men vi behöver dem. Vi behöver en bra statistik som ett underlag för en aktivare sysselsättningspolitik.

Ändå ger siffrorna en ofullständig bild. De beskriver inte de enskilda människornas situation. Jag skall nämna några exempel:

situationen för de unga som inte kan få jobb, som får en lång arbetslöshetsperiod under riskfyllda ungdomsår;

situationen för akademiker som efter lång utbildning och med betydande studieskulder inte kan få jobb eller som kanske får ett jobb som de inte har den minsta utbildning för eller intresse av;

situationen för de många som mot sin önskan måste övergå till deltidsarbete, som inte kan få tillräcklig försörjning genom eget arbete;

situationen för kvinnor som inte kan få jobb på den nya ort där mannen har fått jobb, där kanske familjen splittras eller där någon av makarna – och det blir ofta kvinnan – måste avstå från sitt arbete;

situationen för den som har förlorat sitt jobb, som måste vänta i månader på att få ett nytt, som måste byta arbetsplats, kanske bostad, kanske bosättningsort, som kanske måste acceptera ett nytt arbete som han inte passar för eller är intresserad av.

Det är en sak att med tillfredsställelse konstatera att många människor får nya jobb genom arbetsmarknadspolitisk insats, och det kan vi gärna

göra. Men det är också en sak att komma ihåg att många får vänta länge på det nya jobbet och att det kanske inte är ett jobb som de vill ha.

Arbetsmarknadssituationen är i dag verkligen allvarlig. Många människor är utan arbete. Många känner oro, osäkerhet, ovisshet inför framtiden. Och den oron, osäkerheten, ovissheten finns också om vi satsar mer än någonsin på arbetsmarknadspolitiken, även om konjunkturerna under de närmaste månaderna skulle komma att något förbättras. Den slutsatsen grundar jag på följande: dels de otillräckliga samhällsinsatserna för att skapa flera jobb och tryggare jobb, dels de snabba strukturförändringarna och de höga, i många fall alltför höga kraven inom näringsliv och arbetsmarknad.

Det är bra att arbetsmarknadsverket har fått större resurser. Vi har från vårt håll arbetat för det. Men ändå kan det inte vara huvudvägen att lösa problemen. Bertil Olsson, den avgående arbetsmarknadschefen, har sagt följande: Arbetsmarknadspolitiken skall vara ett komplement till den ekonomiska politiken och användas i tid och rum när den är överlägsen den generella politiken, men ej heller mer. - Vi måste i första hand satsa på att skaffa flera nya jobb inom ett expanderande näringsliv.

Det är också bra att vi har fått en rörlig arbetsmarknad, geografiskt och yrkesmässigt, att många av dem som har fått arbetsmarknadsutbildning får nya jobb. Vi har arbetat för detta. Men ändå känner vi oro inför de problem som omflyttningen innebär för många människor. Vi måste satsa på att få en större trygghet i jobben, få rätten till en fritt vald sysselsättning.

Det är också bra att många kunnat få arbete i skyddad och halvskyddad sysselsättning. Vi har arbetat för detta. Men ändå känner vi oro inför en starkt växande sektor av skyddad sysselsättning. Arbetsvärdens köer är långa och växer. Från 1960 till 1972 har antalet arbetsvärdssökande mer än tredubblats. År 1960 kunde var tredje arbetsvärdssökande få arbete på den öppna marknaden, i dag bara var tionde. Vi måste arbeta för att så många som möjligt av dem som har arbetshinder av olika slag kan få arbete i den öppna marknaden.

Det är slutligen bra att vi har fått generösare regler för förtidspension. Vi har arbetat för detta. Ändå känner vi oro inför en starkt växande grupp av förtidspensionärer. Vi får inte använda pensioneringen till att i förtid föra ut människor ur arbetskraften och sysselsättningsstatistiken. Vi måste ha ett arbetsliv som har utrymme också för de äldre och inte fullt arbetsföra.

Detta är bilden av svensk arbetsmarknad i dag, och det är detta som är bakgrunden till mina något pessimistiska reflexioner om arbetsmarknad och sysselsättning nu och i framtiden. Vi måste därför satsa på en politik för full sysselsättning - starkare och från en bredare utgångspunkt än hittills.

Regeringens ambition som den nu beskrivs är enligt min uppfattning otillräcklig. Jag tänker då inte på att herr Strängs många löften under 1971 och 1972 nu tycks vara mera nyanserade. Herr Sträng yttrade häromdagen: "Det här skulle väl betyda, enligt mina bedömningar, en i stort sett oförändrad sysselsättning under 1973, med möjligen en viss ökning, men inte så stor att det är någonting att dansa kring julgranen med."

Jag tänker i stället på formuleringarna i finansplanen, där ambitionen anges i sådana formuleringar som "största möjliga sysselsättning", en synnerligen tånjbar formulering. Vi får inte tumma på målet "full sysselsättning". Vi måste hålla fast vid detta krav, vid kravet på full, produktiv och fritt vald sysselsättning. Det är en uppgift som vi måste intensivt satsa på av sociala, ekonomiska och humanitära skäl.

Jag vill kort antyda tre huvudlinjer i en offensiv sysselsättningspolitik.

Den första linjen gäller satsningen på näringslivet. Lönsamma, utvecklingsbara och solida företag ökar tryggheten för de enskilda löntagarna och dessutom våra möjligheter att ställa sociala krav på företagen. Väsentliga inslag blir därför näringspolitik, stabiliseringspolitik och tillväxtpolitik. Vi måste ha tillväxt för att få resurser, bl. a. för ett fortsatt socialt reformarbete. Vi måste återvinna framtidstron inom vårt näringsliv.

Den andra linjen gäller den egentliga arbetsmarknadspolitiken. Vi behöver en effektivare arbetsmarknadspolitik med en bra arbetsförmedling, som bl. a. utnyttjar en interlokal förmedling och modern informationsbehandling samt bygger på obligatorisk anmälan av lediga platser till förmedlingen. Vi behöver en bra arbetsmarknadsutbildning som är tillgänglig för flera än i dag.

Den tredje linjen gäller den ekonomiska tryggheten. Den nuvarande arbetslöshetsförsäkringen ger otillräcklig trygghet, och den aviserade reformen kan endast betraktas som en delreform, som en alltför sen förbättring av en otillräcklig och bristfällig försäkring. Vi behöver en allmän sysselsättningsförsäkring som omfattar alla, som ger standardtrygghet och bygger på samma solidariska principer som andra socialförsäkringar.

Till sist: En politik för full sysselsättning ställer krav. Jag vill sammanfatta de kraven i fyra punkter:

1. Krav på samhället: En ny näringspolitik, effektivare arbetsförmedling och arbetsmarknadsutbildning, en allmän sysselsättningsförsäkring.
2. Krav på företagen: Ett socialt ansvarsmedvetet handlande.
3. Krav på organisationerna: En medverkan i och ett ansvar för sysselsättningspolitiken.
4. Krav på människorna: Socialt ansvar för och solidaritet med varandra.

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Debatten om de s. k. utslagna eller utstampade på arbetsmarknaden har blivit allt intensivare under de senaste åren. Allt flera människor orkar tydligen inte hänga med i det effektiva och högrationaliserade näringslivet. Hur ser utvecklingen ut för de arbetshandikappade, vad är orsaken till deras situation och vad kan man göra för dem?

Antalet människor som sökt arbetsvård i skyddade verkstäder eller på annat sätt har ökat från 31 000 år 1960 till omkring 110 000 år 1970. Bara i skyddad eller halvskyddad verksamhet har över 30 000 människor fått en fristad mot 4 000 för tio år sedan.

En allvarlig tankeställare måste alla få som studerar orsakerna till att allt fler människor inte orkar med arbetstakten eller arbetsmiljön. Man finner nämligen att de som sökt arbetsvård på grund av social missanpassning ökade med hela 428 procent mellan åren 1960 och 1968. Alkohol- och narkotikamissbruk har ökat kraven på skyddade arbeten med 377 procent. Vi vet att alkoholmissbruk och social missanpassning ofta följer varandra, och därför är det skrämmande att dessa orsaker i mycket högre grad än andra orsaker driver människor från den öppna arbetsmarknaden till den skyddade, institutionella arbetsvården. Det höga kostnadsläget, som kräver stor effektivitet och en snabb arbetstakt i företagen, är självfallet också en bidragande orsak till den här utvecklingen. Anmärkningsvärd med hänsyn till åldersutvecklingen är också den tendens som kan utläsas ur statistiken och som visar att det föreligger en ökning av efterfrågan på skyddat arbete från ungdomar på högst 25 år, medan det är en minskning av samma efterfrågan hos äldre – hos dem som är 65 år och mer. Bättre möjligheter till förtidspension kan givetvis inverka på dessa äldre, men trycket från ungdomar på arbetsvården måste nog analyseras.

Trots att alla säger sig vara intresserade av att i ökad utsträckning få in arbetshandikappade på den öppna marknaden, så har andelen på denna sektor minskat kraftigt både i absoluta tal och procentuellt, nämligen från 75 procent år 1960 till bara 35 procent år 1969. Däremot har andelen arbetshandikappade i särskilda beredskapsarbeten ökat från 16 procent till 46 procent på samma tid. Detta är en inte önskvärd utveckling. Vi måste satsa betydligt hårdare på att få in flera arbetshandikappade på den öppna, reguljära arbetsmarknaden – både i det privata näringslivet och inom den offentliga sektorn.

Vad kan man då göra för att nå det målet? Såvitt jag förstår finns det bara två vägar att gå fram på.

I det nyligen framlagda betänkandet från utredningen om skyddad sysselsättning föreslås att landstingen får huvudmannaskapet för skyddat arbete. Landstingsförbundet har i sitt remissvar förordat ett statligt huvudmannaskap. Vilket det nu än blir, så måste en samordning till för att samla alla krafter som nu är mycket splittrade i denna verksamhet. Om vi skall kunna undvika att få en framtida speciell arbetsmarknad på kanske 200 000 arbetshandikappade människor, så är snabba åtgärder nödvändiga. Det skulle vara en trist kapitulation inför problemen att nödgas lagstifta om en viss kvot tilldelning av handikappade till arbetsgivarna. Låt i stället landstingen, som har stor erfarenhet av arbetsvård, gå direkt ut på arbetsmarknaden och ta kontakt med företagen, länsarbetsnämnderna, fackorganisationerna, de handikappades organisationer och sociala myndigheter m. fl. som kan tänkas vilja medverka i detta fall.

Numera finns det s. k. anpassningsgrupper vid många företag med över 50 anställda. Bara i Örebro län har vi 225 sådana företag eller grupper. Dessa skulle vara lämpliga objekt för ett samarbete på bred front i syfte att få in så många människor med arbetshinder som möjligt på den öppna marknaden. I de flesta företag finns trots allt "lugna hörn" och arbetsuppgifter som passar även för handikappade. Arbetsgivarna behöver

också bättre upplysning om dessa ting. Hur många företagare vet t. ex. att de kan få hjälp med 3 000 kronor per halvår, om de anställer en så svårt handikappad att vederbörande tidvis behöver ett arbetsbiträde, eller att en företagare kan få högst 20 000 kronor till hjälp för att bygga om en arbetsplats så att den passar en handikappad osv.? Det finns många hjälpåtgärder som det behövs upplysning om bland företagarna.

Av utredningen Skyddat arbete framgår att många anser att fler människor med arbetshinder måste ut på den öppna marknaden och att arbetsvårdstjänstemännen i detta syfte måste operera direkt ute i arbetslivet. Detta är den ena vägen att bereda fler människor med arbetshinder meningsfulla arbetsuppgifter i det reguljära arbetslivet.

Den andra vägen – och för många handikappade är det den säkraste vägen till ett bra jobb – är att skapa ett lönsamt näringsliv. Statsminister Olof Palme sade i denna remissdebatts början att Volvo och SAAB och några stora företag till hade haft stora vinster förra året. Ja, detta är riktigt. Men så har inte heller dessa företag avskedat några människor utan tvärtom uppträtt som räddare i nöden och anställt folk när bl. a. statliga företag har havererat. Vad skulle hända om Volvo började gå med förlust? Men för alla de andra tiotusentals företag som skall klara vår sysselsättning har lönsamheten varit skral. För en så stor sektor som gruvor, industri- och byggnadsverksamhet har lönsamheten 1971 och 1972 varit den lägsta på över tio år, och varje konjunktursvacka har varit djupare än den närmast föregående. Vi vet att såväl privata som statliga företag liksom även landstingen och primärkommunala arbetsgivare i ekonomiskt trängda lägen drar in på arbetskraften och då i första hand på icke fullvärdig arbetskraft. Vi vet också att LO med öppna ögon har bedrivit en politik som syftat till att slå ut företag med sämre förmåga att betala höga löner. Den förda statliga näringspolitiken har också medvetet syftat till att minska företagets vinster. Regeringen och LO har på så sätt ett tungt ansvar att bära när det gäller s. k. utslagen arbetskraft.

Lönsamheten i näringslivet och sysselsättningsgraden hänger alltså intimt samman. Det känns nästan genant att behöva göra detta påpekande i Sveriges riksdag, men det är tydligen nödvändigt att göra det. Att utstampningen av arbetshandikappade i hög grad hänger samman med näringslivets ekonomi framgår med önskvärd tydlighet av en passus i utredningsbetänkandet Skyddat arbete: "I den högkonjunktur som rådde under praktiskt taget hela 1950-talet och fram till mitten av 1960-talet kunde arbetsförmedlingen i stor utsträckning placera även personer med viss nedsättning i arbetsförmågan på öppna marknaden." Vi vet nu alla att sedan regeringen Palme trädde till har både näringslivets minskande lönsamhet och antalet konkurser samt utslagningen av handikappade accentuerats. Näringslivets sjunkande lönsamhet och därav följande otillräckliga optimism och expansionslust skapar många problem. Att med avsiktliga åtgärder driva näringspolitik på så sätt är helt enkelt en urbot politik. Det kostar samhället enorma summor för att ta hand om utslagen arbetskraft, det kostar samhället stora summor i uteblivna skatteinkomster, det är ett oerhört slöseri genom ett dåligt resursutnyttjande och det är en cynisk politik mot de anställda genom att den skapar osäkerhet i anställningen.

När företrädare för vänsterpartiet kommunisterna talar om gåvor till företagen på över en miljard kronor – och det är många kommunister som har gjort det i den här debatten -- är det ett oerhört demagogiskt påstående, eftersom staten först plockar av företagen 12–13 miljarder kronor i bara ATP- och arbetsgivaravgifter. Att då ge ett investeringsavdrag tillbaka är självfallet ingen gåva. Om vänsterpartiet kommunisterna finge tillfälle att genomföra sin politik skulle det verkligen bli katastrof för sysselsättningen. Men för kommunistregimer spelar det inte någon roll. De löser problemen lagstiftningsvägen, genom att förbjuda strejker, införa fängelsestraff efter en viss tids arbetslöshet, införa statlig lönesättning och förbjuda all opposition. Vi kan med egna ögon se vad kommunistisk diktatur innebär, och den manar inte till efterföljd. Den gruvliga salva som herr Svensson i Malmö i går riktade mot regeringen skulle, om han varit i ett kommunistiskt land, ha renderat honom internering i fängelse eller, ännu värre, på mentalsjukhus i många år. Tänker ni i vänsterpartiet kommunisterna aldrig i stilla stunder på detta?

Verkstadsföreningen, som är branschorganisation för en mycket stor och viktig sektor i vårt samhälle, uppger att ungefär vart fjärde företag lämnar otillfredsställande vinst eller rent av går med förlust. I de vinstgivande företagen finns inga utslagningsproblem av betydelse, men väl i förlustföretagen. Regeringens näringspolitik är alltså av avgörande betydelse för sysselsättningen, och i synnerhet för folk med arbetshandikapp. Men även med en bra näringspolitik kommer en del att få svårigheter med sysselsättningen, och då måste nya grepp till med samfälliga åtgärder från staten, landstingen, länsarbetsnämnderna, fackorganisationerna, anpassningsgrupperna, näringslivet, m. m., för att få maximalt antal handikappade in på den öppna arbetsmarknaden. Först då kan vi få minsta möjliga antal människor i den egentliga, slutna arbetsvärden.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Jag har tidigare, när jag överskridit den tid som jag i förväg angett för ett anförande, fått anmärkningar av fru andre vice talmannen Nettelbrandt. Jag skall därför i dag försöka hålla mig inom de tio minuter som jag beräknat för mitt anförande. Men jag vill ändå mycket kort replikera herr Ringaby.

Först vill jag emellertid, även om herr Mundebo nu inte är inne i kammaren, ändå uttrycka en glädje över hans nyanserade skildring av problemen på arbetsmarknaden. Han framförde där många synpunkter som jag mycket väl kan ansluta mig till bl. a. att många människor ute i arbetslivet känner oro inför framtiden, att vi måste satsa alltmer på arbetsmarknadsutbildningen etc.

Däremot måste jag reagera mot vissa avsnitt i herr Ringabys anförande – han har visserligen lämnat kammaren men han kanske läser protokollet och kan återkomma i debatten vid ett annat tillfälle.

Herr Ringaby sade bl. a. att det är den fackliga rörelsens och regeringens fel att vi haft och har en så stor utslagning på arbetsmarknaden. Han menade bl. a. att det är LO:s krav på högre löner för sina medlemmar som skapat kostnadsproblem för de minst lönsamma

företagen. Dessa har sedan inte haft möjligheter att bära de ökade kostnaderna utan blivit utslagna.

Jag har vid andra tillfällen haft anledning att mycket starkt reagera mot sådana uttalanden som jag för min del anser vara felaktiga, de stämmer inte med verkligheten. Ett faktum är att det välstånd som vi uppnått i vårt land till mycket stor del beror på den positiva inställning som fackföreningsrörelsen haft till strukturförändringar inom näringslivet. Jag tror också att nästan samtliga ledamöter i denna kammare inser värdet av en sådan principiell inställning från den fackliga rörelsens sida. Flera talare har under debattens gång påpekat att vad vi måste sträva efter är en högre tillväxttakt. Jag hävdar att fackföreningsrörelsens positiva inställning under de gångna åren till strukturomvandlingen har medverkat till en högre tillväxttakt inom industrin och näringslivet i övrigt och därmed till en högre levnadsstandard.

Herr talman! Jag skall nu avstå från att polemisera mot herr Ringabys uttalanden; jag kanske får anledning att återkomma till frågorna.

Under de allra senaste åren har antalet människor i vårt land som enligt arbetskraftsmätningarna haft förvärvsarbete uppgått till i genomsnitt ca 3,9 miljoner. Det är internationellt sett ett mycket högt antal förvärvsarbetande i förhållande till folkmängden i aktiva åldrar.

Som tidigare framhållits har vi också en hög sysselsättningsnivå. Under de senaste fem åren beräknas antalet sysselsatta ha ökat med omkring 170 000 personer. Men samtidigt med denna utveckling har vi under de senaste åren ändå haft en betydande arbetslöshet. Det är, som talare tidigare här under debattens gång har sagt, ungdomar, kvinnor, handikappade och utslagna människor inom industrin som drabbas av arbetslöshet.

De av inrikesministern föreslagna åtgärderna kommer naturligtvis att spela en betydelsefull roll då det gäller att öka sysselsättningsmöjligheterna. Jag tycker att det är en rejäl satsning på många centrala områden för att söka åstadkomma sysselsättning åt den friställda arbetskraften. Jag skall nu avstå från att göra några närmare kommentarer till de av inrikesministern uppdragna riktlinjerna för den kommande lokaliserings- och arbetsmarknadspolitiken. Jag vill bara här framhålla upprustningen av arbetsförmedlingarna.

Arbetsförmedlingarna utför en verksamhet som uppmärksammas av de fackliga organisationerna. I årets statsverksproposition föreslår inrikesministern 210 nya arbetsförmedlare till förmedlingsverksamheten. Med tanke på att detta arbete tillhör själva basen för arbetsmarknadsstyrelsens verksamhet måste förslaget hälsas med den allra största tillfredsställelse.

Jag vill även uttala förhoppningen att arbetsförmedlarna skall få ännu större möjligheter till personliga kontakter med de arbetssökande. Erfarenheten från fältet visar nämligen att det i enskilda fall föreligger ett ganska stort behov av ökad personlig kontakt med arbetsförmedlaren.

Jag vill också beröra några andra väsentliga frågor, som även rör sysselsättningsfrågan. Jag tänker då först och främst på de kommande regionalpolitiska åtgärderna ute i landet.

I december månad förra året antog riksdagen ett regionalpolitiskt handlingsprogram för hela landet, och som vi alla vet är målet att steg för

steg i takt med ökade resurser i länen bygga upp orter av olika karaktär, vilka inbördes kompletterar varandra, allt i syfte att underlätta strävandena att göra arbete, service och god miljö tillgängliga för alla människor.

Under den nu påbörjade vårsessionen får riksdagen bl. a. behandla också viktiga konkreta förslag rörande utformningen av det beslutade handlingsprogrammet. Jag är i detta sammanhang självklart fullt medveten om att de regionalpolitiska förslagen i stor utsträckning inriktas på att understödja utvecklingen inom stora delar av stödområdet och främst i Norrlandslänen.

Men vi skall då inte glömma att även län utanför stödområdet har stora och många gånger svåra problem inom viktiga sektorer, såsom t. ex. i mitt hemlän, Skaraborgs län. Vi har därför även i år ansett det nödvändig att i en motion ta upp några av de problem vårt län har att brottas med. Det framgår bl. a. av uppgifterna i motionen att antalet sysselsatta inom jordbruket i Skaraborgs län mellan åren 1965 och 1970 har minskat med omkring 8 000 personer. En liknande strukturomvandling kan väntas fortsätta även under 1970-talet, vilket i sin tur medverkar till att ytterligare ett antal yrkesverksamma inom länets jordbrukssektor blir bortrationaliserade.

I förhållande till riket i övrigt kommer Skaraborgs län att också i framtiden ha en ganska hög andel jordbrukssysselsatta. Den fortsatta strukturomvandlingen inom länets jordbruk, liksom svårigheter i andra delar av länets näringsliv, kommer förmodligen ytterligare att skapa betydande sysselsättnings- och omställningsproblem för tusentals skaraborgare. Det är därför av grundläggande betydelse att man genom regionalpolitiska insatser medverkar till en positiv industriutveckling, nya tillskott inom servicenäringsarna och lokalisering av eftergymnasial utbildning. Vi räknar med att motionen får en välvillig behandling vid årets riksdag.

Herr talman! Jag och mina medmotionärer har i en annan motion aktualiserat frågan om strukturrationaliseringen inom industrin. Jag vill i det sammanhanget erinra om att för ca 40 år sedan 39 procent av befolkningen fick sin bärning från jordbruket och binärings, medan motsvarande andel för industri och handel var 36 procent. — Hade nu herr Ringaby varit inne i plenisalen, borde han ha uppmärksammat det jag nu kommer att säga.

Sedan dess har det således skett en kraftig strukturomvandling inom det svenska näringslivet. Tidsperioden sammanfaller nästan helt med socialdemokratins maktställning i det svenska samhället. Jag tror sannernligen inte att någon som har minne av 1930-talet skulle ha velat avstå från denna strukturomvandling, men självfallet har den i många sammanhang varit påfrestande för många enskilda medborgare.

Jag vill alltså slå fast att det samtidigt med denna strukturomvandling har skett genomgripande förändringar på arbetsmarknaden. Vilken arbetsmarknad står vi inför i slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet?

I tidningen Veckans Affärer av den 25 januari i år finns en intervju med generaldirektör Bertil Rehnberg i arbetsmarknadsstyrelsen. Bl. a. ställde man där följande fråga: Vilka blir för AMS de viktigaste

uppgifterna i framtiden? Chefen för AMS svarade: Desamma som i dag: att underlätta den fortsatta mycket stora och snabba omställningen, att göra den till en så liten plåga som möjligt för dem som berörs. Allt fler löper risk att bli arbetslösa allt snabbare. Även om det görs mera inom företagen för de äldre och de handikappade, får vi i framtiden göra ännu större insatser för de utslagna.

Jag delar helt Rehnbergs uppfattning, att man i framtiden måste göra ännu större insatser för de utslagna. Vi är också väl medvetna om att en fortsatt strukturomvandling inom det svenska näringslivet är nödvändig för att vi på sikt skall kunna garantera sysselsättning i en allt hårdare konkurrens såväl på exportmarknaden som på hemmamarknaden.

Samtidigt vet vi i dag bl. a. mycket litet om hur exempelvis robotutvecklingen kommer att påverka sysselsättningsläget i framtiden. Detta tycker vi motionärer är oroande. För att så snabbt som möjligt söka klarlägga konsekvenserna av industrirobotarnas intåg i industrin behövs ett samarbete mellan samhälle, företagare och personalorganisationer, främst för att man i tid skall vara medveten om kommande förändringar inom industrin och snabbt kunna planera åtgärder för att möta en förändrad situation på arbetsmarknaden i slutet på 1970-talet.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Herr talman! En konjunkturförbättring bör medföra ett ökat utbud av arbetstillfällen. Ändå kommer sysselsättningsfrågorna att vara i centrum i den politiska debatten under överskådlig tid. I finansplanen prognostiseras flera mycket tunga sysselsättningssektorer för en sjunkande sysselsättningsgrad. Det gäller t. ex. jord och skog, industriverksamhet och byggnadsverksamhet. Elkraftsproduktionen förutses öka sysselsättningen med 1,6 procent. Denna sektor är emellertid så liten att den inte betyder särskilt mycket totalt, även om den kan betyda åtskilligt för vissa lokala områden. Den offentliga sektorn beräknas öka med drygt 3 procent. Denna sektor är stor, varför plus 3 procent anger måttet på en avsevärd sysselsättningsökning.

Kan man då räkna med att den kommunala sektorn är expansiv nästa budgetår? Man kan nog sätta åtskilliga frågetecken i kanten för ett sådant antagande. Finansministerns s. k. överenskommelse med kommunerna i följd om en begränsning av deras åtaganden leder till en annan slutsats. Den kommunala sektorn stimuleras inte av staten att bli starkt dynamisk i vad gäller antalet nyanställningar. Stimulansen har inriktat sig på att klara arbetslösheten ute i landet. Vi känner till hur primärkommuner ganska allmänt, oavsett politisk majoritet, har ansett sig nödsakade att göra stora prutningar på i och för sig önskvärda utvidgningar av sin verksamhet.

Inom landstingen finner man en motsvarande om inte en ännu mera målmedveten ambition att begränsa utgiftsstegringen. På vårdområdet har arbetskraftens dimensionering en alldeles särskild betydelse för kostnadsutvecklingen. Om man trots befogade frågetecken för finansministerns beräkning ändå i brist på bättre grundmaterial godtar den, så innebär det en sysselsättningsminskning i timmar på minus 0,8 procent. Vi vet att stora grupper kommer att anmäla sig på arbetsmarknaden de närmaste åren. Strukturomvandlingen är nödvändig men den kan också gå för

snabbt. Det kan skapa problem som samhället inte kan lösa. En för snabb strukturomvandling kan bli olönsam, inte bara för många enskilda människor utan också för samhället.

Ett mycket stort antal arbetslösa, registrerade och icke-registrerade, väntar på arbete. Det finns en mycket stor dold arbetslöshet, kanske främst bland kvinnorna. Flera tusen ungdomar med lång och god utbildning väntar på arbete. Ett stort antal arbetslösa och många av dem som är i riskzonen för arbetslöshet kräver särskilda insatser från samhället via AMS och på annat sätt. Det är s. k. partiellt arbetslösa, det är äldre, det är handikappade. Här måste ytterligare insatser göras.

Man kan således vänta sig ett ökat behov av sysselsättning bland olika grupper. Vi kan se fram mot en framtid med behov av ett kraftigt ökat antal nya arbetstillfällen. Det behövs för att människor skall kunna uppnå den standard som de önskar och det är inte enbart fråga om en materiell standard. Ett meningsfullt arbete har också ett omistligt egenvärde för de allra flesta människor.

Vi klarar, herr talman, inte i vårt samhälle att ge människor trygghet och arbete huvudsakligen genom att satsa på arbetsmarknadspolitiska åtgärder genom arbetsmarknadsstyrelsen och dess organ. Det är ett nödvändigt komplement till den ekonomiska politiken och näringspolitiken, men vi måste samtidigt föra en näringspolitik som stimulerar till nyskapande av arbetstillfällen inom hela näringslivet. Regeringen och riksdagsmajoriteten har inte lyckats med detta. Den föreliggande budgeten ger heller inget hopp om en avgörande sinnesändring inom regeringspartiet i detta avseende.

Finansministern föreföll i går kväll vara pessimistisk, ja, nästan defaitistisk när det gällde utsikterna att öka antalet nya arbetstillfällen. Temat från hans sida var att vi har i vårt land inte råd att satsa och investera för nyskapande av arbetstillfällen. Man menar tydligen inom regeringen att vår produktionsapparat är fullt utnyttjad. Så är ju på intet sätt förhållandet.

Centerns program för 100 000 nya arbetstillfällen under nästa budgetår är ett konstruktivt program, utformat så att det skall stimulera till optimism och satsning på nyanställning. Näringslivet — och jag vill understryka att jag där också inräknar arbetstagarna — måste behandlas så att inte företrädesvis de ekonomiskt välkonsoliderade företagen utan också i samma grad de svagare företagen ges en likvärdig stimulans. Hittills har, såväl i hög- som i lågkonjunktur, de stora, vinstrika företagen kunnat utnyttja statliga förmåner på ett helt annat sätt än sämre konsoliderade. Dessa har på sistone diskriminerats genom utformningen av vissa av de konjunkturpolitiska åtgärderna. Vi har tidigare påpekat detta. En riktig näringspolitik måste vara rättvis på det här området. Vi lägger i våra motioner fram förslag på konkreta lösningar för detta.

Inför förbättringen i konjunkturen väntar man sig nu allmänt en större rörlighet på arbetsmarknaden. Man väntar sig också ganska allmänt att suget mot expansionsregionerna ökar i vad gäller arbetskraften. Regeringen vill i vanlig ordning stimulera denna rörlighet. Det stämmer med den befolkningsfördelning i regeringens riksplan som klart förstärker obalansen i vårt samhälle. Centern kan inte acceptera denna utveckling.

Det är i och för sig naturligt att rörligheten på arbetsmarknaden ökar i en uppåtgående konjunktur. Den bättre konjunkturen skall emellertid utnyttjas till att öka takten och effektiviteten i lokaliseringpolitiken. Det är lättare att utlokalisera en produktionsökning och en ökning av antalet arbetstillfällen än att utlokalisera redan etablerad verksamhet.

Denna möjlighet har inte tillvaratagits genom den hittillsvarande politiken, tvärtom. Det är ett känt förhållande att utflyttningen från Norrlandslänen har ökat starkt under goda konjunkturer.

Ett undantag finns – det är Värmland. I Värmland visar det sig att utflyttningen inte stimuleras genom en högkonjunktur, snarare tvärtom. Utflyttningen har ökat under perioder med sysselsättningssvårigheter i vårt land.

Det kan vara värt mödan att närmare studera orsaken till dessa olikheter. Jag hoppas regeringen gör det. Är orsaken möjligen att Värmland ligger närmare expansionsområden, exempelvis Göteborgsområdet? Troligen betyder avståndskostnaderna mer än vad man tidigare föreställt sig. De måste elimineras på olika områden, genom utjämning av teletaxor, transporttaxor på järnväg, flyg, tåg osv.

Centern har redan föreslagit och kommer senare att föreslå ytterligare åtgärder för att utnyttja konjunkturerna och andra förhållanden som positivt påverkar resultatet i syfte att nå en bättre regional balans.

Det är med stor tillfredsställelse som vi inom centern noterar det aviserade förslaget om en allmän arbetslöshetsförsäkring. Socialdemokraterna har i denna fråga fördröjt en lösning under flera år på 1960-talet. Centern har arbetat oförtrutet vidare, och det ger nu resultat. De som inte har haft sin arbetslöshetsförsäkring ordnad har visat sig höra till dem som är särskilt känsliga för konjunktursvängningar. Bland dem finns också stor dold arbetslöshet. En allmän arbetslöshetsförsäkring är ett steg framåt på vägen mot bättre jämlikhet i samhället. Centern hälsar också med tillfredsställelse olika åtgärder för bättre arbetsdemokrati inom näringslivet. Vi har under 1960-talet gjort många framstötter för detta. Det är nödvändigt att skapa arbetsplatser som är tillfredsställande ur miljösynpunkt. Det är nödvändigt för att industrisektorn skall kunna konkurrera om arbetskraften i framtiden och därmed möjliggöra den standardstegring som är förutsättningen för framåtskridande i allmänhet i vårt land.

Den viktigaste frågan för vårt samhälles utformning under fjolårets riksdag var enligt samfällda uttalanden från olika partier beslutet om den fysiska och regionalpolitiska riksplanen. Inrikesministern uttrycker i årets statsverksproposition att de befolkningstal, som angavs i riksdagsbeslutet den 16 december i fjol, utgör grunden för fördelningen av de statliga och kommunala resurserna under återstoden av 1970-talet. I denna fråga förelåg vid tiden för riksdagsbehandlingen två alternativ: regeringens och centerns. Så är också förhållandet i dag. Centern står fast vid sin riksplan. Vi har under riksdagsbehandlingen styrkts i vår uppfattning att den är realistisk. Vi anser oss ha medel att förverkliga de målsättningar vi ställt upp i vår riksplan. Under hela 1960-talet har det rått motsättningar mellan vårt parti och främst regeringspartiet om medlen för regionalpolitiken. Trots att regeringen redan i propositionen 111 i höstas uttalade att

förslag om de framtida regionalpolitiska medlen skall föreläggas 1973 års vårriksdag var man ändå redan då beredd att i utskott och i riksdagsbeslut avvisa olika tankegångar som vi framförde för att förstärka regionalpolitiken. Detta tyder på att det sannolikt blir motsättningar också i framtiden.

Regeringens riksplan beträffande befolkningsramarna, Ortsstrukturen och det centralistiska inslaget i beslutsprocessen i regionalpolitiken fick stöd av folkpartiet och moderaterna. Under tiden efter riksdagsbeslutet har enligt min erfarenhet främst folkpartister klart undvikit att tala om det väsentligaste innehållet i regeringens riksplan, nämligen dess mycket starka inriktning mot fortsatt koncentration i vårt samhälle. Man är på det hållet, om jag nu uppfattat det riktigt, uppenbart besvärad av att resonera om detta förhållande. I varje fall har jag det intrycket när jag talar med folkpartister ute på fältet. De två senaste årens utveckling av befolkningsströmmarna i vårt land talar för att centerns riksplan är realistisk och regeringens är orealistisk.

För ett par dagar sedan behandlade man inom Stockholmsregionen frågan om befolkningsramarna. Det visade sig då att såväl moderaternas som folkpartiets företrädare i landstinget ändrade sig och lade sig på ungefär den nivå som centern har i sin riksplan. Det bådär gott för att det snart blir liknande justeringar i vår riktning på olika håll i landet. Det ser vi som mycket glädjande. Centerns riksplan är realistisk mot bakgrunden av vad människorna vill. Människorna i vårt land vill enligt vår uppfattning inte alls ha en fortsatt koncentrationspolitik.

Under riksdagsdebatten den 15 december i fjol försökte utskottsmajoritetens företrädare rätta sin egen skrivning när det gällde den högre ramen för Stockholms län. Stockholms län är den enda region i vårt land som uttryckligen fått fastslaget att man får öka till den högre ramgränsen med 200 000 invånare. Det är en ökningstakt på mellan 24 000 och 25 000 människor per år under återstoden av 1970-talet – en större ökning än vad som inträffade under 1950-talet och 1960-talet.

Utskottsmajoriteten – och det är detta som är orsaken till att jag tar upp den här frågan i dag – föreslog inte då någon ändring i skrivningen. Jag förutsätter att riksdagen i sin skrivelse till Kungl. Maj:t i anledning av riksdagsbeslutet korrekt har hållit sig till lydelsen av riksdagsbeslutet, alltså utskottsberäkningens lydelse. Det är förvånande att utskottsmajoriteten inte föreslog en ändring av skrivningen, om den inte korrekt återgav utskottets mening. Om det verkligen förhåller sig så, förutsätter jag att riksdagen i år kommer att fatta ett nytt beslut som föranleder en ny skrivelse med en annan formulering, som på ett bättre sätt tolkar utskottsmajoritetens skrivning i detta avseende.

Till slut, herr talman, vill jag helt kort säga att det under 1950-talet och i början av 1960-talet var centerpartiets uppgift att kämpa för att få till stånd en lokaliseringspolitik. Under 1970-talet synes det bli vårt partis stora uppgift att kämpa för en annan utformning av och en annan målsättning för regionalpolitiken, så att den blir ett verksamt medel för en bättre regional balans.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Flera talare har under debatten uppehållit sig vid frågan hur sysselsättningen bäst skall kunna stimuleras. Skall det ske med generella metoder, som en del borgerliga talare har förordat, eller med punktvisa insatser?

Jag representerar en valkrets som i hög grad haft erfarenheter av sysselsättningskriser, varvid företag har kommit på obestånd och nedläggning hotat eller varvid näringslivet på grund av strukturella förändringar försvagats.

Jag vill inte påstå att sysselsättningen är tillfredsställande i dag. I Bohuslän, från Uddevalla och norrut, behövs ytterligare arbetstillfällen om intentionerna i Länsprogram 1970 skall kunna uppfyllas. Förhållandena är enahanda i åtskilliga andra regioner av vårt land. Men jag vill göra gällande att om inte staten vid skilda tillfällen gjort punktinsatser för näringslivet i Bohuslän, hade situationen varit betydligt mera bekymmersam än vad den är nu. Jag skall bara nämna ett par exempel.

För några år sedan betraktades Uddevallavarvet som dömt till undergång. Mäktiga finansintressen ansåg att det enda rätta vore om varvet lade ner sin verksamhet. Det skulle emellertid drabba en hel bygd. Några ersättningsindustrier fanns inte att tillgå. Staten satsade vid tre tillfällen kapital för att säkra sysselsättningen.

Hur ser det ut i dag? Jo, det undergångshotade Uddevallavarvet har, trots motstånd från skilda håll men tack vare en statlig satsning, rest sig ur svårigheterna och kommer i år att redovisa vinst.

Götaverken råkade i samma svårigheter. De privata intressenterna bakom företaget kunde inte klara situationen. Då måste staten också här gripa in och rädda företaget.

För någon tid sedan råkade Facitkoncernen i en ekonomisk kris. De privata aktieägarna sålde sina aktier till ett annat företag. Ca 1 000 anställda i Strömstad och Göteborg fick leva mellan hopp och fruktan för sina anställningar, tills staten gick in och med ekonomiska insatser klarade sysselsättningen under i varje fall fem år framåt.

Jag skulle kunna fortsätta uppräknningen. Snart sagt varje företag av någon betydelse i Bohuslän har varit eller är beroende av stöd från det allmänna i någon form. Jag vill därför bestrida påståendena från framför allt moderat håll att punktinsatserna skulle sakna betydelse. De har tvärtom haft så stor betydelse som stimulans för skilda företag att sysselsättningen räddats och bygden kunnat utvecklas vidare.

Jag kan inte heller acceptera talet om att regeringens politik skulle vara näringsfientlig. I varje fall resonerar inte de tusentals anställda vid krisdrabbade företag – människor som fått sina försörjningsmöjligheter räddade tack vare statliga punktinsatser – på det sätt som de borgerliga kritikerna gör gällande.

I samband med näringslivets lokalisering diskuteras också miljövärdsfrågorna. De är viktiga, inte minst för Bohuslän. Det är ett allmänt intresse att den yttre miljön vårdas. Emellertid måste detta lösas internationellt. Det gäller också reningen av den hårt nedsmutsade och numera livlösa Idefjorden mellan Bohuslän och Norge. Det finns ett intresse på ömse sidor av gränsen att komma till rätta med detta problem.

Ett samarbete måste utvecklas, så att om möjligt regionalpolitiken får samma inriktning inom hela den gränsregion som omfattar kommunerna kring Idefjorden.

Miljöfrågorna och sysselsättningsfrågorna bör lösas i harmoni med varandra. Det är svårt att få människor att engagera sig i att lösa miljöfrågorna i förebyggande syfte, om man riskerar att försörjningsmöjligheterna begränsas. Vi hoppas på den nya regionalpolitiken, som tar sikte på att både miljöfrågorna och sysselsättningsfrågorna skall lösas på ett sätt som skapar trygghet för människorna.

Herr Helén talade i går om att människorna är misstänksamma mot politikerna. Detta har jag emellertid inte märkt så mycket av, ty när sysselsättningen hotas och människorna känner oro för framtiden – vem vänder man sig då till, om inte till politikerna? När ett enskilt företag misslyckas med att driva sin verksamhet lönande, vädjar man till staten och hoppas på dess stöd. Och det är bra. Men hurudant skall ett samhälle vara beskaffat för att kunna göra den insats som människorna begär? Inte kan ett svagt utvecklat samhälle utan ekonomiska resurser, kanske med en regering utan politisk vilja, åstadkomma så värst mycket. Om t. ex. arbetsgivaravgiften hade varit någon procentenhet lägre, inte hade detta hjälpt Facits anställda i Strömstad och Göteborg.

Nej, människorna vill ha och är betjänta av ett starkt samhälle med ekonomiska möjligheter att göra punktinsatser på de områden där enskilt kapital och enskild företagsamhet inte förmår uträtta vad människorna har behov av.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Det allt överskuggande problem vi nu har att brottas med är sysselsättningen. Otryggheten och osäkerheten för framtiden är för många människor en plåga, och många som bara för några år sedan betraktade sin arbetsplats som en trygg och säker punkt i tillvaron räds nu för framtiden. Friställningar är vardagsmat, och företag nedläggs dagligen på grund av att lönsamheten är borta. Den företagspolitik som bedrivits av den socialdemokratiska regeringen har starkt medverkat till den situation som vi i dag står inför.

Under gårdagens debatt framkom de olika synsätten på sysselsättningsläget. Statsministern framhöll att regeringens insatser varit verkningfulla och återopade människor han mött som efter omskolning funnit trivsamma och goda jobb. Det är bra att det finns sådana som lyckats, men den stora skaran som går arbetslös eller i beredskapsarbete lär inte rosa marknaden. Och de människorna borde man också ha hört någonting ifrån, tycker jag.

De ingrepp i ekonomin som regeringen gjort har bidragit till nedläggningar och friställningar framför allt i de mindre och de mer sårbara företagen, och de har i icke oväsentlig grad gjort att arbetslöshets-siffran stigit.

De minskade arbetstillfällena som förorsakats av företagsnedläggningar och fusioner är betydande och det har varit en stark ökning de senaste åren. 1970 uppskattade man att 20 000 personer friställdes på grund av nedläggningar och fusioner. 1971 hade siffran dubblats till 40 000, och

1972 var ytterligare en fördubbling – man beräknar att 80 000 friställdes.

Den företagstyp som särskilt drabbats är den mindre och medelstora industrin, som beräknas svara för 90–95 procent av dessa nedläggningar. Att de stora och mer framgångsrika företagen klarat sig bättre är tursamt, och läget skulle ha varit katastrofalt om de stora företagen haft samma svårigheter som småföretagen. Den väntade belastning som beslutet om den dubbla löneskatten inneburit har givetvis påverkat företagen så att de minskat på personalkostnaden genom indragningar och i en del fall tvingats till direkt nedläggning på grund av väntade kostnadsökningar. Att i ett läge när stimulanser behövs i stället för åtstramningar vidta åtgärder som medför direkta belastningar på näringslivet får naturligtvis till följd att antalet arbetstillfällen minskar.

När statsministern i går påstod att oppositionen inte längre ville upprepa sitt krav att löneskatten skulle minska gjorde han det i den låtsade okunnigheten om att sådana förslag kanske kunde få riksdagens gillande. Ja, det låter sig göra att låtsas detta, då man samtidigt vet att man har en trygg majoritet av socialdemokrater och kommunister, som stoppar alla försök i den riktningen – något som vi erfor senast i slutet av förra året. Regeringen har med kommunisternas stöd genomfört en tvåprocentig ökning av löneskatten och inte velat höra på våra förslag, som innebar att man under en lågkonjunktur borde avstå från åtgärder som varit direkt arbetslöshetsskapande.

Herr Palme sade vidare att "vi betraktar arbetsgivaravgiften som en allvarlig fråga som ingående måste prövas" och ville med detta ge sken av att regeringen noga prövade frågan innan den förelades riksdagen. Sanningen är en helt annan. När skatteutskottet skulle behandla frågan fanns inte så mycket som ett papper från regeringen, och inte ens den socialdemokratiska majoriteten i utskottet kunde ge ett besked på förfrågningar. Sämre provat torde ett ärende knappast kunna vara, och de framställningar som gjordes att få verkningarna belysta avvisades. Hur den nya avgiften på näringslivet skulle verka brydde man sig inte om att undersöka, utan här var det bara fråga om att trumfa igenom ett beslut. Kommunisternas stöd kunde man givetvis alltid räkna med om det gällde att belasta näringslivet med kostnader.

De insatser som regeringen gjort för att häva arbetslösheten har bestått i brandkärsuttryckningar när man tvingats till detta, men förebyggande åtgärder har man inte velat ge sig in på.

Nu återoppar såväl statsministern som finansministern att vi har en högre sysselsättning här i landet än vi någonsin haft tidigare. Ja, det är en klen tröst till dem som ändå inte kan få ett jobb. Man säger att man genom omskolning har lyckats mycket bra. Men hur är det med den stora skara välutbildade ungdomar som inte har en möjlighet att få ett arbete? Ungdomsarbetslösheten kan man inte negligera hur länge som helst. Man klarar inte sysselsättningen med enbart tillfälliga åtgärder, utan det gäller att få näringslivet att öka sin verksamhet och därigenom skapa bestående arbetstillfällen. Det behövs tillfälliga insatser, och det har vi aldrig mötsatt oss från folkpartiets sida, men det är de mer stabila och på längre sikt bestående arbetstillfällena man måste inrikta sig på. Den stora breda

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

Allmänpolitisk
debatt

sysselsättningen kan man bara nå genom näringslivets utveckling.

Nu är arbetslösheten och undersysselsättningen särskilt besvärande i Norrland. Statsministern åberopade den satsning som bl. a. skett i Västerbotten genom den etablering som Algots skall göra. Det är bra, men helt löser det inte problemen där uppe, även om det blir ett värdefullt tillskott av arbetstillfällen. Arbetslösheten bland ungdom är särskilt besvärande inom Umeåområdet. Många ungdomar som fått sin utbildning vid universitetet i Umeå står utan jobb. Nu är det naturligtvis inte så att de skall beredas arbete just på utbildningsorten, men det finns inga jobb någon annanstans heller att erbjuda dem. Bland den värnpliktiga ungdomen som snart kommer ut efter sin militärtjänst är det endast ett litet fåtal som kan räkna med att få ett jobb.

Det är en svår påfrestning att gå arbetslös. Särskilt ungdomar som startar med arbetslöshet efter sin utbildning är givetvis en mycket sårbar grupp. Det går inte att säga till dessa ungdomar att allt är ganska välbeställt och att högkonjunkturen står om hörnet. Den väntade högkonjunkturen stod om hörnet även förra året, men även om tecken på en förbättring nu kan skönjas har vi fortfarande en lågkonjunktur med svåra sysselsättningsproblem. De som upplever arbetslösheten kan inte känna sig nöjda med att regeringen framhåller sin förträfflighet; de ser nog till den bistra verklighet de lever i och konstaterar fakta som inga vackra ord kan ändra på.

Vi på vårt håll har anvisat vägar att stimulera köpkraft som skulle skapa arbetstillfällen och efterfrågan på varor och tjänster som det fordras arbetskraft för att få fram. Regeringen har sagt nej och bär givetvis ansvaret, men beklagligtvis drabbar denna ovilja till handling de svagaste i samhället.

Problemen för inlandsbefolkningen i vad det gäller sysselsättning är alltför mycket besvärande. En ordentlig satsning på arbeten är därför nödvändig. Den eftersatta vägutbyggnaden kan givetvis endast ge tillfälliga jobb, men sådana arbeten måste igångsättas som en första åtgärd, särskilt då de utgör en förutsättning för framtida investeringar som skall ge varaktig sysselsättning. De löften att bereda bl. a. Vindelådalens befolkning arbete som både regering och riksdag gav i samband med beslutet om Vindelälvens bevarande bör snarast infrias, och här kan vägutbyggnaden av väg 363 vara en god början. Skogsbruket, som är basnäringen inom området, är i starkt behov av vägutbyggnader för att klara sina transportproblem. En eftersläpning kommer att få till följd minskade jobb i framtiden inom skogsbruket.

Fina siffror och tabeller har vi tillräckligt av. Det går inte att med några illusionsnummer försöka få det att framstå som om allt är bra, när den bistra verkligheten grinar mot så många människor. Statsministern framhåller att av de utbildade genom omskolning i Västerbotten stannar 80 procent kvar i länet. Det kan vara en intressant upplysning, men det är en dålig tröst för alla de välutbildade ungdomar som inte kan få ett arbete.

Låt näringslivet få möjlighet att utvecklas och satsa mer på de små och medelstora företagen! Ge företagareföreningarna de verktyg de behöver för att kunna göra erforderliga insatser! Får de sådana kan mycket vinnas

i nya arbetstillfällen, även om det inte blir så stora ökningar numerärt i varje företag. Men dessa företag är många, och särskilt på de mindre orterna är det de som kan erbjuda den enda industriella sysselsättningen. Att satsa på företagareföreningarnas kunnande och insikter när det gäller att tillvarata och öka sysselsättningen är ett för samhället både verksamt och billigt medel. Därigenom åstadkoms förebyggande åtgärder, något som är bättre än att försöka reparera i efterhand vilket ofta misslyckas.

För Norrlands vidkommande behövs bättre vägar, i första hand för de tunga transporter som basnäringen skogsbruket har behov av och i andra hand för den turism som kan ge inlandet en välbehövlig stimulans. De mindre orternas företag, som ofta utgör en kärna för sysselsättningen, kan genom stimulans utvidgas och ge ett ökat antal jobb. En större satsning på företagareföreningarna är därför med säkerhet en bra och framkomlig väg om man vill ha resultat. Tryggheten i jobben går genom företag som har framgång. Det borde vara ett rättesnöre för den ekonomiska politiken att satsa på en utveckling av näringslivet som dels kan ge jobb, dels tillföra samhället de resurser som behövs för de insatser som fordras för människor som fått svårigheter.

Regeringspolitiken har misslyckats. Arbetslöshetssiffrorna talar sitt tydliga språk, och människorna har kommit i kläm. Det mest beklagliga är att man inte tycks vilja rätta till förhållandena utan sitter nöjd som det är.

Statsministern meddelade under gårdagens debatt att regeringen inriktar sig på att göra en insats genom leverans av svenska trähus till Island. Uppslaget är bra. Ett sådant åtagande skulle få det dubbla resultatet att islänningarna fick en snabb hjälp och att man stimulerade sysselsättningen hos oss inom landet. Genom det minskade bostadsbyggandet är sysselsättningsläget bekymmersamt för de svenska småhus-tillverkarna. Vi får hoppas att förhandlingarna med Island kan genomföras med en önskad snabbhet. Regeringen skulle på detta sätt kunna göra en insats mot arbetslösheten, vilket vore välbehövligt. Förslag till åtgärder bör därför snarast föreläggas riksdagen.

Herr HJORTH(s):

Herr talman! Centerpartiet är ansträngt angeläget om att i nästan varje större fråga framhålla att man var först med detta och att sedan socialdemokraterna och övriga partier traskat patrullo. I sitt överdrivna nit att framhålla sig själv som banbrytare har man i fråga om miljöpolitiken alltid pekat på sin partimotion från 1962 såsom varande det första egentliga initiativet på naturvårdens och miljövårdens område.

I förra årets remissdebatt synade jag denna märkliga motion i sömmarna och kunde till min och även centerpartisters förvåning inte hitta något enda ord, varken i texten eller i att-satserna, som gällde miljöpolitiken. Trots detta fortsätter framstående representanter för centerpartiet i alla möjliga sammanhang att upprepa detta felaktiga resonemang. Så gjorde man t. ex. senast i höstremissdebatten. Jag tycker det är på tiden att centerpartiet slutar med denna låtsaslek. De som verkligen haft kraft och mod att mot mäktiga mark- och kapitalintressen värna om de enskilda människornas rätt till fri natur och fri kust är

socialdemokraterna. Det visade man senast under hösten med propositionen Hushållning med mark och vatten.

Men det var inte vid den yttre miljön jag i dag tänkte uppehålla mig. Jag vill i stället ägna några minuter åt arbetsmiljöfrågorna. Arbetsmiljöutredningen har avlämnat ett betänkande, där man bl. a. föreslår en rad åtgärder för att förstärka arbetarskyddet. En proposition i frågan kommer senare, vilket jag hälsar med stor tillfredsställelse.

LO-enkäten om risker i jobbet, som publicerades 1970, visade medlemmarnas uppfattning om arbetsplatsernas hälsorisker. Den insynen i arbetsmiljön gav verkligen besked om att förhållandena var långt ifrån bra och att snabba och kraftiga åtgärder var av nöden. Det var tre hälsorisker som dominerade i undersökningen, nämligen rygg- och ledsjukdomar, hörselskador och hudsjukdomar.

Bullret, som jag något skall uppehålla mig vid, är måhända det största miljöproblemet, och den stora faran har inte tillräckligt uppmärksamats tidigare. Man har ägnat sig åt mark-, vatten- och luftföroreningar, som anses vara de stora miljöhoten. Bullret har, kan man säga, trots oljudet kommit smygande, och det har ofta nonchalerats.

LO-undersökningen visade att 53 procent av de tillfrågade upplevde bullret som det mest besvärande, och andra undersökningar visar skrämmande hög procent av hörselskadade. Bullret som dagligen omger människorna på arbetsplatserna och även i trafiken är inte bara skadligt för hörseln. Även andra av kroppens funktioner påverkas, och om störningskällan fortsätter att irritera så kan det i längden bli farligt.

Att hörselskadorna är utbredda och ökar häftigt visade också en undersökning vid regionsjukhuset i Linköping. Om den tidningsuppgift är riktig som jag såg i samband med detta, så beräknades att det skulle finnas 50 000 hörselskadade industriarbetare bara i Östergötlands län. Åtgärderna för att ljudisolera arbetsmaskiner och arbetsplatser måste intensifieras, och användandet av hörselskydd — effektiva sådana — måste vara obligatoriskt där bullernivån kräver det.

Trafikbullret sysslar en utredning med, och arbetsmiljöutredningen har enligt sina direktiv att bl. a. uppmärksamma yrkesfaror och risken för hörselskador till följd av ökande bullernivå hos maskiner och anläggningar.

En yrkesgrupp som är speciellt utsatt för bullerstörning är personalen i restauranger och diskotek. Även publiken utsätts för dessa faror — som man tycker är onödiga då det finns tekniska möjligheter att sänka ljudnivån i högtalarna. Det har ju på senare år blivit våldsamt populärt att orkestrarna brassar på för fullt, så att det är helt omöjligt att ens föra en vanlig konversation vid borden. Detta har fått till följd att hörselskadorna drabbar musiker, restaurangpersonal och även den unga, dansanta publiken i stor omfattning. Detta tycker jag är helt vanvettigt. Om de inte själva fattar vilken fara de utsätter sig för, måste normerna skärpas och efterlevnaden noga kontrolleras. Vi skall väl inte riskera våra ungdomars hälsa bara för att det är "inne" att spela så att taket lyfter sig. Ingen orkesterledare med självaktning vågar i dag ge sig till att dämpa ljudnivån.

Nu har Hotell- och restauranganställdas förbund lyckats få fram nya

anvisningar ifrån arbetarskyddsstyrelsen från den 1 juli 1972. Ljudnivån skall i regel understiga 85 decibel men kan från yrkeshygienisk synpunkt få uppgå till 90 decibel, om exponeringstiden för personalen är särskilt kort, t. ex. under scenuppträdande. Ja, det är ju gott och väl; även om jag tycker att dessa värden förefaller höga så är det ju på kontrollen det hela beror. Den kontrollen är särskilt svår att göra på t. ex. diskotek. Jag hoppas att arbetsmiljöutredningen skall lyckas finna lösningar på bullerproblemet, så att hörselskador och även trötthet och stress kan minskas.

En annan arbetsgrupp som har en särskilt besvärlig arbetsmiljö är gruvarbetare under jord. De är också utsatta för buller av ofta jetplanbullrets styrka men tvingas dessutom inandas damm och gaser av olika slag. Många arbetsplatser i gruvorna är därtill fuktiga med dimbildning. Socialministern har tillsatt en utredning med uppgift att göra en översyn av vissa regler i lagstiftningen om semester. I en motion, som jag undertecknat tillsammans med Torsten Fredriksson och Karl-Erik Häll, framhåller vi att denna utredning också skall beakta behovet av längre semesterledighet för den utsatta grupp som gruvarbetare under jord utgör.

Givetvis skall ventilation och andra förebyggande åtgärder vidtas för att minska hälsoriskerna, men gruvarbetets art är sådan att det innebär besvärligheter av olika slag. Därför skulle en längre semesterledighet för denna grupp säkerligen vara av stort värde och kunna medverka till att gruvarbetarna längre kan gå kvar i arbetet. Jag hoppas att utskottet vid sin behandling ser allvaret i denna begäran och föreslår ett överlämnande av motionen till nämnda utredning.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Sysselsättningsfrågorna och arbetsmarknadspolitiken har framför allt under de senaste två tre åren kommit upp till debatt gång på gång inte minst här i riksdagen. Av dagens långa talarlista och även av gårdagens debatt framgår också tydligt att vi nu diskuterar ett område, som tilldrar sig ett stort och förvisso berättigat intresse. Med hänsyn till regeringens i olika sammanhang så optimistiska bedömningar och med hänsyn till alla de punktinsatser som gjorts och görs, borde väl rimligtvis arbetslösheten i dag inte längre vara det stora problem, som den tyvärr fortfarande är. Förklaringen ligger dock nära till hands; det måste ha varit något fel såväl på framtidsbedömningarna som på de åtgärder regeringen vidtagit. Hur skall man annars förklara den stora arbetslöshet som vi har i dag och som så hårt drabbar både enskilda och hela vår samhällsekonomi?

När man hör finansministern, som i går kväll, stå upp och tala om vår ekonomi och med stor självsäkerhet redogöra för de åtgärder som vidtagits av – för att citera herr Sträng – ”den finansminister som vi har nu”, är det ju märkligt att vi mot bakgrund av denna tro på den egna politikens ofelbarhet ändå upplever så stora svårigheter på skilda

områden. Man erinrar sig osökt Carl Snoilskys dikt En afton hos fru Lenngren, där Snoilsky bl. a. skriver om värdinnan, när hon liksom herr Sträng läser egna dikter:

”Vad täck skalkaktighet, vad ömt behag
men dock vad breda, säkra penseldrag.”

Liknelsen kanske haltar något i första strofen, men nog var det breda, säkra penseldrag i finansministerns framställning. Samtidigt drog bildligt talat herr Sträng med penseln breda streck över många av våra problem, inte minst den otillräckliga tillväxten i vår ekonomi, arbetslösheten och framför allt frågan hur dessa problem skall lösas.

Herr talman! Jag har tidigare haft anledning att ta upp arbetsmarknadsfrågorna här i kammaren och därvid bl. a. pekat på att näringslivet – trots den dåliga konjunkturen – har behov av väl yrkesutbildad arbetskraft på olika områden. Vårt nuvarande utbildningssystem ger emellertid i dag tyvärr inte våra ungdomar exempelvis i gymnasieskolan en sådan yrkesutbildning som gavs i den tidigare yrkesskolan. Jag skall här bortse från de nu negativa konsekvenser som de nya läroplanerna fört med sig för skolan – det blir tillfälle att återkomma till den frågan i ett annat sammanhang. Vad som nu är det verkligt allvarliga är att så många ungdomar går arbetslösa just därför att de saknar lämplig utbildning. Den utbildning de fått har inte varit tillräckligt yrkesinriktad.

Vi har från moderata samlingspartiets sida kritiserat den nedvärdering som yrkesutbildningen tyvärr fått inom såväl grundskolans högstadium som på gymnasial nivå. Vissa tecken på ett omtänkande på det här området börjar dock glädjande nog förmärkas bland socialdemokraterna. Bl. a. fick jag för ett par dagar sedan i min hand Departementsnytt nr 3 1973 och där finns rubriken ”Yrkesinriktad utbildning bot mot ungdomsarbetslöshet”. Den rubriken verkar nästan hämtad ur våra skolmotioner, för det är precis detta vi har hävdat sedan länge.

I Departementsnytt refereras den promemoria som utarbetats inom inrikesdepartementet om ”Ungdom och arbete” – en promemoria som onekligen är mycket intressant. I en tabell redovisas bl. a. svängningarna i ungdomsarbetslösheten under åren 1970–1972, och den visar att vi i januari 1970 hade 22 000 arbetslösa ungdomar i åldern 16–24 år; i januari 1971 hade siffran stigit till 34 000 och i januari 1972 till 46 000. Den sista siffran är tyvärr tämligen oförändrad. Till detta kommer mer än 20 000 ungdomar i den s. k. dolda arbetslösheten. Det är, herr talman, sannerligen skrämmande siffror.

I promemorian redovisas vissa åtgärder, som måste sättas in för att komma till rätta med ungdomsarbetslösheten. I första ledet står utbildningsinsatser för de lågutbildade varigenom deras konkurrenskraft på arbetsmarknaden förbättras. Det är utan tvivel nödvändiga insatser. Som en andra åtgärd framhålls, att det bör övervägas om inte en allmän arbetslivserfarenhet bör eftersträvas för alla studerande i gymnasieskolan med syfte att närma utbildning och arbete till varandra, men det konstateras också att en sådan reform är utomordentligt omfattande och krävande för såväl arbetmarknad som utbildningssystem.

Ja, det kommer att kosta på i mer än ett avseende att reparera skadorna av vissa alltför snabbt genomförda reformer på skolans område.

Det kommer å andra sidan att kosta ännu mera att inte göra det. Det gäller ju inte bara att komma till rätta med dagens situation på arbetsmarknaden; vi måste också klara situationen på längre sikt. Det gäller i det sammanhanget dessutom inte minst att komma till rätta med de sociala vådorna, som följer främst i ungdomsarbetslöshetens spår.

Ytterligare ett par ord om den nämnda utredningen, som innehåller många tänkvärda synpunkter. Där står exempelvis: "De utbildningspolitiska invändningarna hänger inte minst samman med uppbyggandet av linjesystemet inom gymnasieskolan." Det är utan tvekan ett intressant konstaterande. Jag kan förstå de farhågor som ligger bakom, för vissa utbildningspolitiker inom socialdemokratien vill ju i jämlikhetens namn ha ett system som bygger på den föreställningen att det inte bara är inför vår Herre som vi är jämlika, utan vi är jämlika även inför skolöverstyrelsen och läroplanen för såväl grundskola som gymnasieskola; denna jämlikhet måste innebära att alla efter grundskolan skall vara gymnasister och läsa teoretiska ämnen. Att dessa utbildningsvägar i många fall inte leder till någon god grund att få ett jobb på, det tycks man ha lämnat därhän. Jag hoppas att vi snart skall få en ändring till stånd på den punkten, och det skall bli mycket intressant att så småningom få ta del av remissvaren på den här utredningen.

I årets statsverksproposition föreslås betydande förstärkningar av arbetsmarknadsverkets regionala och lokala organisation. Det är min förhoppning att dessa förstärkningar skall innebära en effektivisering av den arbetsförmedlande verksamheten ute i landet. Dagens arbetslöshet omfattar många grupper, och vissa av dessa för med sig speciella problem — delvis nya och svårbemästrade. Jag tänker då på akademikerna och tjänstemännen; för dem har arbetslösheten relativt sett fått en snabbare ökning än för vissa andra grupper. Det understryks också i statsverkspropositionen att arbetslösheten bland tjänstemännen, speciellt bland de äldre, ställer särskilda krav på förmedlingsarbetet.

Att jag nämner just akademiker och tjänstemän innebär inte att jag på något sätt vill förringa problemen för andra yrkeskategorier, men i den allmänna debatten kommer exempelvis den tilltagande arbetslösheten bland tjänstemannagrupperna ofta alltför mycket i skymundan. Målsättningen måste dessutom vara att komma till rätta med arbetslösheten på alla områden.

Även vid en uppåtgående konjunktur måste vi helt naturligt hålla en hög beredskap mot arbetslöshet, då risk säkerligen föreligger för en viss restarbetslöshet. Vi måste även räkna med betydande insatser för verksamhet inom halvskyddat och skyddat arbete, men å andra sidan tycker jag att de anslagsäskanden som finns från arbetsmarknadsstyrelsen för omskolningsverksamhet under nästa budgetår, där man räknar med inte mindre än 130 000 människor i omskolning till en kostnad av 802 miljoner kronor, inte går riktigt ihop med de prognoser för utvecklingen som herr Sträng gör i finansplanen. En annan politik, med generell verkande åtgärder och ett förtroendefullt samarbete mellan statsmakterna och näringslivet, bör ge förutsättningar att minska anspråken på arbetsmarknadsservicen. Uppgiften måste ändå i första hand vara att skapa sysselsättning inom näringslivet — en varaktig och tryggad

sysselsättning för så många som möjligt. En sådan utveckling, herr talman, vore till gagn både för de arbetssökande och för vår hårt ansträngda samhällsekonomi.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att gå i polemik med de tidigare talarna här i debatten utan skall endast ta upp en fråga som rör det län jag representerar, nämligen Skaraborgs län. Det är som bekant ett ganska typiskt jordbrukslän, och man har där besvärligheter när det gäller sysselsättningsmöjligheterna. Man har svårigheter att i tillräcklig utsträckning skapa arbetstillfällen för den på grund av rationaliserings- och strukturförändringen inom jordbruket friställda arbetskraften. Detta förhållande gäller alldeles särskilt Falköpings-, Vara- och Lidköpingsregionerna.

Befolkningsutvecklingen inom länet visar en viss ökning för senare år. Folkmängden i länet har från 1965 till 1970 ökat från 254 305 invånare till 258 794, dvs. med 4 489. Befolkningstalet för 1972 utgjorde cirka 260 300, vilket innebar en ökning under året med cirka 1 300. Samtidigt har antalet förvärvsarbetande minskat. År 1965 fanns det 110 311 förvärvsarbetande i länet, men år 1970 var siffran nere i 104 414, en minskning under femårsperioden med inte mindre än 5 897.

I vad sedan gäller antalet förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar kan konstateras att år 1965 sysselsattes inom jordbruk och skogsbruk i länet 24 110 personer, vilken siffra år 1970 hade sjunkit till 16 200, dvs. med 33 procent. Nämnade siffror ger belägg för den strukturomvandling som sker i länet. Framför allt har således antalet sysselsatta minskat i jordbruket och skogsbruket. Man måste räkna med att denna utveckling fortsätter om än inte i samma takt som tidigare.

Såsom jag inledningsvis nämnde har särskilt Falköpings-, Vara- och Lidköpingsregionerna stora svårigheter att skapa sysselsättning för den befolkning som bor i regionerna. Befolkningsutvecklingen inom dessa områden har inte varit gynnsam.

Det kan konstateras att invånarantalet i Falköping under de senaste åren visat en fortgående minskning. Sålunda utgjorde minskningen för fjolåret 146, en minskning som i och för sig kan synas ganska måttlig. Om man emellertid sätter minskningen i förhållande till antalet invånare i Falköpings stadskommun, utgörande 15 697 – samläggning med intilliggande kommuner sker först den 1 januari 1974 – ger de senaste årens befolkningsutveckling anledning till oro. Samma utvecklingstrend har gjort sig gällande inom hela kommunblocket.

Man kan befara ytterligare minskning innevarande år inom Falköpingsregionen. Bl. a. friställs arbetskraft inom sjukvården genom överflyttning av sjukvårdsaktiviteter till kärnsjukhuset i Skövde, och antalet sysselsatta inom SJ minskar. Inom Falköpingsregionen finns en stor andel Teko-företag med huvuddelen kvinnlig arbetskraft. Möjligheterna till en utvidgning av Teko-industrin är inte realistiska. Man får vara tacksam om denna industriella verksamhet får utvecklas i den omfattning som nu sker. I Falköpings kommunblock måste därför särskilda sysselsättningsstimulerande åtgärder vidtagas för att öka sysselsättningsmöjligheterna.

Från såväl kommunens som länsstyrelsens sida har vidtagits åtgärder i syfte att främja den industriella utvecklingen inom regionen. Tillkomsten av ett industricentrum i Falköping är ett led i denna utveckling. Därest inte nya sysselsättningsmöjligheter skapas inom Falköpingsregionen, måste man räkna med stora svårigheter att bereda sysselsättning för de inom regionen boende.

Motsvarande problem gäller även för Vara- och Lidköpingsregionerna.

Det är enligt min mening angeläget att förhindra en för Falköpings-, Vara- och Lidköpingsregionerna negativ utveckling. Fortsatt befolkningsminskning måste befaras medföra att det nödvändiga näringspolitiska och servicemässiga underlaget ryckes undan. Det kan inte accepteras att människor i de tre nämnda regionerna i dessa avseenden måste söka sig i huvudsak till centra utanför de egna regionerna. Det är därför angeläget att öka ansträngningarna att få livskraftiga företag till Falköpings-, Vara- och Lidköpingsregionerna. Förutsättningarna härför bör vara stora med hänsyn till att dessa regioner har centrala lägen i landet med goda kommunikationer samt bra service av olika slag, inte minst kommunal.

Vad jag här anfört visar nödvändigheten av särskilda lokaliseringpolitiska insatser för de tre regionerna. Jag vill inte för dagen beteckna dessa områden som direkta stödområden, men om de senaste årens utveckling fortsätter, finns stora risker för att dessa regioner hamnar i den situationen att de helt och fullt kan betecknas som stödområden. Det är därför angeläget att åtgärder sätts in i form av särskilda punktinsatser inom ramen för nuvarande lokaliseringspolitik.

Vidare skulle näringslivet i Falköpingsregionen och för övrigt inom östra delen av Skaraborgs län främjas om bättre vägförbindelse tillskapades mot Göteborg över Herrljunga och Vårgårda. I övrigt vill jag uttala en önskan om att när det gäller en fortsatt utlokalisering av statliga företag Skaraborgs län inte skall bli bortglömt.

Sammanfattningsvis vill jag ha sagt följande. För att stärka näringslivet inom Falköpings-, Vara- och Lidköpingsregionerna vore det önskvärt med lokaliseringstöd i form av lån och bidrag. Tillämpningen i fortsättningen av lokaliseringpolitiken bör utformas så att de tre nämnda regionerna i konkreta fall kan erhålla dylikt stöd. En bättre vägförbindelse till Göteborg över Herrljunga och Vårgårda bör byggas. När det gäller en fortsatt utlokalisering av statliga verk bör Skaraborgs län komma i åtnjutande av en dylik utlokalisering.

Herr JANSSON (s):

Herr talman! Som många talare i den här debatten redan tidigare har påpekat tog höstriksdagen i sina sista skälvande minuter ett mycket viktigt beslut angående den framtida regionalpolitiken och hur den skall utformas i vårt land för att tillförsäkra alla människor, var de än bor, en rimlig service beträffande sysselsättning samt annan samhällsservice. Människornas anspråk på att inom sin egen region finna möjligheter att förverkliga dessa önskemål tror jag på ett utmärkt sätt har kommit till uttryck i det principbeslut som riksdagen tog i höstas beträffande regionalpolitiken och den fysiska riksplaneringen.

Nu gäller det att sätta kött på benen i den stomme av principbeslut

som riksdagen här har fattat. Det är därför som vi med största intresse ser fram emot den proposition beträffande regionalpolitikens fullföljande som regeringen har aviserat till vårriksdagen. Detta förslag samt den förbådade propositionen om en andra etapp i utlokaliseringen av statliga verk och myndigheter kommer tillsammans med de förslag som kan förväntas föreligga från U 68 rörande den högre utbildningens utlokalisering. Detta kommer naturligtvis att följas med största intresse i olika regioner i vårt land.

Då det gäller regionalpolitiken har man i nationalbudgeten räknat upp anslaget till regional utveckling med 9,4 miljoner. Då det gäller lokaliseringsslånen räknar man med oförändrade anslag på 250 miljoner kronor. Nu säger inrikesministern i sin skrivning att dessa belopp upptagits i avvaktan på de förslag som kommer senare under våren. Regeringen kommer då att föreslå de konkreta åtgärder som skall vidtagas i detta avseende och även lägga förslag om de anslag som skall utgå till den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten fr. o. m. den 1 juli 1973.

Man redovisar vidare hur lokaliseringstödet utvecklats under tiden 1 juli 1965—30 juni 1972. Under denna tid har inte mindre än 920 företag beviljats lån och lokaliseringsbidrag för närmare 2 miljarder kronor. 75 procent av detta stöd har utgått till företag inom det allmänna stödområdet. Jag vill gärna här instämma i vad herr Börjesson i Falköping nyss var inne på, nämligen att det finns möjligheter att lämna lokaliseringslån och lokaliseringsbidrag också utanför stödområdet. Jag tror att det även för Skaraborgs län finns anledning att se positivt på vad regeringen kan föreslå i detta avseende.

Man räknar vidare med att de totala investeringarna, för vilka lokaliseringstödet beviljats under denna period, uppgår till ca 3,5 miljarder kronor, vilket i sin tur beräknas ha givit upphov till omkring 23 500 nya arbetstillfällen. Det är ju stora satsningar som man här gjort från samhällets sida för att stödja sysselsättningen särskilt i drabbade områden av vårt land genom den lokaliseringpolitiska stödverksamhet som olika företag har kommit i åtnjutande av. Det är alldeles uppenbart att denna verksamhet varit av utomordentligt värde för sysselsättningen i vissa av landets regioner.

Man kan dock inte bortse ifrån att det är betydande belopp av skattebetalarnas pengar som här har pumpats in i det privata näringslivet och att det därför finns all anledning att även öka samhällets insyn i dessa företag som kommit i åtnjutande av det statliga stödet. Det saknas tyvärr inte exempel på att mindre seriösa företag har missbrukat detta stöd och att det därmed inte har fått den sysselsättningsstimulerande effekt som det har varit avsett för.

Det är därför med tillfredsställelse man konstaterar att inrikesdepartementet har tillsatt en expertgrupp som fått i uppdrag att följa upp och bevaka statens fordringar i de företag som fått regionalpolitiskt stöd. Man kan emellertid kanske ifrågasätta om inte denna expertgrupp även borde ges ett parlamentariskt inslag för att därigenom tillförsäkra samhället ett politiskt förankrat inflytande i kontrollen av hur lokaliseringsmedlen används.

Då det gäller regionalpolitikens fullföljande i stort är naturligtvis alla dessa stimulansåtgärder nödvändiga för att locka företagen att lokalisera sig i sådana områden av landet där det ur samhällets synpunkt är nödvändigt att utveckla och förbättra sysselsättning och servicegrad.

Man kan emellertid fråga sig om det räcker med dessa stimulansåtgärder för att uppfylla de regionalpolitiska målsättningarna. Jag tror för min del att det blir nödvändigt att samhället skaffar sig bättre styrmedel i regionalpolitiken om inte marknadskrafterna, regionalpolitiken till trots, även fortsättningsvis skall styra investeringar och lokaliseringar på ett sätt som ur kapitalets synpunkt och på kort sikt framstår som de mest vinstgivande utan hänsyn till samhällsintresset.

Sedan ett par år tillbaka har s. k. lokaliseringssamråd prövats inom storstadsområdena, vilket innebär att företag som vill etablera sig eller bygga ut inom dessa områden skall rådgöra med arbetsmarknadsstyrelsen om sin lokalisering. Vilken betydelse detta lokaliseringssamråd har haft är det väl svårt att uttala sig om i dag – det har pågått en så kort tid. För min del hyser jag den meningen att det säkerligen blir nödvändigt att utbygga detta samråd till en etableringskontroll av något slag som förutsätter en direkt tillståndsgivning från statsmakternas sida då det gäller nyetableringar eller mera omfattande utbyggnader inom näringslivet.

Sedan, herr talman, kan jag inte underlåta att här passa på tillfället att något kommentera den debatt som pågått i mitt hemlän Skaraborg beträffande de regionalpolitiska frågorna. För en tid sedan genomförde folkpartiets ungdomsförbund i Skaraborg en undersökning som gick ut på att kartlägga hur länspolitikerna agerat i olika sammanhang då det gällde engagemanget – eller kanske bristen på engagemang – för de regionalpolitiska frågorna i Skaraborgs län. De unga liberalerna där hemma har trott sig finna anledningen till att inte Skaraborgs län hittills fått någon del av utlokaliseringen av statliga verk, eller varför inte Skövde nu föreslagits som lokaliseringsort för eftergymnasial utbildning. Nå, vad har då FPU-arna kommit fram till? Jo, det skulle bero på att Skaraborgspolitikerna "myglar" sämre än politiker från andra landsändar. Det skulle dessutom bero på – enligt Skaraborgs FPU-are – att Skaraborg saknar rikspolitiker i sin riksdagsrepresentation. Om man nu med "rikspolitiker" menar att vi skulle ha ett statsråd på riksdagsbanken eller en partiledare eller möjligen en utskottsordförande så är naturligtvis detta en stor brist för Skaraborgs län, det vill jag gärna understryka. Men att de här förhållandena skulle utöva något avgörande inflytande på hur regionalpolitiken kommer att te sig i Skaraborgs län, det vill jag för min del bestämt tillbakavisa som tomt prat och fria fantasier. Jag har nämligen den bestämda uppfattningen att var statliga verk lokaliseras och var högre utbildning byggs ut, det föreslås och beslutas ifrån helt andra överväganden än vederbörande riksdagsmäns möjligheter att "mygla" i kanslihus och riksdagskorridorer eller om det finns rikspolitiker i länsrepresentationen i riksdagen.

Det är väl i stället på det sättet att det är den sakliga tyngden i de argument som en länsrepresentation kan ha att framföra och de regionalpolitiska omständigheterna i övrigt som faller utslaget. Jag tycker

att det över huvud taget är trist med en sådan här debatt om mygel i politiken. Det politiska arbetet har ju inte alltid det anseende som vi som sysslar med politiken skulle önska att det hade. Det blir ju inte bättre genom sådana här påståenden, när man använder regionalpolitiken som ett politiskt tillhygge på hemmaplan för att bl. a. ge sken av att de riksdagsmän som tillhör regeringspartiet skulle vara mindre engagerade i dessa frågor, att de skulle gå "i regeringens ledband" och därför inte våga driva de länspolitiska frågorna lika effektivt som exempelvis de borgerliga riksdagsmännen. Bl. a. har ju min länskollega herr Richardson i Skara i samband med folkpartiungdomsförbundets konferens i de här frågorna framfört sådana synpunkter i en tidningsintervju. Jag tycker att vi skall sluta med sådana här insinuationer i den regionalpolitiska debatten. De gagnar på intet sätt de gemensamma strävanden man kan ha inom ett län att tillförsäkra länsbefolkningen en bättre sysselsättning och ökad samhällsservice av olika slag.

I ett brev som Folkpartiets ungdomsförbund i Skaraborg sänt till länets riksdagsmän påstår man bl. a. att inrikesutskottets ordförande herr Karl Erik Eriksson för sin del anser att när Skaraborgs län inte fick lantbruksstyrelsen lokaliserad till Skövde berodde det delvis på att man inte hårt nog satsade på denna lokalisering. Vidare uttalar Karl Erik Eriksson att det däremot fortfarande finns chans att få försvarets civilförvaltning till Skövde. Detta skulle dock kräva att Skaraborgs riksdagsmän gemensamt agerar, både i och utanför riksdagen.

Herr talman! Som skaraborgare ser man ganska positivt och förhoppningsfullt på dessa uttalanden som inrikesutskottets herr ordförande har gjort — om det nu är sant som Folkpartiets ungdomsförbund här säger. Med den naturligt centrala position som herr Eriksson har när dessa frågor skall avgöras i riksdagen så kommer vi naturligtvis från vårt håll att ta kontakt med honom och försöka att med så sakliga argument som möjligt framföra vårt läns synpunkter i dessa sammanhang.

Herr RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bakgrunden till Paul Janssons angrepp på Folkpartiets ungdomsförbund i Skaraborgs län är självfallet ytterst den besvikelse som finns i vårt län över att vi alldeles kommit bort i samband med utlokaliseringen av statlig verksamhet. Vi har tyckt att det var orättvist och också sakligt omotiverat att Skaraborgs län skulle glömmas bort helt och hållet. Vi hade hoppats på mera utdelning av förslagen i etapp 2, men inte där heller har vi blivit gynnade. Och inte heller har vi med någon glädje kunnat se fram mot U 68:s förslag som kommer nästa månad, eftersom det redan har sagts att Skaraborgs län inte skulle komma med där. Det tycker vi är alldeles felaktigt, inte minst med tanke på att den vetenskapliga undersökning om lokaliseringen av högre utbildning som ingår i en av rapporterna klart utpekar länet som lämpligt.

Det är naturligt att man i länet börjar fundera på varför det blivit så här. Varför har vårt län blivit så missgynnad? FPU-arna har med stort intresse och med vanlig ungdomlig entusiasm och iver tagit itu med frågorna. Man har spekulerat över olika faktorer som har bidragit till det negativa resultatet, och en tanke som därvid har kommit fram är att det

har varit för dåligt med samarbetet mellan länets politiker.

Nu förhåller det sig faktiskt så att FPU är en självständig organisation, och varken folkpartiet i länet eller jag själv tar något ansvar för vad som har sagts och vad som har skrivits. Jag tänker verkligen heller inte ge mig in på att kommentera vad som har lagts i Karl Erik Erikssons mun i tidningar eller intervjuer. Min egen uppfattning vill jag ändå alldeles klart framföra. Den är att det borde vara mer samarbete bland länets politiker. Själv är jag inte med i landstinget och har inte tidigare engagerat mig djupare i de här frågorna. Men jag ser fram emot att vi kan få ett sakligt och fint samarbete i fortsättningen.

Det viktiga är nu, menar jag, att vi inte tvistar om vems fel det är att Skaraborgs län blivit så missgynnad utan att vi ser framåt och verkligen inte förspiller våra krafter på inbördes gräl. Riksdagens talarstol är inte platsen för att göra upp i en sådan här fråga. Låt oss därför nu utåt manifesteras enighet och sammanhållning och låt oss framför allt med kraft och beslutsamhet verka för vårt läns bästa i framtiden.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har med ett alldeles speciellt intresse lyssnat till det avsnitt av debatten i dag som berört Skaraborgs län. Jag har gjort det av flera skäl, bl. a. av det skälet att inrikesutskottets ledamöter hade möjlighet att vara gäster i Skaraborgs län några dagar i höstas – några dagar då vi på nära håll fick ta del av de problem som Skaraborgs län har och som kanske är av litet annan natur än problemen i de län som vi tidigare besökt i Norrland och i sydöstra Sverige.

Jag skall inte lägga mig i den interna debatten mellan ledamöterna på Skaraborgsbänken. Skälet till att jag sprang ner och begärde en replik var att Paul Jansson citerade ett brev från FPU, där en intervju med mig återgavs. Jag har i dag fått del av det brevet genom vännen Paul Jansson, och jag vill upprepa vad jag sade till honom då, speciellt när det gäller framtiden och det verk som jag skulle ha uttalat att Skaraborgs län mycket väl kan få, om ledamöterna på Skaraborgsbänken bara är nog aktiva.

Innan jag svarade sade intervjuaren: Hör du, jag förstår att du inte vill göra något uttalande om det verk som skall förläggas till Värmland. Detta har i dag verifierats av en som lyssnade till samtalet nere i Skaraborgs län – det var en telefonintervju. Och jag säger fortfarande att som inrikesutskottets ordförande kan jag ju inte på något vis i förväg ge löften. Jag tror att såväl Paul Jansson och hans kamrater på Skaraborgsbänken som vi andra skall invänta den proposition som kommer. Då skall vi behandla frågan på ett sakligt sätt som vanligt i både utskott och kammare.

Jag delar Paul Janssons uppfattning att det inte skall vara mygel i politiken. Det har vi klart deklarerat från inrikesutskottets sida. Vi har tagit emot uppvaktningar av olika slag, men vi har haft en klart saklig linje som underlag för våra beslut.

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr JANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi skall inte alltför länge uppta riksdagens dyrbara tid med lokalt gräl om Skaraborgs län. Men herr Richardson får förlåta mig om jag vid det här tillfället passar på att ta upp dessa frågor, för den borgerliga pressen, som är helt dominerande i Skaraborgs län, där det finns åtta–tio tidningar, har nu i månader drivit denna agitation och kommit med det ena referatet efter det andra av vad som hände på Folkpartiets ungdomsförbunds symposium om närings- och lokaliseringspolitik för Skaraborgs län. Vi har ständigt fått höra att det är beroende på den socialdemokratiska riksdagsrepresentationen att ingenting händer – de borgerliga kan nog samarbeta, men socialdemokraterna vågar inte för regeringens skull lägga fram förslag som skulle gynna länet. Då får herr Richardson som sagt förlåta mig om jag vid ett sådant här tillfälle passar på att bemöta tokigheterna.

Herr Richardson säger att han tycker att vi inte skall gräla om detta. Nej, det tycker inte jag heller – jag tycker att vi, som antytts här tidigare, skall försöka samla oss kring insatser som behöver göras. Men det är ju inte så lätt när det görs sådana uttalanden som exempelvis herr Richardson har gjort, då han hävdar att det går bra att samarbeta med socialdemokraterna ända till dess att det läggs en proposition; sedan går det inte att tala med dem längre. Det är precis vad herr Richardson sagt enligt tidningsreferatet.

Då vill jag erinra om vad som hände i höstas inför det regionalpolitiska beslut som då fattades. Vi hade från socialdemokratiskt håll fört fram en motion som gällde att man skulle följa upp länsstyrelsens förslag beträffande Vara som regionalt centrum, och vi erbjöd samtliga bankkamrater på den borgerliga sidan att skriva på motionen. Men en efter en hoppade av, och så småningom blev vi fyra socialdemokrater från länet ensamma kvar. Jag tycker att det då är fel att säga att det är vi som är motståndare till ett samarbete.

Sedan vill jag tacka inrikesutskottets ordförande för hans klarläggande i denna debatt. Man hade den uppfattningen att här måste någon tala osant, och tydligen har FPU:arna i Skaraborgs län varit ute i ogjort väder när det gäller de uttalanden som utskottets ordförande har gjort. Jag har personligen större anledning att tro på hans ord än på vad vederbörande i Folkpartiets ungdomsförbund i Skaraborgs län har sagt.

Herr RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bara några ord om tre saker.

För det första sade herr Jansson att jag får förlåta att han tagit upp de här frågorna. Det är han självfallet i sin fulla rätt att göra. Jag vill också gärna ge honom det erkännandet att han för en halvtimme sedan larmade mig och sade att han skulle ta upp frågorna. Det sätter jag värde på.

För det andra påstod herr Jansson att jag skulle ha sagt att det går bra att samarbeta med socialdemokraterna ända till dess att det har lagts fram en proposition. Det är riktigt. Så har jag sagt, och det menar jag. Det har visat sig vara utomordentligt svårt att samlas i en gemensam Skaraborgsmotion som vill något annat än en regeringsproposition. Det håller jag fast vid. I och för sig är det heller inte så alldeles märkvärdigt

att det förhåller sig på det sättet. Det är bara att konstatera faktum.

För det tredje vill jag säga att eftersom jag menar allvar med att riksdagens talarstol inte är den bästa platsen för inbördes uppgörelser om vem av länets riksdagsmän som är mest samarbetsvillig, så skall jag nu omedelbart sluta detta anförande.

Herr JANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Då skall jag inte använda talarstolen utan står kvar i bänken vid den fortsatta uppgörelsen.

Herr Richardsons uttalande är litet underligt eftersom den motion som vi talade om i höstas är känd av samtliga kamrater på Skaraborgsbänken. Vi erbjöd alla att skriva under den och att försöka följa upp det förslag där, som var av intresse för länet. Men då fick vi ett blankt "njet" från den sidan. Därför tror jag att vi i den fortsatta debatten om regionalpolitiken inte skall använda den som ett tillhygge i debatten där hemma, utan vi skall i stället försöka samarbeta. Där har jag alltså samma uppfattning. Och jag får väl tolka herr Richardsons senaste inlägg så att han i fortsättningen kommer att vara litet försiktigare när han uttalar sig i dessa frågor i tidningarna, om det verkligen är så att han avser att vi skall ha ett samarbete i dessa frågor.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag kanske inte skulle delta i denna debatt, men jag har fäst mig vid Paul Janssons ordval att vi hade hoppat av. Sanningen är ju den att vi från centerns sida på ett mycket tidigt stadium meddelade att vi inte hade för avsikt att motionera, därför att vi hade vår riksplän och menade att ortsklassificering o. d. bör kunna göras på länsplanet.

Sedan vill jag också klart säga ifrån att jag tycker vi skall lämna det som har varit; nu är det viktigare att vi i fortsättningen samarbetar i ännu högre grad än tidigare, så att vi främjar länets intressen i största möjliga utsträckning.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Richardson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! När låginkomstutredningen för en tid sedan gjorde sina omskakande avslöjanden av hur det egentligen såg ut i vårt s. k. välfärdssamhälle riktades också ljuset skarpare än tidigare på kvinnornas situation på arbetsmarknaden. Av utredningen framgick nämligen hur kvinnorna som grupp konsekvent diskrimineras. Och eftersom det i första hand är arbetarklassens kvinnor som finns på arbetsmarknaden är det också främst de som diskrimineras i lönehänseende, när det gäller möjlighet till befodran, i fråga om arbetsuppgifter osv.

Bland dem i vårt land som arbetar på heltid året om utgör kvinnorna över 40 procent av dem som inte når upp till 15 000 kronor i årsinkomst, medan männen i samma grupp endast utgör 9 procent. I inkomstläget över 30 000 kronor fanns 23 procent av männen men bara 4 procent av kvinnorna. Medelinkomsten för heltidsarbetande ligger 34 procent lägre

för kvinnor än för män. Trots allt tal om motsatsen visar denna löneklyfta en tendens att öka. Detta framgår bl. a. av en jämförelse mellan kvinnors och mäns genomsnittliga timförtjänst inom samtliga industrigrupper åren 1950 och 1969. Jämförelsen visar att skillnaden tredubblades under denna tid. Och då är att märka att frågan om löneskillnaderna uppmärksammades mer än tidigare och att detta bl. a. kom till uttryck i en bestämmelse i avtalet mellan LO och SAF 1960–1961. Där sades det att löneskillnaderna successivt skulle avvecklas under en femårsperiod. Den bestämmelsen åstadkom troligen den relativa höjning av kvinnolönerna i förhållande till de manliga lönerna som genomförts sedan dess. Men alltjämt ligger den genomsnittliga kvinnolönen 15–30 procent under den manliga. Det här är säkerligen ett resultat av skillnader i arbetsuppgifter mellan män och kvinnor och av det förhållandet att kvinnor i allmänhet arbetar inom ett begränsat antal näringsgrenar.

Låginkomstutredningens siffror och andra uppgifter hämtade ur officiell statistik har sammanställts till ett värdefullt material av tre kvinnliga studerande i Lund. De ger med sin undersökning en belysning av förhållandena som länge har saknats. Med siffror och diagram inte bara visar de skillnaderna i löner och arbetsuppgifter utan påtalar också följderna av sådana kända företeelser som att kvinnors utbildning ser annorlunda ut än mäns, att flickor "väljer" utbildningslinjer som leder mot vad de av hävd anses böra syssla med. De slår därmed fast att medan männen för sin yrkesverksamma tid väljer mellan 200 yrken, står kvinnornas val mellan bara 25 olika uppgifter. Av dem finns det 50 procent eller fler kvinnor i 13 kategorier. Kvinnornas arbetsmarknad är alltså inte bara snävare än männens, den är också i det närmaste skild från den, eftersom kvinnorna så starkt dominerar "sina" yrken.

Utbildningsfrågorna är i detta sammanhang av avgörande betydelse. Nödvändigheten av att få flickorna inriktade på fler yrkeslinjer än de traditionella står klar för alla. I det sammanhanget förefaller grundskolans läroplan oantastlig. Där finns inget stöd för att kunskap om hem och barn eller ämnen som ligger nära dessa teman endast skulle delges flickorna. Tvärtom sägs det t. ex. i Lgr 69, Mål och riktlinjer, att "skolan — — — bör stimulera eleverna till att debattera och ifrågasätta rådande förhållanden". Men fortfarande råder det stor brist på skolböcker som stämmer överens med de uttalade målen. En undersökning som gjordes av en grupp vid pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet 1971 visade att verklighetsanknytningen i läroböcker från 1970 inte var större än i böcker från 1940-, 1950- och 1960-talen när det gällde beskrivningen av kvinnor och män i samhället. Fortfarande beskrevs mannen som den yrkesverksamma medan kvinnan uppträdde i rollen som den allt ordnande i hemmet.

Skillnaderna i inriktning fortsätter när kvinnor efter några år i hemmet söker omskolning för yrkesarbete. Visserligen erbjuder industrin omskolning till s. k. manliga jobb i tider när den kvinnliga arbetskraften behövs, men det vanliga är ännu att omskolningen går ut på utbildning i vård- och kontorsarbeten. Ibland är det kvinnorna själva som väljer den inriktningen därför att utbildningstiden då inte blir så lång. Men det förekommer

också att de tillråds att inte välja längre utbildningsvägar.

En undersökning gjord på ett vuxengymnasium i Stockholm visar att 63 procent av de vuxenstudierande kvinnorna uppfattar arbetsmarknadsstyrelsens och arbetsförmedlingens inriktning så, att det är dessa institutioners könsbundna politik som avgör vilken utbildning de vuxenstudierande skall leda in på, inte den faktiska arbetsmarknadssituationen.

Eftersom AMS bestämmer vilka som skall få utbildningsbidrag så bestämmer de också vilka som skall få studera. I gällande regler finns inget som skiljer på behandlingen av män och kvinnor. Det måste alltså vara i den praktiska tillämpningen som det gått snett när det, som den åberopade undersökningen visar, vid ett vuxengymnasium i Stockholm kan bli så att mer än hälften av de män som sökt AMS-bidrag för gymnasiestudier beviljas sådana, medan motsvarande siffra för kvinnorna bara är 24 procent.

I detta sammanhang är det också nödvändigt att påtala det felaktiga i att kvinnliga studerandes AMS-bidrag bestäms av vilken lön deras män har. Bidragen till vuxenstudierande män påverkas inte av att deras fruar eventuellt har goda inkomster.

Sådana här faktorer, liksom det i många sammanhang omdiskuterade problemet med omvårdnad av barnen, utgör hinder för kvinnornas deltagande i produktionslivet. Så utgör också kvinnorna en stor del av de senaste årens arbetslösa. Den ökade inriktningen hos kvinnorna att numera registrera sig hos arbetsförmedlingarna och verkligen kräva arbete anges nu vara en orsak till de höga arbetslöshetssiffrorna. Men det gör ju inte arbetslösheten mindre utan det visar verkligheten sådan den var även då kvinnorna ännu fann sig i att stanna hemma eller att återvända hem när de förlorade sina arbeten -- då de utgjorde den "dolda" arbetskraften. Och till denna räknas fortfarande en stor del kvinnor. Exempelvis i mitt hemlän Norrbotten anser många kvinnor det lönlöst att söka arbeten eftersom sysselsättningsituationen där fortfarande är svår -- även för männen och i synnerhet också för våra ungdomar. Enligt arbetsförmedlingarnas senaste sammanställning är det nära 6 000 personer i Norrbotten som går utan arbeten, och då är inte den dolda arbetslösheten med i siffran.

Arbete åt alla är alltså en paroll utan verklighet för alltför många människor i vårt land. Och utan att det målet nåtts blir det heller inget verkligt innehåll i de sociala reformer och i den utveckling av den sociala tryggheten som årets budget sägs innebära. Vi har från vänsterpartiet kommunisternas sida i årets motionsflod lämnat en rad förslag om hur det målet skall nås. De förslagen har kommenterats av mina kamrater tidigare i debatten.

Jag skall här, herr talman, därför ta upp ett annat avsnitt av den socialpolitiska verkligheten och därmed något föregripa uppdelningen i ämnen på talarlistan. Det gäller pensionärernas situation. När tidningarna publicerade uppgifter om årets statsverksproposition, fick landets pensionärer läsa att en ensamstående pensionär skulle få 750 kronor mer i pension och ett pensionärspar omkring 1 300 kronor. Litet här och var gnuggade man sig i ögonen och funderade på om detta verkligen kunde

vara sant. Och det är ju också en sanning med modifikation. Fortfarande rör det sig om en standardförbättring enligt tioårsplanens 3 procent av basbeloppet. För en ensam pensionär utgör höjningen 219 kronor, för ett pensionärspar 438 kronor. I övrigt är det fråga om indextillägg. Från den 1 februari har basbeloppet höjts med 300 kronor i ett enda kliv. I reda pengar räknat blir det alltså 228 kronor för helt år enligt det nya basbeloppet 7 600 kronor.

När vi från vårt håll alltsedan pensionstillskotten infördes har argumenterat för vårt förslag om en något kraftigare pensionsförbättring, som samtidigt skulle komma flera till del, har det berörda utskottet med monoton enformighet förklarat de 3 procenten i förhöjning per år vara "väl avvägt". Och så har förslaget avvisats, också det med samma enformighet. Resurserna har inte räckt till har det sagts. Men vi kan fortfarande inte tycka att nu utgående belopp är "väl avvägda".

I en motion till årets riksdag har vi pekat på ett sätt att komma förbi frågeställningen om de otillräckliga resurserna för att klara en bättre pensionsförbättring. För ensamstående skulle den enligt vårt förslag innebära 380 kronor högre pensionstillskott än regeringsförslaget. Vi har efter att ha tagit del av en sammanställning från riksförsäkringsverket kommit till den slutsatsen, att AP-fondernas tillväxt kan medge såväl den nödvändiga näringspolitiska satsningen som att ge en bättre utfyllnad till de pensionärer som genom ATP-systemets konstruktion får en otillräcklig tilläggspension. Deras livsgärning i detta samhälle motiverar en kraftigare pensionsförbättring. De bör enligt vår mening snarast tillerkännas en sådan.

Herr talman! Socialt reformarbete är en av flera förutsättningar för en total samhällsförändring. Hur långtgående och omfördelade ett sådant reformarbete i praktiken skall bli beror bl. a. på sociala och politiska styrkeförhållanden. ATP-striden var en erinran om att man inte överallt i det etablerade samhället accepterar en målinriktad reformverksamhet. Situationen på barntillsynsområdet visar behovet av en bättre central planering för att inte konservativa kommunalpolitiker även fortsättningsvis skall tillåtas bromsa utbyggnaden av lekskolor, daghem och fritidshem. Här liksom på andra socialpolitiska områden krävs ett rationellt utnyttjande av resurserna och medinflytande på alla nivåer för att socialpolitiken skall kunna utformas till ett instrument för att bryta nuvarande maktförhållanden.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Låt mig bara som en kommentar till fru Marklunds resonemang säga att jag beträffande den del som hör ihop med vår rubriksättning här om "sysselsättningen" och kvinnornas situation i samhället inte har några invändningar; det är en i stora drag korrekt beskrivning som fru Marklund gjort. Med den beskrivningen bakom oss kanske det också kan finnas anledning att lyssna till de synpunkter som jag vill tillföra den här debatten.

"Den trygghet och självkänsla som vetskapen om att alltid kunna finna ett arbete ger är det främsta villkoret för människovärde i vårt samhälle." Detta slås fast i det socialdemokratiska partiprogrammet.

Partikongressen 1972 ställde målet "arbete åt alla" som den centrala arbetsuppgiften framför sig. "Arbete skall erbjudas inte bara den som efterfrågar det utan förhållandena skall ändras så, att alla kan efterfråga arbete och därmed bli delaktiga i det egenvärde som tillgången till ett arbete ger."

Allt fler människor återfinns i arbete i dag. Från 1965 och fram till 1972 har ökningen varit omkring 160 000, främst genom en ökning av deltidsarbete. Hela 61 procent av kvinnorna återfinns i förvärvsarbete. I ökad utsträckning kräver de gifta kvinnorna samma rätt till arbete och egna inkomster som männen. Alldeles påtagligt är att långtidsutredningens beräkningar för den kvinnliga förvärvsintensiteten har slagit alldeles fel. För första gången kräver kvinnorna – trots en konjunkturnedgång – rätten till arbete. På mindre än tre år med en dämpad ekonomisk aktivitet har 125 000 gifta kvinnor gått ut i förvärvsarbete. Men samtidigt kan man märka en motsatt tendens hos männen, framför allt hos de äldre och medelålders. LO-rapporten "Ekonomiska utsikter" från hösten 1972 visar att mellan 10 000 och 20 000 människor över 55 år genom utslagning har lämnat arbetsmarknaden de senaste åren; människor som inte har orkat med ett hårt tempo och en dålig miljö på farliga arbetsplatser.

När det är ont om arbete, är det framför allt de svaga på arbetsmarknaden som drabbas. Vårt ekonomiska konkurrenssystem leder till en uppdelning på två skilda arbetsmarknader med en för de starka, unga och bäst utbildade, framför allt unga män, som är efterfrågade av näringslivet, och en för dem som inte orkar med samhällets produktionskrav. Det är en utveckling som vi inte kan acceptera. Kravet på stimulerande arbete och mänskliga arbetsmiljöer måste tillgodoses för att ta bort den otrygghet och otrivsel som följer med en hård och konkurrensinriktad arbetsmarknad.

Men trots att en större andel förvärvsarbetar i vårt land än i andra industriländer och trots att vi satsat hårdare på sysselsättningen än något jämförbart land, väntar fortfarande hundratusentals människor på arbete och kräver sin rätt att tjäna en egen inkomst. Det är kvinnorna, ungdomarna och de äldre som betraktas som inte tillräckligt produktiva, och det är alla de som är undersysselsatta och har för låg inkomst för att kunna försörja sig själva och bli ekonomiskt oberoende av andra.

Hur många arbeten kommer att finnas för dem under 1970-talet, och vilken typ av arbete kommer det att röra sig om? Det har gjorts beräkningar och prognoser, baserade på den troliga utvecklingen inom olika sektorer mellan 1970 och 1980. I statistiska centralbyråns översikt "Trender och prognoser i befolkning, utbildning och arbetsmarknad" räknar man med att den offentliga sektorn skall öka kraftigt. Prognosen säger att det inom privat service och offentliga tjänster tillkommer 317 000 nya jobb mellan 1970 och 1980. Men samtidigt förlorar vi 250 000 jobb – en kvarts miljon – inom industri, jord- och skogsbruk, samfärdsel och varuhandel. Prognosen baserar sig på en snabb ökning inom den offentliga sektorn, vilket emellertid *inte* har skett under de senaste åren, då kommuner och landsting har tvingats till hårda åtstramningar. Prognosen förutsatte t. ex. att sjukvården och utbild-

ningen skulle få kraftigt ökade resurser och att det därmed skulle skapas möjligheter till nya arbeten. Men just åtstramningen av den offentliga sektorns utbyggnad – som faktiskt har inträffat – drabbar främst de nytillträdande på arbetsmarknaden.

Även om en beräknad ökning på 317 000 nya jobb skulle ske fram till 1980, visar det endast en *total* ökning av antalet jobb under perioden 1970–1980 med 67 000. Detta kan inte på långa vägar motsvara målet ”arbete åt alla”. Om man enbart tar hänsyn till befolkningstillväxten, och inte till en ökad förvärvsintensitet, kan man beräkna behovet av nya arbeten till minst 75 000 fram till år 1980. Det bör också sägas att några nya jobb skapas inte enbart genom konjunkturförbättringar, och även om vi får räkna med en förbättring av sysselsättningen inom industrin under 1973, så kommer det totala antalet arbetstillfällen troligen inte att öka. Det har sagts tidigare i debatten och framkom också på ABF:s budgetstämma den 17 januari. Nya jobb skapas inte av en osynlig hand eller av aldrig så väl utarbetade prognoser och – som sagt – heller inte enbart av konjunkturförbättringar.

De borgerliga förslagen om en ytterligare stimulans till företagen, som skulle skapa optimism hos företagen och därmed nyanställningar även hos de svaga företagen, verkar föga genomtänkta och i hast hopkomna. Nu som tidigare förväntar sig människorna av samhället-staten åtgärder för sysselsättningen och misstror kapitalet och enskilda företag att ha förmågan att tillgodose människornas grundläggande behov av trygghet i jobbet. För dem som är utan jobb är ”optimism” hos företagen inte mycket att lita till.

Vad vi behöver *nu* är en *plan* för hur sysselsättningen skall utvecklas under de närmaste och kommande åren och för hur sysselsättningen skall fördelas. Vi måste veta hur många jobb och i vilken takt de skall tillskapas inom såväl den offentliga sektorn som företagssektorn. För att en sådan plan skall kunna göras och för att därefter behov av styrmedel skall kunna preciseras, krävs en konkretisering av sysselsättningsmålen. Detta framför 9 socialdemokrater i motion 886 till årets riksdag. Hur många hundratusen nya jobb behövs till år 1980? Vilka slags varor och tjänster önskar vi? Inom vilka sektorer skall jobben finnas? Vill vi ha en kortare daglig arbetstid för alla eller för vissa grupper? Är en kortare daglig arbetstid för alla den enda lösningen för att åstadkomma arbete åt alla?

En sådan sysselsättningsplan bör, enligt vår mening, utformas av samhället och inte enbart efter arbetsgivarnas redovisade behov av arbetskraft. Självfallet kan en sådan plan inte bli alltför detaljerad och måste kunna justeras. Med utgångspunkt i en plan kan vi ställa krav på de behövliga näringspolitiska insatserna när det gäller kapitalförsörjning, teknisk förnyelse, utbildningsinsatser och mera som blir behövligt. Men först när preciserade mål för sysselsättningen är formulerade kan man överblicka vilka styrmedel som erfordras för att uppnå målen. Avstår vi från att skaffa en sådan plan för sysselsättningen, överlåter vi också enligt mitt förmenande på marknadskrafterna att bestämma vad som skall ske. Då blir det kapitalavkastningen och lönsamheten som blir avgörande och inte människornas behov av arbete. Sysselsättningsproblemen är inte en

fråga om tillfälliga konjunkturvariationer, som kan lösas med hjälp av skattelättnader till det privata näringslivet eller nedskärningar för den offentliga sektorn.

”Arbete åt alla” åstadkommes inte genom subventioner om hundratals miljoner till kapitalägarna. Befrielse från arbetsgivaravgiften för vissa företag, statliga bidrag till de svaga företagen eller aldrig så vackra ord om ”alla goda krafter” löser inte sysselsättningsproblemen. ”Arbete åt alla” kommer med all säkerhet att ställa krav på stora solidariska samhällsin-satser och krav på en starkare styrning över det privata näringslivet med ett väsentligt större samhälls- och löntagarinflytande i företagen. Då återstår att se vad mittenpartiernas ”alla goda krafter” i verkligheten betyder.

”Välfärd bygges av folket i arbete. Samhällets möjligheter att öka välfärden sammanhänger med att så många som möjligt bidrar med sin produktiva insats. Om fler människor sysselsätts ökar den totala produktionen. Det samhälle som inte tar till vara arbetsvilja och arbetsförmåga förlösar resurser och undandrar sig möjligheter till att förbättra människornas villkor.”

Detta fastslog den socialdemokratiska partikongressen 1972 när den antog jämlikhetsgruppens andra rapport.

Att planmässigt ta till vara nationens viktigaste tillgång – människornas vilja att delta i arbetslivet – är vår angelägnaste uppgift. För att förverkliga parollen ”arbete åt alla” krävs det därför att vi preciserar våra mål, gör upp en samlad plan för sysselsättningen och därefter redovisar de styrmedel som erfordras.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! I anslutning till den debatt som herr Jansson gav upphov till vill jag bara säga att det i en del län inte hjälper om man var enig om att få lantbruksstyrelsen till sig – man fick den inte ändå. Så det är inte alltid säkert att det räcker ens med enighet på den punkten.

Det har talats mycket om regionalpolitik här. Vi minns väl alla den både långa och nyansrika debatt som fördes före jul. Det framfördes synpunkter från olika delar av vårt land. En del områden prioriterades på skilda sätt genom besluten. Jag har emellertid den bestämda känslan att de beslut som fattades i många fall var alltför generella. Man talade mest om länen eller om olika landsdelar. I verkligheten finns det mycket stora strukturskillnader också inom länen. Inom relativt expansiva län kan det finnas kommuner som av olika skäl blivit avfolkningsbygder. Jordbrukets strukturomvandling har gått hårt fram, och nya företag som kunnat suga upp den friställda jordbruksbefolkningen har inte kommit.

Kan då inte sådana frågor klaras inom länet? Tyvärr icke. Företagslokalisering kräver regelmässigt resurser som länsmyndigheterna icke råder över. Läggs järnvägar ner utan tillfredsställande utbyggnad av landsvägsnätet, kan en länsstyrelse knappast mer än protestera och vädja.

Resurserna finns på högre plan. Tar man genom skolreformer bort utbildningsmöjligheter i form av yrkesskolor etc. utan att skapa ersättningsformer, och tvingar man ungdomen att resa flera mil för att få utbildning, så kan kommunala myndigheter och länsmyndigheter knap-

past mer än protestera och vädja.

Lägger man en skatteutjämningsreform på det sätt som skatterevissionskommittén har föreslagit, som slår blint mot kommuner som redan har tunga bördor att bära, vad kan en kommun göra?

Kommer därtill att man utarmar bygden genom att minska antalet poststationer, stationeringsorter för poliser, sjukkassor, arbetsförmedlingskontor, apoteksnederlag etc., har man snart nått resultat: glesbygd!

Jag vill med dessa exempel påvisa nödvändigheten att vid regionalpolitiska bedömningar också skärskåda de olika länens och områdenas inre struktur. Annars kommer vi att få glesbygdsområden i alla delar av landet, områden som ur naturvårdssynpunkt är miljövänliga, avstressande och hälsobefordrande att bo i, men som på grund av statliga negativa åtgärder förlorat sin attraktionskraft.

Då frågan om polisdistriktsorganisationen behandlades i riksdagen för något år sedan, hade jag anledning att ta reda på förhållandena inom ett polisdistrikt, som kännetecknas av de avfolkningsymtom jag påtalat och som på grund därav var ifrågasatt för indragning. Jag kunde då konstatera att detta distrikt hade den lägsta brottsligheten i riket – ännu ett positivt drag hos en bygd där hetsen och stressen icke kommit till dominans.

Detta var en inledning som jag såg mig föranlåten att göra för att på något sätt anknyta till den grupp av talare som jag har inrangerats i utan eget förvållande. Jag hade nämligen egentligen anmält mig att tala under rubriken allmän politik, men jag hade av någon anledning kommit in under sysselsättningspolitiken. Men när jag nu talar om brottsligheten leder det mig in på det som jag egentligen tänkte säga i dag.

Både under förra året och det näst föregående året ägde mycket engagerande debatter rum rörande narkotikaskadade. Hos alla som deltog i debatten spårade man en djup oro inför den fara narkotika utgör inte minst för vår ungdom. Bruket av narkotika är också nära förbundet med den växande kriminaliteten. Enligt kriminalvårdsstyrelsens petitaskrivelse för 1972/73 var den 1 april 1971 23 procent av klientelet på våra kriminalvårdsanstalter och 11 procent av frivårdsklientelet narkotikamissbrukare.

Under 1971 års höstriksdags debatt i ämnet påpekade en av talarna nödvändigheten av att göra en analys av orsakerna till att så många ungdomar söker sin tillflykt i narkotika. Det måste vara någon eller flera orsaker till att unga människor flyr verkligheten in i narkotikarus trots att de icke kan undgå att vara medvetna om den fara de ger sig in i.

Narkomanvårdskommittén har sökt klarlägga narkotikabrukarnas bakgrund. Dessa undersökningar har bl. a. redovisats i skriften Fakta om narkotika och narkomani, som utgavs 1971. Av dessa undersökningar framgår tvenne bakgrundsbilder såsom starkt dominerande – den första är splittrade hemförhållanden och den andra alkoholbruk i hemmet. "Undersökningarna visar att en benägenhet att missbruka narkotika är ett av flera störningssymtom. Som bakgrund till störningssymtom inklusive benägenhet att missbruka alkohol och narkotika, framstår brister i familjeharmonin som mycket viktig." På ett annat ställe står det: "1967 gjordes en undersökning av narkotikamissbrukande ungdomar — — —. Påfallande många kom från ofullständiga familjer med psykiska stör-

ningar hos mödrarna samt alkoholproblem och asocialitet hos fäderna.”

Då man läser den här undersökningen får man den uppfattningen att om vi skulle kunna på något sätt reformera hemmen och göra dem bättre så skulle det vara ett stöd för ungdomen så att den slipper det elände och de bekymmer som narkotika- och alkoholmissbruk utgör. Är det möjligt? Och hur skall det i så fall ske?

För det första är det klart att man inte nog kan trycka på att inte bara vid äktenskapets ingående utan också under vardagslivets möda bör det inpräntas och begrundas att ingående av äktenskap innebär icke bara att legitimera ett samlevnadsförhållande, utan det innebär plikten och förmånen att skapa gemenskap där två blir ett, där alltså utlevelsen av det egna jaget måste begränsas av hänsynen till ett annat jag och där den gemensamma plikten och förmånen är att skapa ett hem, där ömsesidig respekt, aktning, ömhet och kärlek åstadkommer en anda av värme, trygghet och harmoni.

Det är denna av värme, trygghet och harmoni präglade miljö som verksamt kan bidra till att ge barnen det livsinnehåll de under sina barndoms- och uppväxtår behöver.

För det andra är det nödvändigt att barn och föräldrar undervisas och fostras på ett sådant sätt att alla blir goda familjemedlemmar. För min egen del tror jag att den kristna etiken alltjämt är den mest gedigna och hållbara grundvalen för samlevnad i hem och samhälle. Dekalogens tio kortfattade bud utgör sedan flera tusen år tillbaka pelare, på vilka ett rättsväsende och social samlevnad måste byggas. Bergspredikans etik, som kan beträffande samlevnaden i samhället sammanfattas: ”Du skall älska din nästa som dig själv” eller ”Allt vad I viljen att människorna skola göra Eder, det gören I ock dem”, är hittills såvitt jag förstår oöverträffad i pregnans och innehåll. Jag är övertygad om att ett större utrymme åt sådana verkligt livsbejakande ting på olika nivåer — det må gälla förskola, grundskola, gymnasieskola, vuxenutbildning eller särskild föräldraskola — givetvis kombinerat med undervisning i de praktiska problem som förvaltningen av ett gott hem också innefattar skulle vara av stor betydelse för att skapa harmoniska hem.

För det tredje bör samhället skapa sådana förhållanden att hemmen under barnens uppväxtår kan fungera, och om möjligt fungera hela dagarna. Man gör mycket i våra dagar för att möjliggöra för kvinnan att komma ut i förvärvslivet. Hon bör få valfrihet. Men man gör ganska litet för att mannen får motsvarande valfrihet att vara i hemmet medan maken arbetar. Man ordnar barndaghem för barnen. Det är viktigt att så sker, och jag vill ingalunda fälla någon dom över dem som anser sig böra lämna barnen på daghem eller i familjedaghem för att kunna arbeta. Men jag vågar påstå att ett barndaghem kan aldrig ersätta ett gott hem. Hur många gånger har man icke hört om barn, som långt innan hämtningstiden ställt sig vid dörren eller fönstret och sett med längtan i blicken efter mamma eller pappa.

Det berättas om en skolklass, som en gång fick i uppgift att tala om vilket som var det bästa de visste. En elev sade: ”Det bästa jag vet är när jag kommer hem från skolan och mamma är hemma.” Jag kan icke frigöra mig från tanken att det är många barn i vår tid som saknar denna

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

upplevelse – att hemmet fungerar hela dagen, och likaså att det är betydelsefullt, att de yttre omständigheterna, ekonomi osv., ordnas så att barnen under förskole- och skolåldern har ett hem att komma till, där en av föräldrarna är hemma.

De senaste årens åtgärder har i många fall syftat till att skapa "valfrihet" för kvinnan utan att skapa motsvarande "valfrihet" för mannen och utan att särskilt betona det gemensamma ansvaret för hemmet. Icke minst skattebestämmelserna stimulerar till att båda parterna i ett äktenskap arbetar utanför hemmet.

Ett exempel på den disponibla inkomsten efter skatt för en familj på fyra personer, varav två barn i skolåldern, visas på TV-skärmen.

		Brutto- inkomst	Total skatt	Netto- inkomst	Barn- bidrag	Disponibe- inkomst
A.	Maken	60 000	26 989	33 011	2 640	35 651
	Makan	0	0			
B.	Maken	50 000	22 579	35 980	2 640	38 620
	Makan	10 000	1 441			
C.	Maken	40 000	16 339	38 553	2 640	41 193
	Makan	20 000	5 108			
D.	Maken	30 000	10 358	40 244	2 640	42 884
	Makan	30 000	9 398			

Familjen har en sammanlagd inkomst av 60 000 kronor. Denna inkomst kan förtjänas på olika sätt. Om en av parterna tjänar de 60 000 kronorna och den andra parten är hemma för att ta hand om barnen, får familjen disponera 35 651 kronor när skatten är betald.

Om makarna har en sammanlagd inkomst på 60 000 kronor men i stället tjänar 30 000 kronor vardera, kommer de att få disponera 42 884 kronor. Det innebär att familjen disponerar över 600 kronor i månaden mer än om den ena av parterna skulle tjäna in hela inkomsten. Självfallet stimulerar en sådan konstruktion en arbetsfördelning där båda makarna tjänar pengar. Om det nu inte går att ordna med halvtidsarbete för båda makarna, så kan det ju hända att bägge två anser sig böra arbeta heltid utanför hemmet, eftersom det lönar sig.

Det är klart att hemmet kan fungera bra, om båda arbetar halvtid med ombyte mitt på dagen. Men går det att genomföra? Dessutom kan man fråga sig om det är samhällsekonomiskt att en investering som gjorts i utbildning av en person används endast fyra timmar per dag. Ofta har parterna olika dyrbar utbildning. Ibland är det kvinnan som har genomgått en högre utbildning, ibland är det mannen som gjort det. Ur samhällsekonomisk synpunkt bör man givetvis utnyttja den mest i vars utbildning samhället har gjort den största investeringen.

Om det inte är genomförbart att ordna med deltidstjänster så att två makar kan bytas om att vara hemma, anser jag att hemarbetet bör värderas på det sättet att den som arbetar utom hemmet avstår en del av lönen till den hemarbetande maken, som får deklarerar och skatta för denna del av den gemensamma inkomsten. Motsvarande avdrag görs givetvis hos den som intjänat lönen. På detta sätt minskas förstås skatten, vilket för det enskilda hemmet är lika positivt som det ur det allmännas

synpunkt är negativt. Ett hemarbete medför emellertid också samhällsvinster, som på längre sikt kan bli nog så väsentliga. Det kan i varje fall inte vara rimligt att en människas arbete i hemmet skall anses som värdelöst, allra helst om man betraktar det sammanhållna harmoniska hemmet som en nyckel till minskad kriminalitet och minskat narkotika- och alkoholmissbruk bland våra ungdomar.

Jag vill i detta sammanhang framhålla ått det är nödvändigt att den här saken genomarbetas ordentligt, hur det nu skall ordnas. Det har många gånger i motioner och även från denna talarstol hävdats att en hemarbetande kvinna åtminstone bör ha rätt till ATP-poäng, då hon sköter sina barn i hemmet. Så är ju inte fallet nu.

En annan sak som jag i största hast vill nämna något om är att i många hem går sammanhållningen förlorad på grund av alkoholmissbruk. Den frågan är allvarlig. Skall antalet alkoholmissbrukare öka? Skall antalet hem som bryts sönder av denna orsak öka? Tungt ansvar vilar över riksdagsbeslutet 1965, då mellanölet släpptes ut i allmänna handeln. Alkoholmissbruket har härigenom trängt långt ner i åldrarna. Ungdomen i grundskolan är till huvuddelen alkoholbrukare, många rena missbrukare. Det är att hoppas att alkoholpolitiska utredningen snart kommer med ett förslag som radikalt minskar det alkoholmissbruk som nu skapar så många familje- och hemproblem och att riksdagen kommer att fatta beslut som kan verka hämmande inte bara på alkoholbruket utan även på dess konsekvenser i form av bl. a. kriminalitet.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Henmark menade att samhällets åtgärder är inriktade på valfrihet enbart för kvinnan. Det är något som vi kvinnor kanske inte riktigt förstår. Valfriheten existerar i dagens samhälle för de välutbildade och för dem med goda inkomster men inte för dem som har låga inkomster och som av ekonomiska skäl måste gå ut i förvärvsarbete.

Målsättningen måste vara att för båda parter i ett äktenskap, både man och kvinna, skapa ett ekonomiskt oberoende av den andra individen. Samtliga våra åtgärder måste vara inriktade på det. Samhällets insatser skall därför inriktas på åtgärder som leder till ekonomiskt oberoende och därmed till valfrihet för både man och kvinna.

Herr HENMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar om jag inte kunde uttala mig tillräckligt tydligt när jag vid många tillfällen framhävde att svårigheterna just är att man inte har kunnat åstadkomma samma valfrihet för mannen som man nu söker åstadkomma för kvinnan. Jag säger inte att målet är nått i någotdera fallet, men jag hävdar att valfriheten måste finnas för både man och kvinna, så att de kan bestämma över sitt arbete.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Henmark talade om att hemarbetet skall värderas och att vi skall vidta åtgärder för det. Men vi har inte samhällsresurser att ge den borgerliga valfrihet som herr Henmark talar om med både vårdnadsbidrag och en utbyggd barntillsyn. För att åstadkomma ett

oberoende för kvinnan, som är det största målet i dag, måste vi bygga ut barn tillsynen och skapa förutsättningar för henne att gå ut i förvärvsarbete. Det målet skall vi ha för ögonen.

Fru JONÄNG (c):

Herr talman! Jag upplever arbetslösheten som det svåraste problemet i vårt land, och det är motiveringen till att jag gång på gång i motioner, interpellationer och debatter tar upp arbetslösheten.

Jag ser arbetslösheten som drabbar den enskilda människan som ett lidande, som något som förtar all möjlighet till trygghet och glädje. För äldre människor kan en långvarig arbetslöshet göra deras återstående livsår bittra och svåra att uthärda. Jag upplever arbetslösheten som den tyngsta bördan en politiker kan bära, och det tunga ansvar man har gör att man ständigt måste arbeta med denna fråga, ständigt försöka medverka till att lindra människors svårigheter och ständigt försöka medverka till att åstadkomma arbete, som ger mening åt människors liv.

Jag skall uppehålla mig vid dels ungdomsarbetslösheten, dels arbetslösheten i mitt eget län. Arbetslösheten är mycket omfattande i Gävleborgs län. Länet var bland de län som 1971 och 1972 redovisade den största ökningen av antalet arbetslösa, och prognoserna för första halvåret 1973 visar på fortsatta svårigheter — detta, väl att märka, i en uppåtgående konjunktur.

Företagen väntas uppehålla sysselsättningen på ungefär nuvarande nivå, vilket således innebär en fortsatt hög arbetslöshet. Situationen är besvärande inom exempelvis skidproduktionen i länet. Man har avsättnings svårigheter, man har stora lager och man har redan nu börjat med produktionen av nästa vintersäsongens produkter. I denna situation planerar regeringen att gå in med pengar för att skapa ny skidproduktion i landet, som skall konkurrera just på den nuvarande exportmarknaden, bl. a. USA och Canada. Hälften av exempelvis Edsbyverkens produktion går på export. Här får man kallt räkna med friställningar på ungefär 50 man inom stödområdet, och man kan inte heller utnyttja den mycket stora produktionskapacitet som skidföretagen har.

Det är naturligtvis positivt i och för sig att regeringen stöder lokalisering till stödområdet, och det är angeläget att det sker, men om man medverkar till överproduktion skapar man problem både för de gamla och för de nya företagen och därmed också för människorna inom stödområdet — och det var väl ändå inte det som var meningen!

Svårigheterna på arbetsmarknaden kommer att bestå för äldre och handikappade, för kvinnor som söker sig ut på arbetsmarknaden, för ungdomar och för långtidsutbildade. Företagen är restriktiva när det gäller tjänstemannasidan, och enligt länsarbetsnämndens bedömning är risken för avskedanden på sikt uppenbar.

Detta är mycket oroande i ett läge med en uppåtgående konjunktur. När konjunkturen går upp stiger, som vi vet, efterfrågan på arbetskraft i andra delar av landet. Om det då blir en svag efterfrågan på arbetskraft i Gävleborgs län tvingas människor att flytta från länet för att få sysselsättning på annat håll. Vi kan i så fall befara en fortsatt befolkningsminskning. Vi hade redan 1972 en kraftig avtappning på 593

personer och det i ett läge då de flesta andra skogslänen ökade sitt befolkningstal och då den tidigare snabba befolkningskoncentrationen i storstadsregionerna i någon mån dämpades till följd av lågkonjunkturen och den därmed följande arbetslösheten.

Med det läge som Gävleborgs län har mellan å ena sidan kraftigt expansiva landsdelar och å andra sidan de övriga skogslänen hamnar länet i en gränsszon, vilket innebär att man ofta kommer på mellanhand när det gäller statliga satsningar av olika slag. Det visar sig när det gäller satsningen på skidproduktionen, och det visar sig också när det gäller den eftergymnasiala utbildningen. Trots att länet ytmässigt och befolkningsmässigt hör till de största länen är det ett av de få län som icke skall få möjlighet till eftergymnasial utbildning enligt utredningen U 68.

Man måste verkligen av regeringen begära engagemang och insatser för Gävleborgs län. Behovet av åtgärder är stort i Ljusdalsregionen. Där har man en bristfällig industriell expansion och en negativ befolkningsutveckling. I Hofors- och Sandvikenområdet är det angeläget att åtgärder vidtas, eftersom man där har en alltför dålig differentiering av näringslivet, vilket i synnerhet drabbar kvinnorna.

Med några rösters majoritet avslog riksdagen förslaget om lokalisering av mynt- och justeringsverket till Söderhamn. Den kompensation som man har talat om har uteblivit. Det finns anledning att stödja regionala centra i länet och att bl. a. genom utlokalisering medverka till deras utveckling.

Ungdomsarbetslösheten har sina speciella problem. Arbetet har en social betydelse för ungdomarna. Ett arbete som de upplever som meningsfyllt är en förutsättning för att de skall bli förankrade i samhället och inte komma utanför samhällsgemenskapen. Ökad social missanpassning och kriminalitet bland ungdomar har ett nära samband med arbetslöshet.

Enligt arbetskraftsundersökningarna har antalet arbetslösa i åldern 16--24 år inte vid någon månadsundersökning sedan våren 1971 understigit 30 000. Här behövs dels långsiktiga åtgärder, dels åtgärder för att lösa de akuta sysselsättningsproblemen.

Det har från samhällets sida vidtagits en del åtgärder som jag tycker är positiva. Vi har den speciella utredningen om ungdomsarbetslöshet som har lagt fram betänkandet Ungdom och arbete, som nu är ute på remiss, och vi har den s. k. femkronan som dock enligt min mening inte haft den effekt som man hoppats på.

Undersökningar visar att det är de sämst utbildade som drabbas hårdast av arbetslösheten. Jag har sagt det tidigare här i kammaren och andra har sagt det: Utbildning är A och O för ungdomen. Man måste söka åstadkomma en bättre anpassning mellan utbildning och arbetsmarknad. Jag tror också det är nödvändigt att ungdomarna får en viss praktisk arbetslivserfarenhet t. ex. mellan grundskola och gymnasieskola. Yrkesvalslärarna bör kunna fungera som kontaktorgan mellan skola och näringsliv.

Samarbete mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna är viktigt också för att söka åstadkomma en spridning av utbildningen. Vi har nu en koncentration av ungdomar som lämnar skolorna i maj och juni, när

skolorna slutar, vilket åstadkommer svårigheter på arbetsmarknaden.

För de lågutbildade med enbart nioårig grundskola krävs det särskilda insatser. Mellan dem och arbetsförmedlingen bör etableras en kontinuerlig kontakt för erbjudande av utbildning, yrkesorientering, information och olika slag av service. Likaså är en kontinuerlig information nödvändig från arbetsmarknadsorganen till skolor och ungdomsorganisationer.

Möjligheterna till beredskapsarbete för ungdom bör vidgas och arbetsmarknadsutbildning underlättas genom en sänkning av åldersgränsen för erhållande av utbildningsbidrag från 20 till 18 år.

Arbetsmiljöfrågorna är också utomordentligt viktiga när det gäller att skapa trivsel i arbetet.

Det här var ingen fullständig och utförlig genomgång av problem och åtgärder när det gäller ungdomsarbetslösheten. Jag hoppas emellertid att vi efter remissarbetet på Ungdom och arbete skall kunna få en samlad syn på ungdomsarbetslösheten med inlägg från alla berörda parter, inklusive ungdomsorganisationerna själva, och att vi därefter skall kunna samla oss kring ett program med målsättning och åtgärder för att kunna ge ungdomarna ett meningsfyllt arbete och därmed en förankring i samhället.

Till slut, herr talman, skulle jag bara vilja säga några ord i anslutning till vad fru Theorin tog upp. Det är glädjande att den socialdemokratiska partikongressen i fjol höjde ambitionsnivån när det gäller sysselsättning från full sysselsättning till allas rätt till arbete. Därigenom kommer man närmare den målsättning som centerpartiet för ett par år sedan lade fast i sitt program, där vi säger att arbete är grunden för försörjning och trygghet, att samhället skall garantera att principen om trygghet för individen till arbete och inkomst kan förverkligas och att rätten till arbete skall vara inskriven i grundlagen. Det kanske hade varit bättre om man inom socialdemokratien hade kommit fram till sin nuvarande målsättning på ett tidigare stadium. Då hade vi kanske sluppit de utomordentligt svåra och stora problem som vi nu har när det gäller arbetslösheten.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Efter den högtidsstund som det faktiskt var när statsministern öppnade remissdebatten med bl. a. ett som jag tycker allvarsmättat och väl avvägt avsnitt om Vietnam, så har vi dumpit ned i den vanliga diversehandeln -- det gjorde vi nästan omedelbart när centerns partiledare fick ordet -- och där befinner vi oss nu också.

Finansministern lyckades ju få en debatt kring vårt lands försörjningsproblem, trots att det är litet ofördelaktigt att ha den rena budgetdebatten en bit ned på listan och sedan tillämpa en viss hushållning för att man skall kunna orka med och ha någonting kvar till finansdebatten. Det kan kanske diskuteras om det är det bästa sättet.

Den debatt som fördes här i går kring finansministerns anförande hade en socialpolitisk toning som jag tycker är symtomatisk över huvud taget för politiken just nu. Socialpolitiken har, menar jag, nu ett verkligt stort år, om vi ser till de förslag som har kommit. Om vi tittar tillbaka några år, finner vi att det är helt andra ting som har väckt intresse -- miljöproblem,

lokalisering, författningsfrågor och utbildning. Men under hela denna tid har socialpolitiska reformer arbetats fram. Många gånger har de inte väckt intresse och diskussion, men vi har under hela tiden fått en påbyggnad av det socialpolitiska mönstret som väl helt och hållet, vågar jag säga, har präglats av den socialdemokratiska politiken.

I år får vi ett par nyheter som väl passar in i det mönstret. Socialpolitiken har moderniserats, den har blivit mer individualiserad, och vi har gjort ordentliga inteckningar i välståndsökningen under de gångna åren. Det gäller vården – öppenvårdskravet har slagit igenom på nästan alla vårdområden. Det gäller skyddslagar – utbyggt arbetarskydd, skydd mot miljörisk, arbetstidsförkortningen. Allt detta är relativt nya ting som har kommit utan att det egentligen varit så stor debatt. Vi har ju haft bättre majoritet i riksdagen tidigare än vi har nu.

Man har också fått socialförsäkringarna påbättrade undan för undan. Mycket värdefullt är att vi inte har lockats att ta ATP-fonderna i anspråk för andra ting än de är avsedda för. Det var ju en moderatledare som stupade på ett sådant förslag. Jag är litet förvånad när jag nu har sett en motion av kommunisterna, där de vill ta ATP-pengar från fonderna för andra reformer. Jag hörde att fru Marklund även var inne på det. Folkpartiet och centern har ju också biträtt den idén. Men är det inte bättre att försöka låta de anställdas pengar gå till det som man har avsett dem till? Det har vi ansett vara riktigt tidigare, och jag hoppas att inte kommunisterna får hjälp av de borgerliga, som de brukar få när de kommer med några förslag som går direkt emot socialdemokratisk politik, så att man nu rubbar de principer vi har lyckats hävda förut.

Vi har också gjort en rad inkomstöverföringar via folkpensionerna, överföringar till barnfamiljer, till enskilda företag, till jordbruket osv. När moderaterna är ute för att begränsa sådana överföringar kallas de för transfereringar. De vill begränsa transfereringarna – det låter litet bättre.

På alla dessa fronter försöker vi att förbättra förhållandena genom årets budget. I år omfattar socialhuvudtiteln 20 miljarder. När jag kom in i riksdagen omfattade hela den sociala utgiftsbudgeten 4 miljarder. Detta visar på en utveckling som somliga anser vara beklaglig men som har gett vårt land ett anseende ute i världen.

Den stora nyheten på det socialpolitiska fältet är tandvårdsförsäkringen. Att man äntligen räknar tänderna till kroppen och inte som någonting som sitter vid sidan om och att man alltså kan ge en hälsoförsäkring även för tandvård är ju utomordentligt bra. Det har tagit lång tid, och jag förstår att tandvårdsförsäkringen är svår att genomföra och att det kommer att kosta mycket pengar. Jag är inte säker på att de miljoner som man nu beräknar i utredningen kommer att räcka.

Det är därför viktigt att tandvårdsförsäkringen kompletteras med förebyggande vård av tänderna. Just nu håller socialstyrelsen på med en tandvårdskampanj som går ut på att man i skolan skall rikta sig till 15–19-åringar och se till att de när de lämnar skolan inte kommer in i ett vakuum, som det tycks ha varit hittills. Det är en kraftig försämring som sker av tänderna hos ungdomar – de väntar tills de kommer in i exercisen med att tänka på tänderna igen. Denna försämring menar man att man skall motverka genom en kampanj som går ut på att man sätter var och

en som lämnar skoltandvården i förbindelse med en tandläkare som gör en undersökning av tänderna – man överlämnar helt enkelt ungdomarna till en annan tandläkare än skoltandläkaren. Om vi nu får en tandvårdsförsäkring blir detta så mycket lättare, och jag tror att även efter införandet av en tandförsäkring behövs den här lotsningen till en fortsatt tandvård. Den blir som sagt också effektivare, när man vet att man inte behöver dra sig för tandvården på grund av utgifterna.

En annan sak som man behöver tänka på i fråga om tandvårdsförsäkringen är de handikappades särskilda tandvårdsbehov. Vi har påpekat det från handikapporganisationerna och från socialstyrelsen. Jag förstår att saken kanske inte kunnat komma med i första omgången, men jag hoppas att Kungl. Maj:t tänker på att de tandläkare som behövs för de handikappade måste ta lång tid på sig innan de får patienterna i ett sådant tillstånd att behandlingen kan utföras. Dessa tandläkares ersättning måste bli sådan att det inte uppstår en brist på tandläkare på detta område.

En glädjande reform är naturligtvis också sjukförsäkringen – detta vårt äldsta obligatorium. När sjukförsäkringen kom till sade goda konservativa och läkare i mycket stor utsträckning att det här är ju rena gungflyt – nu kommer människor bara att lägga sig sjuka och ta ut sjukpenning. Det har inte gått på det sättet, och det är utmärkt att vi har kunnat höja ersättningen undan för undan men att vi nu också beskattar den, så att inte de egendomligheter uppstår som ibland har visat sig enligt låginkomstutredningens undersökningar. Jag syftar på detta att människor inte anses ha någon inkomst men väl har en inkomst. Det är alltså sunt att beskatta sjukpenningen liksom andra inkomster. Det är också riktigt att man vid sjukdom ersätter inte bara inkomstbortfallet av lönen utan också tryggar de sociala förmåner som följer med lönen, nämligen rätten till pension. Detta är ett stort framsteg när det gäller den här försäkringen.

Familjepolitiska kommittén är väl den lyckosammaste kommittén som någonsin funnits. Den får ju nästan igenom sina förslag innan den kläckt dem. I fjol blev det förbättringar, och i år blir det också förbättringar, och kommittén är ju verkligen att gratulera.

Ett av de förslag på området som vi skall fatta beslut om i år anser jag inte vara så lyckligt. Det gäller själva formen för utbetalningen av hyresbidraget till barnfamiljerna. Det är tydligen en kompromiss mellan olika stridande krafter som har gjort att en del av bidraget föreslås gå direkt till hyresvärderna, medan barnfamiljerna skall betros med att få en annan del i handen. Vi kommer att diskutera detta senare. Jag är med på en motion som kräver att förtroendet för barnfamiljen skall vara lika stort som för andra och att man därför kan låta hela bidraget gå direkt till familjen. Vi får som sagt en debatt på den punkten senare.

När det gäller barnstugorna har ju stora förbättringar skett. Det blir 25 000 nya barnstugeplatser varje år, det blir höjningar av driftbidrag och av anordningsbidrag. Jag är tacksam för att detta fullföljs så som man har räknat med.

Till slut vill jag säga några ord särskilt om de handikappade.

Det förs ett resonemang som går ut på att det blåser en frostig vind

kring de handikappade. Jag tycker att det talet är en smula överdrivet. Men jag kan förstå det mot den bakgrunden att man under senare år har kunnat glädja sig åt en enorm utveckling. Då har man givetvis planerat mycket, och när man sedan inte får några möjligheter att fullfölja sina planer känner man sig missräknad. Det skall emellertid inte fördöljas att utvecklingen när det gäller handikappfrågorna har varit mycket glädjande, även om man naturligtvis på många punkter skulle vilja förbättra ytterligare. Det vore ju konstigt om man inte kunde tänka ut något mer än man får för dagen. Där tänker jag bl. a. på vårdbidragen som nu skall höjas och som också skall kunna ge rätt till ATP. Detta är en utmärkt sak.

Beträffande vårdbidraget vill jag också nämna något som jag varit inne på tidigare från denna talarstol, nämligen det att man inte skall vara så formalistisk vid valet av den krets som skall ha vårdbidrag. Det ser ibland ut som om man på verket och i socialdomstolen inte kan så mycket om sjukdomar och inte vet så mycket om verkligheten. Därför kan man ibland bli lite oppositionell när man tycker att vederbörande inte begriper någonting, men man finner sig och väntar till nästa gång. Man uppvaktar och man hoppas på nytt när vårdbidraget tas upp till förbättring. Och man tror att det skall bli förbättringar även när det gäller en utökning av den krets som skall ha vårdbidrag.

Herr Henmark höll ett anförande från denna plats alldeles nyss och hade då en del briljanta saker att komma med som vi inte har hört på länge. Förr i världen t. ex. när jag kom in i riksdagen, diskuterades ofta moralfrågorna, sedan försvann de. Men nu har det tydligen skett en nytändning. Äktenskapsfrågan har t. ex. nu tänt ibland moderaterna, och det är flera som är ute och verkar i samma fråga. Det var svårt att veta vad herr Henmark egentligen menade, men så mycket fick han i alla fall sagt som att han vill ha högerns gamla tudelningssystem när det gäller beskattningen. Och vad beträffar bruket av narkotika skyllde han närmast utvecklingen på att så många mödrar nu var ute i förvärsarbete. Han fick med en hel del annat också, men jag kanske skall överlämna det åt glömskan, eftersom jag inte kan tro att herr Henmark har sitt parti bakom sig i det fallet. Det var väl mera ett lynnesutbrott.

Faktum är emellertid att äktenskapsfrågan har tänt ute i buskarna. Jag har märkt att detta inte bara är ett verk av herr Burenstam Linder — han kan ju inte vara med i varenda buske — utan det är också andra som talar om att äktenskapet just nu är illa ställt ekonomiskt genom regeringens ingripande och genom socialdemokraternas politik. De talarna siktar då också in sig på vad som kan bli följderna av den nya äktenskapslagstiftningen. De påstår att socialdemokraterna vill avskaffa troheten i äktenskapet — som om den hade klarat sig hittills! De menar att det är en stor miss att man inte alltjämt skall få räkna otrohet som en speciell anledning att få snabbskilsmässa. Men i stället blir det ju så att människor utan barn får skilsmässa när de vill, och de som har barn får tänka sig för några månader. Vi har väl inte på något håll menat att man försämrar för det bestående äktenskapet genom att göra det lättare för människor att skilja sig, när det har kommit så långt.

Man menar vidare — jag har sett det bl. a. i vad jag vill kalla för inte

Torsdagen den
1 februari 1973

Allmänpolitisk
debatt

precis sedelärande berättelser men i artiklar med litet religiös anknytning – att äktenskapet skulle bli mindre hållbart genom ett registreringsförfarande än om man har ett ståtligt bröllop. Jag tycker att också herr Henmark var inne på den saken. Men den som vill hålla bröllop i kyrkan eller gå till borgmästaren och gifta sig kan ju göra det också sedan det nu framlagda förslaget har antagits. Och den som inte vill gifta sig på detta sätt kan ta sin partner i handen och gå till registreringskontoret och säga att man vill skriva på giftermålsappen. Det här tror jag inte alls har någon bestående inverkan på hur äktenskapet kommer att utfalla. Men det verkade som om också herr Henmark var mycket skrämmd av detta. Vi skall väl ändå notera att skilsmässofrekvensen i dag, innan vi infört någon ny ordning, är mycket hög. Vi skall också notera att många människor i dag bor ihop utan att vara gifta. Mycket av allt det elände som man räknar med skall följa av en ny äktenskapslagstiftning har vi redan. Därför är det egendomligt att man nu försöker skrämman människor med att detta kommer att bli följden av en ny äktenskapslagstiftning.

Jag har hört folk som säger att socialdemokraterna vill ta barnen från hemmen och sätta in dem på institutioner. Vad ligger det för sanning i det? Det föreligger ett utredningsförslag, som omfattats med ett mycket stort intresse från alla håll, om att vi skall skapa möjligheter för alla barn att gå i förskola – inte att någon skall släpas dit. Det finns de som anser att åtminstone året före skolstarten borde vara obligatoriskt i förskolan, men det önskemålet har framförts från alla håll, och det är väl det som kommer att förverkligas om man genomför ett obligatorium. Vi menar tvärtom – och på den punkten är jag mycket bestämd i min uppfattning – att det finns grupper, för vilka ett tvång att lämna barnen ifrån sig till förskola skulle vara en oerhörd påfrestning. I det sammanhanget har jag, även från denna talarstol, nämnt de handikappade, som kan ha ett stort behov av att någon i det egna hemmet helt följer dem. Det kan också gälla invandrarna, för vilka det är så viktigt att alltid vara nära sina barn. Att institutionen skulle göras obligatorisk för alla barn har aldrig föreslagits, och ett sådant förslag kommer heller aldrig att helt få anslutning från något håll. Däremot är det väl riktigt att försöka göra slut på köerna och möjliggöra vård för barn som nu många gånger far illa därför att det inte finns någon som vårdar dem. Det är väl någonting som vi alla kan vara överens om. Jag är glad att vi fortsätter att bygga ut förskolan.

Man pratar som sagt i syföreningar och en del ute i spalterna om att äktenskapet är i fara. En felaktig uppgift som bidragit till detta är den som herr Burenstam Linder lämnat här i kammaren, i artiklar osv., nämligen att staten, regeringen, socialdemokraterna, ekonomiskt gynnar dem som inte gifter sig; bara folk inte gifter sig får de ekonomiska fördelar, menar herr Burenstam Linder. Jag var i början litet förvånad över detta, för herr Burenstam Linder är ju en ung man, som lever i Stockholm på mycket modernt Stockholmssätt – jag kunde inte tro att han var främmande för hur det ser ut runt omkring oss. Men jag har uppfattat det så att han med detta vill ge dem som lever tillsammans utan att vara gifta ett alibi – sådant händer ju i de bästa familjer, ända upp i kungahuset. Det är inte så att de har en dålig moral, tycks herr

Torsdagen den
1 februari 1973*Allmänpolitisk
debatt*

Burenstam Linder mena, utan det beror på att de tjänar på att inte gifta sig, och att välja det man tjänar mest på är tydligen god moral ur moderat synpunkt. Genom att föra fram detta anför herr Burenstam Linder en ursäkt för alla dem som har valt att leva tillsammans utan att vara vigda.

Det är naturligtvis inte så att vi ekonomiskt gynnar den som inte gifter sig. Statsrådet Ohdnoff hade här en omgång med herr Burenstam Linder som, om argument och bevis hade någon effekt på honom, skulle ha förmått honom att aldrig någonsin återkomma med detta påstående.

Jag skall inte gå in mera på den här frågan, även om herr Henmark blåser under elden litet grand. Jag vill i stället till sist komma med en liten knorr som jag helt står för själv och som inte är ett försvar för regeringen.

När det är någonting som är galet säger man alltid att det är politikernas skull; politikerna lyssnar inte, de fattar beslut utan att veta någonting. Däremot är andra, som tillfälligt går in och yttrar sig om en samhällsangelägenhet, vittnesgilla. Men det är ju inte alls så. Jag tycker att politikerna inte är med tillräckligt och bestämmer; de har alldeles för litet inflytande på de reformer som beslutas under den tid då dessa förbereds.

Jag har nyligen tittat på riksdagsberättelsen, och jag har gjort det tidigare. Jag har räknat och räknat på den många gånger för att se hur man sammansätter de kommittéer som förbereder all lagstiftning och alla reformer i det här landet. Jag har då funnit att det varje år är ca 300 kommittéer i arbete - jag anser inte att det är för mycket; de har ett väldigt jobb. Det är ca 1 500 ledamöter i dessa kommittéer - de är säkerligen inte heller för många. Det är lika många experter -- det kanske är för många; det vet jag inte. Men av ledamöterna är inte så förtvivlat många riksdagsmän -- inte fullt 400. Det är ju dock så att vi i riksdagen ibland får reformförslagen i sista minuten och på kort tid skall bilda oss en uppfattning. Jag har då ansett det vara en stor fördel när en del riksdagsmän fått vara med i kommittéarbetet och kan frågorna ordentligt inifrån. Jag tycker att det är en försvagning av demokratin att man inte sätter in fler riksdagsmän under det förberedande arbetet på reformerna.

Och naturligtvis är det ett ännu mindre antal kvinnor med i kommittéerna - det är så litet, så litet att det knappt är någonting att tala om.

Några riksdagsmän har regeringens särskilda förtroende: Einar Henningson, Andersson i Knäred, Larsson i Borrby och Gustavsson i Eskilstuna. Gördis Hörnlund har också kommit med där. Även Ingrid Sundberg och Bo Turesson har regeringens förtroende. Dessa ledamöter har flera utredningsuppdrag, och därför är det naturligtvis inte 400 olika riksdagsmän som sitter med i utredningarna, utan somliga har många uppdrag medan andra inte har några alls - och det är kanske *väl* det; jag hör själv till de senare, så jag kan nog säga att det är bra att somliga hålls utanför.

Men jag tycker att det är oriktigt dels att ha så få ledamöter i själva kommittéerna, dels att ha hela denna expertgrupp. Bland experterna finns nästan inga kvinnor alls - totalt är det alltså oändligt få kvinnor i kommittéerna, och de skall ju ändå lyda lagarna lika väl som andra. Allt är

så kvinnovänligt nu! Men när man läser riksdagsberättelsen upplever man ingenting av det.

Jag anser att det är en nackdel om reformerna utarbetas av byråkratin utan större hjälp av politikerna. Det är dock politikerna som i sista hand är ansvariga för besluten, och det är på deras kunskap som besluten i riksdagen skall fattas. Därför säger jag än en gång till regeringen: Litet mindre byråkrati, fler politiker i utredningsväsendet!

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! Det allra sista avsnittet av fru Erikssons i Stockholm anförande ber jag att helt få instämna i, och jag hoppas att hon får regeringen att lyssna på de synpunkter hon här fört fram.

Men när fru Eriksson började sitt anförande knöt hon an till gårdagens debatt och sade att inledningen av remissdebatten med statsminister Palmes anförande blev en högtidsstund. Även jag lyssnade på det inledningsanförandet och tyckte att det var mycket välformulerat, särskilt i dess första del. Men, säger fru Eriksson, när centerledaren kom upp i talarstolen sjönk debatten, och det blev något av en diversehandel.

Men, fru Eriksson, den där diversehandeln svarade statsministern för redan i sitt inledningsanförande. Om fru Eriksson studerar riksdagsprotokollet för i går, skall fru Eriksson finna att statsminister Palme på s. 8 utannonserar en hel rad av varor, en del gamla, en del nya, en del som produceras inom det socialdemokratiska företaget och en del som har framkommit inom centerpartiet men som nu lanseras såsom socialdemokratiska produkter. Summan av den annonsering som pågick här i går kan man väl i vissa fall sammanfatta som så: Gamla varor blir som nya.

Statsministern inledde sitt anförande i går med följande ord: "Mitt inledningsanförande vid denna allmänpolitiska debatt kommer att handla om solidaritet över gränserna och i vårt eget land." En vacker deklaration, men jag fäste mig sedan vid att när centerledaren Fäldin frågade statsministern om denne ville ge besked om ett principbeslut om en sänkning av pensionsåldern, då blev det inte så mycken klarhet beträffande denna solidaritetsparoll. Jag fattade det så att statsminister Palme inte riktigt kunde komma ifrån den gamla mer än tioåriga negativa inställningen till en sänkning av pensionsåldern.

För vårt parti står det klart att skall vi lyckas skapa en jämlikhet, måste den byggas på solidaritetens grund. Det är en förutsättning för att jämlikhetssträvandena skall lyckas. Men samtidigt måste vi i den debatten föra in mera av det som jag anser väsentligt, nämligen personligt ansvar och engagemang. Om vi inte gör det, har jag den uppfattningen att vi inte klarar vare sig trygghetsfrågorna, jämlikhetsfrågorna eller demokratin.

Jag har studerat statsverkspropositionen med intresse, särskilt den del som berör socialdepartementet — det område som vi nu behandlar. Jag vill än en gång knyta an till den lista som drogs fram i debatten i går, då särskilt beträffande pensionerna.

Det har talats väldigt vitt och brett om att vi nu höjer folkpensionerna

med mycket stora belopp. Folkpensionerna ökar statens utgifter med sammanlagt 1 155 miljoner kronor. Men hur är det i verkligheten? Pensionstillskotten höjs som tidigare sagts med 219 kronor per år och folkpensionär, alltså folkpensionär som inte har en ATP-pension överstigande i runt tal 2 100 kronor. Har en pensionär uppnått denna summa, får han inte något pensionstillskott. Den sammanlagda summan av dessa pensionstillskott är 185 miljoner kronor. Den har vi beslutat om 1969 i full enighet. De utgör den egentliga höjning för pensionärerna som föreslås i denna budget. Jag tror det kan vara riktigt att man ger de rätta proportionerna åt detta.

Jag vill så ta upp en annan sak som jag saknar i årets statsverksproposition. I varje fall har jag inte kunnat hitta någonting. För två år sedan lade pensionsförsäkringskommittén fram ett förslag. Den hade arbetat ganska länge med en hel del frågor. Den tog då upp tanken på en s. k. försörjarpension. Man diskuterade om änklingspension skulle införas, eftersom änkepension finns. Kommittén kom till den uppfattningen att så inte skulle ske utan konstruerade ett förslag, som man på sikt tänkte genomföra. Kommittén sade också att det omedelbart borde genomföras en pensionsförstärkning för de män som blir ensamma och inte får "änklingspension". Man konstruerade något som såg ut som en försörjarpension, men inte en livsvarig sådan, med barnpensionstillägg upp till en viss ålder för barnen och ökade barnpensioner. I förra årets statsverksproposition angavs att förslag i anledning av pensionsförsäkringskommitténs betänkande skulle läggas fram i samband med att man prövade familjepolitiska kommitténs förslag. Det enda som kommer med här är såvitt jag har kunnat finna en anpassning av barnpensionerna inom folkpensionsramen till bidragsförskotten.

Jag skulle vara intresserad av att få veta om statsrådet har för avsikt att även i övrigt lägga fram ett förslag med anledning av pensionsförsäkringskommitténs betänkande och i så fall när förslaget kan beräknas komma. Jag tror det vore värdefullt med ett sådant förslag – det är många som väntar på att någonting skall bli gjort på detta område.

Jag har vidare några synpunkter på familjepolitiken, som behandlas under det här avsnittet av debatten. Familjen utgör ju en hörnsten i samhällsbyggnaden, och familjepolitikens mål skall vara att utjämna standardkillnader och att skapa en god uppväxtmiljö samt främja gemenskap för alla. Vi har den uppfattningen att det är av avgörande betydelse för en framgångsrik familjepolitik att föräldrar bereds valfrihet när det gäller att antingen förvärvsarbeta eller att vara hemma och sköta hem och barn. Det är därför av stor vikt att ordna barntillsynsfrågorna, så att föräldrarna kan välja den tillsyns- och vårdform som passar dem själva och deras barn bäst.

Mot den bakgrunden är det angeläget att man dels bygger ut barntillsynsplatserna för dem som vill förvärvsarbeta, så att de erhåller praktiska möjligheter till det, dels – enligt vår uppfattning – inför en sådan form av vårdnadsbidrag för de föräldrar som vill stanna hemma för att sköta sina barn att de erhåller ekonomiska möjligheter att göra detta. Detta innebär i realiteten åtgärder som också främjar jämlikheten mellan könen.

Centerpartiet har vid olika tillfällen kritiserat att man, när samhället har byggt ut barntillsynen, ensidigt har inriktat sig på den kollektiva barntillsynen. Jag vill inte på något sätt bestrida värdet av den, men jag vill i detta sammanhang också framhålla familjedaghemmens betydelse. Vi har i en partimotion krävt att de bestämmelser som i dag finns och som begränsar familjedaghemmens utbyggnad skall tas bort, så att kommuner där nuvarande regler hindrar en utbyggnad av familjedaghemmen kan bygga ut dem vidare. Jag syftar på den s. k. kvotregeln - vi har vid flera tillfällen motionerat om att den bör tas bort.

Jag vill ta upp en annan sak som jag tror att vi litet var möter i debatten och ser verkningarna av när vi träffar människor. Med trygghetsbestämmelsens nuvarande konstruktion uppstår icke önskvärda marginaeffekter för människor i vissa inkomstlägen på grund av att samordningen mellan skattepolitik och socialpolitik inte är vad den borde vara. Därför anser jag att man borde vidta åtgärder för att åstadkomma samlad marginaeffekt av ökad skatt och minskade bidrag; det skulle göra det lättare att få en överblick. Vägen mot beskattning av sociala förmåner är redan beträdd när det gäller sjukersättningen och arbetslöshetsersättningen. Jag tycker det finns skäl att fortsätta på den vägen för att söka komma till rätta med de problem som här möter, och vi har tagit upp den frågan i en motion i år.

Jag vill också kommentera förslaget till bostadstillägg för låginkomsttagare utan barn. Enligt regeringens förslag skall bostadstilläggen utgå med 80 procent av bostadskostnaden, mellan 300 och 550 kronor för ensamstående och mellan 400 och 650 kronor för gifta. Detta bidrag reduceras sedan beroende på inkomsten.

För min del vill jag understryka att med denna konstruktion når stödet inte den låginkomsttagare, som inte har råd att skaffa sig en bostad som kostar över 300 kronor per månad. Det är ganska många människor som tillhör den kategorin, bland dem många av de studerande. Vi har i en motion, under vilken mitt namn står först, presenterat ett förslag som är bättre från jämlikhetssynpunkt. Enligt detta utformas bostadstillägget så att det ger ett större stöd till de ekonomiskt svagare grupperna. Jag hoppas att vi, när detta förslag kommer att behandlas, får en diskussion om denna frågeställning.

Fru Eriksson i Stockholm tog upp en fråga som varit brännande, nämligen till vem bostadstilläggen skall utbetalas. Skall de betalas till hyresvärden som avräkning för hyran eller inte? Jag vill hävda, att det förslag, som finns i statsverkspropositionen, innebär misstro mot den enskilde. Det utgör ett ingrepp i den personliga integriteten, varför det inte bör biträdas. Familjepolitiska kommittén har avgivit ett förslag som går ut på den förändringen att bidraget skall utbetalas till hyresvärden, när hyresgästen varit försumlig med hyran. I vår motion har vi också föreslagit att detta tillvägagångssätt skall prövas.

Tidigare har narkotikafrågorna diskuterats här. Vi har tagit upp dem i en motion, och jag vill nämna något om den rehabiliterande verksamhet, som bedrivs i enskilda hem. Jag tror man kan säga att man hittills har goda erfarenheter av denna verksamhet. Det har blivit positiva, mänskliga kontakter, vilket är av stor betydelse i rehabiliteringsarbetet. Problemet

har varit utbildningen av vårdare för denna verksamhet, och vi har ställt kravet att socialstyrelsen skulle göra en undersökning för att få fram lämpliga vårdare för en ytterligare verksamhet på detta område. Här vill jag beklaga att den utredning, som tillsattes 1969, ännu inte lagt fram något förslag. Vi väckte då en motion om utredning om familjevården, om huvudmannskapet, ersättningen till vårdaren och formerna för utbildningen.

Fyra år har gått sedan fosterbarnsutredningen tillsattes. Jag arbetar i viss mån med dessa frågor på landstingsplanet, och där har vi nu ganska länge väntat på utredningens resultat. Det är beklagligt att vi inte kan få besked om huvudmannskapet, ersättningsfrågan, utbildningsfrågan och skattefrågan, vilken sistnämnda aktualiserats under senare tid. Jag väddar till statsrådet Odhnoff om medverkan till dels att man snabbt får fram utredningens resultat, dels att det blir en snabbbehandling i kanslihuset och i riksdagen. Jag hoppas att det skall bli positiva förslag, eftersom dessa saker har en oerhört stor betydelse och det finns ett mycket stort behov av platser för vård och rehabilitering i enskilt hem. Till sist vill jag beröra en sak som kanske inte direkt hör samman med detta avsnitt, men som ändå gäller sociala frågor. Det är ju svårt att hålla sig inom gränsen.

Det gäller brottsligheten. Jag är glad för det utspel som statsminister Palme och justitieministern gjorde den 3 januari i år, även om man blev litet förvånad över dess innehåll.

Förra våren ställde jag en interpellation till statsministern, och jag fick svar i slutet av maj av justitieministern. Jag hade frågat om regeringen hade för avsikt att lägga fram något förslag till program för åtgärder i syfte att nedbringa brottsligheten, och jag hade frågat vilka åtgärder regeringen avsåg att vidta för att förhindra att de utländska brottsyndikaten fick ytterligare fotfäste i Sverige.

Jag fick inte mycket till svar på den interpellationen – det framgår av protokollet. Det blev i mycket en diskussion om statistik och hur den skulle behandlas och läsas. Men att det var något allvarligt med brottsutvecklingen ville inte justitieministern vidgå.

Det måste sedan ha hänt någonting. Såvitt jag kan se finns det inte någonting om saken i statsverkspropositionen. Det måste alltså ha hänt någonting från den dagen då statsrådet signerade statsverkspropositionen och fram till den 3 januari. Det är tacknämligt att utspelet kom, men något måste som sagt ha hänt – det kanske tillhör det som fru Eriksson i Stockholm talade om i början av sitt anförande.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Liberalismen har alltid varit en frihetsrörelse. Kvinnans frigörelse från mannens förmynderskap var en huvudpunkt i John Stuart Mills stridsskrift *Kvinnans underordnade ställning*, som publicerades 1869. Den är en plädering för jämlikhet och valfrihet. Jag skall börja med att citera ett stycke ur den.

”Den gamla teorin var att det minsta möjliga skulle överlämnas åt individens frihet; att allt vad han hade att göra, såvitt möjligt var, skulle vara utstakat för honom av en högre vishet. Lämnad åt sig själv, måste han handla oränt. Vår tids övertygelse, en frukt av årtusendens

erfarenhet, är att saker, i vilka en individ är den omedelbart intresserade personen, aldrig lyckas väl då de inte överlämnas åt hans eget omdöme, och att varje reglerande därav genom den offentliga myndigheten, utom till skydd för andras rättigheter, nödvändigtvis måste misslyckas.”

Männens formella förmyndarskap över kvinnan är sedan länge avskaffat. Men fortfarande finns det åtskilliga, bl. a. svenska politiker, som vill spela förmyndare för kvinnorna och tala om vad som är bäst för dem, hur de egentligen vill utforma sina liv. Dessa förmyndare går till attack mot arbetet för ökad valfrihet för kvinnor och män.

De angreppen kommer bl. a. från konservativt håll. Nyligen sade den moderate ordföranden i sociala centralnämnden i en av Stockholms förorter, som har ansvaret för kommunens barntillsyn, att ”kvinnors innersta önskan är egentligen att vara hemma hos sina barn. Daghemmen skapar ungdomsproblem och löser bara vissa kvinnors problem.”

Men även socialdemokraterna vill nu avskaffa valfrihetens inflytande över sin politik. ”Vi vill ha arbete åt alla vuxna och kollektiv omsorg om barnen. Därmed har vi gjort upp med begreppet valfrihet”, säger socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande och ledamoten av denna kammare Lisa Mattson.

Folkpartiets svar till Lisa Mattson och till den konservativa socialnämndsordföranden är detsamma som John Stuart Mill sade till sin tids bakåsträvarare. Vi ger inte upp arbetet på valfrihet bara för att den socialdemokratiska regeringen trots 40 års innehav av makten har misslyckats med att skapa valfrihet. Vi har förtroende för att människorna – kvinnan och mannen tillsammans i familjen – själva vet bättre hur de skall forma sitt liv än både den socialdemokratiska partikongressen och den konservativa kommunalpolitikern – som troligtvis inte själv skulle kunna tänka sig att avstå från de möjligheter till utveckling, de kontakter, den uppskattning och de egna inkomster som förvärvsarbete ger, för att stanna hemma hos sina barn.

Vi tror inte att jämlikheten mellan män och kvinnor i ett slag kan förverkligas. Det kommer att ta lång tid, många år av upplysning och opinionsbildning, innan de föråldrade attityder som ger män och kvinnor olika roller i familj, arbetsliv och samhälle ersatts med ett tänkande, som ger varje individ möjlighet att utveckla sina personliga utförelsevägar och intressen, oavsett kön.

Vi tror inte heller att valfriheten någonsin kan bli så total att alla möjliga val av livsform ger samma ekonomiska utbyte för familjen. Men detta självklara konstaterande får inte – som hos de socialdemokratiska kvinnorna – hindra oss att arbeta för en möjlig och realistisk ökning av valfriheten. Det får inte vara så – vilket ofta framförs från konservativt håll – att man arbetar för valfrihet endast för kvinnan. Den blir lätt ett alibi för männen att smita ifrån sitt ansvar för hem och familj, och den medför samtidigt ett handikapp på arbetsmarknaden för alla kvinnor. Valfriheten skall gälla både män och kvinnor.

Vi vill öka bl. a. valfriheten för kvinnorna att förvärvsarbeta. Genom reformer av skatter och bidrag skall det löna sig bättre att förvärvsarbeta. Barntillsynen måste byggas ut och avgifterna göras enhetliga, oberoende av inkomsten, så att de inte lägger nya hinder i vägen för den gifta

kvinnor som överväger att återinträda på arbetsmarknaden efter barnledighet.

Ett vårdnadsbidrag – att fritt disponeras av föräldrarna till att bestrida kostnaden för daghem, familjedaghem eller som bidrag till någon form av tillsyn i hemmet – skulle betyda större valfrihet för familjen än om man vägrar att införa detta bidrag. Och de som väljer att stanna hemma hos barnen skulle få sin ställning stärkt om våra krav på ATP-poäng för barnavårdande arbete och höjd tilläggssjukpenning för hemarbetande äntligen kunde förverkligas.

I en partimotion till årets riksdag lägger folkpartiet fram ett aktuellt handlingsprogram för rättvisa åt kvinnorna. Det grundas på det parti-program som antogs av folkpartiets landsmöte i november 1972, och naturligtvis gäller det i många fall förslag som tidigare har framförts i riksdagen år efter år men avvisats av majoriteten.

Jag skall helt kort sammanfatta vårt program.

Utbildningen måste lägga en bättre grund för jämlikhet mellan män och kvinnor, läromedlen måste rensas från könsfördomar och en handledning för lärare, läroboksförfattare, producenter och granskare av läromedel utarbetas. Yrkesvägledningen måste syfta till att underlätta icke könsbundna yrkesval. Allt detta är nog accepterat i princip i dag men – som har påpekats här tidigare av fru Marklund – den praktiska verkligheten, böcker och andra läromedel, lämnar mycket övrigt att önska.

Utbildningsbidragen för arbetsmarknadsutbildningen bör inte längre reduceras med hänsyn till makes inkomst, eftersom detta i praktiken blir ett hinder för gifta kvinnors återinträde i förvärvslivet. Redan när mannens inkomst överstiger 600 kronor per månad efter skatt börjar utbildningsbidraget att minska.

En reform av det studiesociala stödet bör ha som mål att varje studerande behandlas för sig, utan hänsynstagande till makens inkomst. Det nuvarande systemet utgör ett hinder för giftas studier, och det kan också få den egendomliga effekten att personer som annars hade tänkt gifta sig avstår från detta av ekonomiska skäl, och det är inte rimligt.

Arbetslivet bör göras mera familjevänligt, bl. a. genom ökade möjligheter att anpassa arbetstiderna efter familjens behov. Ökade möjligheter till deltidsarbete och förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar bör skapas. Vidare bör man göra vidgade försök med flexibel arbetstid. Bl. a. bör regeringen överge den märkliga inställning som den gett uttryck för många gånger, nämligen att flexibel arbetstid skulle strida mot jämlikheten därför att den inte kan tillämpas för alla. Det är en i hög grad utvecklingsfientlig tolkning av jämlikhetsbegreppet.

Kvinnornas arbetslöshet måste bekämpas mera kraftfullt, bl. a. på kort sikt genom ett större utbud av beredskapsarbeten, som svarar mot kvinnors utbildning och tidigare yrkeserfarenheter. I dag är kvinnorna ungefär hälften av de arbetslösa, men bara en tiondel av dem som fått beredskapsarbete är kvinnor. Det är ju helt orimliga proportioner. Det visar att man inte i tid har varit vaken för behovet av ökade insatser för att bekämpa den kvinnliga arbetslösheten.

Den individuella principen inom skattesystemet bör successivt förverk-

ligas. Man bör till att börja med ersätta den faktiska sambeskattningen med möjlighet till individuell beskattning för makar som arbetar i gemensam rörelse. I dag betalar sådana makar därför att de är gifta mer skatt än vad de skulle ha gjort, om de hade haft en annan inkomstkälla. Det är inte rättvist.

Hemmamåkeavdraget bör ersättas av ett bidrag, som har den fördelen att det lättare än det nuvarande avdraget kan utnyttjas av dem som bäst behöver det, nämligen de som har låga inkomster.

En allmän egenpension bör vara målet för en reform av familjepensioneringen. Den skall ge var och en möjlighet att bygga upp ett eget pensionskydd, som är grundat på den egna arbetsinsatsen. Även det barnvårdande arbetet i hemmet bör ge ATP-poäng.

En reform av inkomstprövningen av bostadstilläggen bör genomföras, så att man minskar margineffekterna. Man bör övergå till enhetliga, icke inkomstgraderade avgifter inom den kommunala barntillsynen, så att det också i det fallet lönar sig bättre att arbeta för de gifta kvinnorna.

Familjepolitiken bör byggas ut. Ett vårdnadsbidrag bör införas, som jag nämnde tidigare. Moderskapspenningen bör göras om till föräldrapenning. I samband med det bör adoption av små barn likställas med biologiskt föräldraskap och medföra samma rätt till föräldrapenning.

Sjukpenningen för hemarbetande make bör höjas, så att den bättre motsvarar den verkliga kostnaden för barntillsyn och hushållsarbete. Man bör utreda om man kan införa en obligatorisk skattefinansierad sjukpenningförsäkring för dem som är hemma och vårdar minderåriga barn. Samhällsplaneringen måste bättre beakta behovet hos de familjer där båda föräldrarna förvärvsarbetar. Sovstäder och samhällen med ensidig samhällsstruktur bör undvikas. Länegränsen för servicehus bör höjas, så att den kommer närmare vad som i dag gäller för allmänkooperativa bostadsföretag.

Utbyggnaden av barntillsynen måste fortsätta. Statsbidragen bör höjas även för familjedaghemmen. Möjligheten till en bättre samordning av skola och fritidshem för att snabbt få fram fler platser för tillsyn av barn i de lägsta årskurserna måste snabbt utredas. Fritidshem är en mycket dyr tillsynsform. Det är väl en av anledningarna till att det finns så få fritidshemplatser. Där måste man försöka tänka om och utnyttja resurserna bättre, så att fler barn kan få tillsyn.

I fråga om den föräldrautbildning, som begärs i en gemensam motion från folkpartiet och centern, bör det komma till stånd en försöksverksamhet på bred front. Man kunde tycka att ett av de första målen för familjepolitiken borde vara att göra föräldrarna bättre rustade att ta itu med den svåra uppgift som barnuppfostran är. Tyvärr måste vi konstatera att under den ganska långa tid som vi har haft vår nuvarande familjeminister, har praktiskt taget ingenting hänt på detta mycket viktiga område. Detta är för mig en gåta.

Jämlikhet mellan män och kvinnor bör också vara ett viktigt mål när vi vänder oss utåt med vårt internationella biståndsarbete.

I den här aktuella reformkatalogen vill jag slutligen nämna en lag mot könsdiskriminering, som framför allt skulle få effekt på arbetsmarknaden men även på andra områden, t. ex. inom försäkringsväsendet. Det finns

ingen grund för hoppet att arbetsmarknadens parter själva skall komma till rätta med könsdiskrimineringen, som den i individuella fall tar sig uttryck i skillnader i lön, i skillnader till möjligheter till befordran etc. Där skulle en lagstiftning, uppbackad av en organisation av typ konsumentombudsmannen, kunna få en väsentlig, praktisk betydelse. Där har vi mycket att lära från andra länder.

Hur ter sig nu regeringens aktuella handlande i ljuset av de ståtliga paroller som utsändes från den socialdemokratiska partikongressen i höstas?

Jag skall ta upp några punkter.

Man har tillsatt en *jämställdhetsdelegation*. Det är bra. Det överensstämmer praktiskt taget helt med en motion som jag väckte i våras – det är inte därför det är bra, men det är onekligen en källa till glädje att man bönhörs så snabbt. Enbart en delegation löser dock inte problemen.

Sammansättningen har kritiserats såsom varande alltför ensidig. Jag vill inte delta i den kritiken. Hur delegationen bör bedömas beror på hur den arbetar och vad den uträttar. Såvitt jag förstår är det inget fel på dem som sitter i den s. k. lilla delegationen, men det är också viktigt att den stora delegationen engageras i arbetet, att den sakkunskap och de allsidiga erfarenheter som där finns kommer till utnyttjande, så att den inte bara blir en dekoration, ett organ som i efterhand får godkänna åtgärderna. Detta är ett arbete som behöver bedrivas inom alla sektorer av vårt samhälle. Blir det så tror jag att den här delegationen kommer att möta förståelse överallt.

Man har tillsatt en utredning för att se över kvinnornas situation i statsförvaltningen. Det är bra. Men utredningsuppdraget omfattar inte de statliga bolagen, och där behövs det kanske allra mest. De lyder inte under bestämmelsen att bara förtjänst och skicklighet skall räknas vid befordran, de övervakas inte av JO etc. När könsdiskriminering inom de statliga bolagen påtalades här i höstas förklarade finansministern att han inte tänkte ingripa. Jag är ingen "Mädchen für alles", sade finansministern. Det säger kanske något om hans kvinnosyn och om de resultat man kan vänta sig av hans handlande. Han tyckte närmast att det var en fördel att kontorist- och sekreteraryrket förbehölls kvinnor. Den socialdemokratiska kvinnokampanjen kanske i första hand borde riktas in på att rekrytera rikets mäktigaste man för sina syften, eller i varje fall att ge honom litet mera upplysning.

Jag vill i detta sammanhang nämna att herr Ahlmark och jag har väckt en motion om att riksdagen skall uttala att könsdiskriminering inte får förekomma i de statliga bolagen. Sedan får vi väl se om finansministern vill rätta sig efter det.

Det behövs alltså en lag mot könsdiskriminering. I tre år har socialdemokraterna i riksdagen sagt nej till våra förslag om ett sådant lagskydd. Det bör bli en första uppgift för den nya delegationen att förbereda en socialdemokratisk omvändelse på denna punkt.

Den föräldraförsäkring som förbådades i statsverkspropositionen är ett steg i rätt riktning. Den innebär ökad jämlikhet i flera avseenden. Jag hoppas bara att man, när förslaget läggs fram, också ser till att försäkringen kommer att utgå i samband med adoption vid barnets

ankomst i familjen.

En viktig fråga är familjepensioneringen. Förslag om förbättrade barnpensioner kommer att läggas fram. Det är bra. Men den långsiktiga reformen av familjepensionen i riktning mot en allmän egen pension, med rätt till ATP för barnvårdande arbete i hemmet, har tydligen lagts på is. Såvitt jag förstår av statsverkspropositionen har inte denna viktiga tanke förts ett steg framåt. Eftersom den tar lång tid att förverkliga är det önskvärt att man börjar i tid.

En del förslag från den familjepolitiska kommittén har alltså förts vidare, men de två förslag i kommitténs betänkande som skulle göra det mera lönande att arbeta för familjerna omnämns inte ens, såvitt jag kan finna, i statsverkspropositionen. Det är tyvärr ganska symptomatiskt för den nuvarande regeringspolitiken. De förslagen framlägger vi i en partimotion till årets riksdag.

Vårdnadsbidragen skjuts också upp. Där finns ett gemensamt förslag från folkpartiet och centern som skulle ge större valfrihet.

Om man nu ser på barnfamiljernas ekonomiska situation över huvud taget tycks det finnas tre linjer. Det finns den konservativa som företräds av moderata samlingspartiet. Man vill ha ytterligare ett hemmakeavdrag på 2 000 kronor. Det blir en ny tröskel för den gifta kvinnans utträde i förvärvslivet i stället för den som togs bort med sambeskattingens avskaffande. Dessutom utformas det som ett avdrag på skatten. Det kanske är typiskt. Det betyder ju också att den person med hemmafru som har hög inkomst får större skattelättnad än den som har låg inkomst. Det är svårt att förstå motiveringen till detta. På ett annat ställe i den stora moderatmotionen talar man om att man vill underlätta deltidsarbete. Såvitt jag kan förstå måste det försvåra kvinnans deltidsarbete om familjen då blir av med ett avdrag på 2 000 kronor. Resonemanget går alltså inte ihop.

Den socialdemokratiska linjen är väl att man vill ha det ungefär som nu. Man gör ingenting åt de här stora margineffekterna som finns för barnfamiljerna och som naturligtvis är ett hinder för de gifta kvinnornas utträde på arbetsmarknaden – bortfall av bostadstillägget och de höga daghemsavgifterna. Samtidigt mumlar man något om att man skall avskaffa valfriheten som målsättning, vad nu det konkret skall innebära.

Så finns det den tredje linjen, den liberala, att avskaffa hindren för de gifta kvinnornas förvärvsarbete, att öka valfriheten för män och kvinnor inom familjerna genom bättre tillgång på barntillsyn och genom ett vårdnadsbidrag, som familjen själv får avgöra hur det skall användas.

Beträffande barntillsynen är det glädjande att statsbidraget höjs enligt statsverkspropositionen. Men fortfarande blir det nog tyvärr dyrare för kommunen, medan daghemmen ju är en ganska lönsam affär för staten. Särskilt svårt är det för vissa kommuner, som har ett i förhållande till sin allmänna ekonomiska situation och sitt invånarantal stort behov av barntillsyn. Därför hoppas jag att riksdagen får ta ställning till ett nytt system för statsbidrag i samband med det förslag om allmän förskola som har utlovats. Det har ju också riksdagen begärt.

Vi föreslår här, som herr Gustavsson i Alvesta nämnde, ökade statsbidrag också för familjedaghemmen. Det är särskilt viktigt nu när

kommunerna har det svårt och när många har antytt att man inte kan tillgodose den efterfrågan som finns, vare sig i fråga om daghem eller familjedaghem.

För att ingen oklarhet skall råda om folkpartiets inställning när det gäller barn tillsynen vill jag gärna betona – jag har gjort det många gånger förut, och det har framhållits av talesmän för folkpartiet och dess ledning – att folkpartiet har varit pådrivande för en utbyggnad av den kommunala barn tillsynen för att öka valfriheten. Det finns inget belägg för tanken att de som har sina barn på daghem skulle försumma dem, eller att de skulle ge dem en sämre start i livet. I enskilda fall kan det vara lämpligare med en annan tillsyn, men några generaliseringar av den typen finns det inget underlag för.

Låt mig till slut säga några ord om familjerätten. Tidigare här i dag hörde vi att statsrådet Lidbom meddelade att lagrådsremissen offentliggörs i dag. Den finns tyvärr inte i tryck förrän i morgon, men vi kanske ändå kan föra något av en preliminär diskussion.

En reform av familjerätten är ju en mycket svår sak. Man rör vid viktiga regler för privatlivet. Många års traditioner ifrågasätts. Det är uppenbart att en modernisering av familjerätten behövs. Det är också för mig ganska självklart att det är önskvärt att den kan ske i så stor enighet som möjligt. Även en nordisk rättslighet är naturligtvis önskvärd så långt det är möjligt.

Då kan man fråga sig: Hur skall man nu bete sig för att försvåra en sådan här samling? Hur skall man göra för att underlätta för de mest konservativa att driva en agitation som sätter stopp för en reform? Hur skall man göra för att maximalt försvåra ett nordiskt samarbete?

Funderar man på den frågeställningen tror jag man kommer fram till att man skall göra ungefär så som den svenska regeringen och statsrådet Lidbom har gjort. Man skall skriva direktiv med ett antal formuleringar som lätt kan framställas som utmanande. De här direktiven skall man sedan presentera såsom varande mycket radikala, som att nu skall äktenskapet avskaffas eller i varje fall förvisas till historiska museet. Sedan skall det ansvariga statsrådet uppträda i ett antal nordiska sammanhang och betona direktivens radikalism. Han skall tala om omöjligheten av att förena tänkandet i de olika nordiska länderna. Den samarbetsvilja som man ändå vill ge uttryck för bör stoppas undan i några hastigt avklarade bisatser.

Då har man lagt en god grund för konflikter och buskpropaganda mot det förslag som slutligen kommer från utredningen. Denna uppläggnings har också fått precis den effekt man kunde vänta. Jag skall nämna bara ett par exempel.

I direktiven talas det om att lagstiftningen bör vara ”neutral i förhållande till olika samlevnadsformer”. Detta har kommenterats och attackerats av många, men få tycks ha upptäckt att utredningen – dvs. familjelagssakkunniga – är enig om att någon sådan neutralitet inte är möjlig på äktenskapsrättens område.

I direktiven diskuteras tanken att vigseln skall ersättas med ett registreringsförfarande. Även denna tanke avisas av utredningen. Inte heller det har upptäckts av många. I själva verket påstås det i regeringens

eget pressmeddelande i dag, att utredningen har föreslagit att vigseln skall ersättas av ett registreringsförfarande, något som alltså ingen i utredningen har ställt sig bakom. Tvärtom finns det på detta avsnitt tre olika linjer i utredningen, av vilka ingen innebär att vigseln skall ersättas av ett registreringsförfarande. Det vore inte så dumt om man upptäckte detta i kanslihuset. Nu tycks regeringen att döma av det knapphändiga material som hittills har offentliggjorts vara inne på något som mer liknar det förfarande jag förordat i ett särskilt yttrande till betänkandet.

I och för sig har det inte varit någon svårighet för utredningen att arbeta med direktiven. De innehåller tillräcklig rörelsefrihet på de flesta punkter, om man läser dem noga. Men de har skapat många missförstånd, som kommer att försvåra genomförandet av önskvärda reformförslag. Om de som kritiserar utredningens förslag läser betänkandet i stället för direktiven vore mycket vunnet.

Nu föreligger emellertid lagrådsremissen, och vi får då utgå från den. De som reser invändningar t. ex. med utgångspunkt i det nordiska samarbetet får alltså nu diskutera vilka av de föreslagna ändringarna som är betänkliga från nordisk synpunkt. Självfallet kan man, som jag har gjort, kritisera regeringens handlag med det nordiska samarbetet. Därav följer dock inte automatiskt att de ändringsförslag som nu kommer fram måste avvisas.

De som är angelägna om att äktenskapslagstiftningen skall hjälpa människorna och att äktenskapet skall utformas så att det passar för dagens människor – dvs. att vi tar bort de inslag som upplevs som plågsamma och som orsakar svårigheter – har nu ett stort ansvar för att den politiska debatten inte förs så att varje lagändring försvåras. Jag hoppas att fru Sundberg, som är antecknad efter mig på talarlistan, kan instämma på denna avgörande punkt.

Att jag särskilt frågar fru Sundberg sammanhänger med den propaganda om äktenskapets diskriminering som nu med sådan energi förs från moderata samlingspartiet. Vi hade en ganska ingående diskussion om detta i december, men jag måste tyvärr återigen ta upp ett par inslag i den, eftersom de har återkommit i moderaternas motion och i herr Burenstam Linders anförande i går.

Ni tar upp effekterna av stödet till de ensamstående föräldrarna på ett mycket kritiskt sätt. Den fråga man då vill ställa är: Vad vill ni? Vill ni avskaffa stödet till de ensamstående föräldrarna, eftersom ni kritiserar dess effekter så intensivt?

Ni talar vidare om något som kallas ett nytt slags tvångsäktenskap, nämligen att de som bor ihop och har barn tillsammans behandlas som gifta inom skatte- och sociallagstiftningen. Vad vill ni på den punkten? Är ni motståndare till att man behandlar dem som bor ihop och har barn tillsammans lika som de gifta när det gäller beskattning och sociala förmåner? Säg ut det i så fall. Anser ni inte att det är rimligt att man inom skatte- och sociallagstiftning tar hänsyn så långt man kan till den faktiska situationen och inte till civilståndet?

Jag tror inte att vare sig fru Sundberg eller jag behöver vara alltför missnöjda med det förslag som regeringen nu framlägger med utgångspunkt i våra ställningstaganden i utredningen, i varje fall om man får

döma av pressmaterialet. Förslaget får naturligtvis studeras närmare innan man kan ta ställning. Man får självfallet också först ta del av remissyttrandena – vi har väl inte tänkt på allting i denna utredning. Men det verkar ändå närmast som om de ändringar som gjorts går i sådan riktning att de underlättar enigheten. Sent omsider har regeringen kanske också upptäckt att det ligger ett värde i att få enighet om familjerätten. Det vore beklagligt om regeringens tidigare agerande och moderata samlingspartiets kommande agerande skulle skapa ett sådant känsloläge bland människorna att det försvårar en värdefull enighet om viktiga reformer inom familjerätten.

Herr tredje vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Låt mig först konstatera att jag i långa stycken kan instämma med herr Romanus i den sista delen av hans anförande, då han gick in på familjerätt. Jag är liksom han tillfredsställd med att vi nu får ett förslag till lagrådet och så småningom en proposition om ett väldigt viktigt avsnitt av samhällslivet, någonting som vi kallar för en nyckellag. Till skillnad mot vad som varit fallet under tidigare decennier ser vi där inte längre vattentäta skott mellan justiedepartementet och dem som har att befatta sig med andra ämnesområden – socialdepartementet, departementen som har hand om arbetslivet osv. – utan den utveckling som har ägt rum kommer nu också att slås fast i en proposition om familjerätten.

Efter den uppmärksamhet som inte minst Svenska Dagbladet har givit åt behandlingen i Nordiska rådets juridiska kommitté tror jag att det är nödvändigt att också slå fast att vi har inte och har aldrig haft ensartade lagar på familjerättens område i Norden. När vi nu, som herr Romanus vet, har börjat se på äktenskapets ekonomiska rättsverkningar – och det är och kommer att förbli den verkligt svåra uppgiften – har vi kommit underfund med att i fråga om arv, giftorätt osv. är principerna ganska skilda. Jag tror också man kan slå fast att i det fortsatta arbetet har vi på detta det mest väsentliga området mycket stora förutsättningar att komma överens och få snarlika lösningar, precis som det står i den kommentar som statsrådet Lidbom i dag har givit på presskonferensen, när han lade fram redogörelsen för förslaget.

Jag är alltså väldigt glad över att kunna konstatera att denna, fru Sundberg, i alla viktiga detaljer eniga utredning nu går vidare med en del smärre förändringar. Men jag har inte begärt ordet för att tala om detta.

När det gäller valfriheten, herr Romanus, kan jag bara säga att vi har haft så många diskussioner om detta tidigare att jag kort och gott vill notera att vi inom mitt parti – både parti och kvinnoförbund – har sagt att valfriheten i dagens läge är en myt. Det finns ingen valfrihet i samhället, inte ens om de förslag genomförs som herr Romanus talade om. Vårdnadsbidragen på några tusenlappar kan ju inte garantera någon valfrihet – inte för de utstötta, inte för de lågavlönade, inte för de arbetslösa, inte för de ensamma föräldrarna.

Jag har faktiskt begärt ordet här i dag för att på mitt förbunds vägnar

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

och alla de medlemmars som står bakom mig i det här avseendet säga att vi är bekymrade över att vi inte till årets riksdag får motsvarigheten till lagförslag nr 114, som den socialdemokratiska regeringen i Danmark lade fram den 30 november i fjol. Det är ett förslag om fri abort. Justitieminister Nielsen framhåller att även om man redan för två år sedan, 1970, fick en ny lag om havandeskap och avbrytande av havandeskap så var det danska regeringens uppfattning att man bör fullfölja utvecklingen mot en fri tillgång till havandeskapsavbrott för alla kvinnor. Han säger också att bakgrunden är att man bör bespara kvinnorna att bli utsatta för dessa undersökningar av deras personliga och sociala förhållanden och att över 90 procent av de kvinnor som i dag söker havandeskapsavbrott får tillstånd till detta.

Denna lag kommer nu mycket snart på andra läsningen i danska folketinget. Vi har många gånger sagt att vi är besvikna över att vi inte har fått ett motsvarande lagförslag här i Sverige. Vi kommer att upprepa det när vi blir tillfrågade, men vi vet samtidigt att detta är ett föga konstruktivt sätt att handskas med den här materian. Därför har vi i årets motionsflod tagit upp en del av de avsnitt som ingår i bilaga 7 och som gäller information och upplysningsverksamhet. Vi är alldeles övertygade om att vi måste diskutera – och diskutera mycket ingående – hur man här skall förfara.

Regeringen säger att det behövs en brett upplagd information om preventivmedel och andra abortförebyggande åtgärder. Man har följaktligen anslagit ca 400 000 kronor till detta, och man säger att det ankommer på socialstyrelsen att med anlitan av det anslaget söka mäta effekterna av den upplysning som ges, bl. a. genom attitydundersökningar. Vi är för vår del övertygade om att detta är en ganska meningslös uppgift.

400 000 kronor räcker inte långt, och vi har på förbundet – och som aktiva socialdemokratiska politiker – fått kontakter med en hel del av de nu verksamma familjerådgivarna. Vi har bl. a. fått en skrivelse från sex familjerådgivare i Uppsala län. De delar vår besvikelse. De säger inom parentes att allmänheten tror att principerna i abortkommitténs betänkande nu tillämpas – vilket inte sker. Det innebär att de kurativa resurserna utnyttjas mycket dåligt. De skulle kunna tillvaratas betydligt bättre vid en frivillig rådgivning, vilket också framhölls i samband med lagförslaget.

Dessa rådgivare säger att de i sin verksamhet har mött ett alltför stort antal kvinnor som blivit oönskat gravida på grund av bristfällig preventivrådgivning. Precis samma erfarenheter har för övrigt biträdande överläkaren Gunnar Rydén vid regionsjukhuset i Linköping.

Kuratorerna säger att det finns tre huvudanledningar till denna oönskade graviditet: dels är det svårt att veta vart man skall vända sig, dels är det långa väntetider och telefonköer till preventivrådgivning, dels är informationen om befintliga preventivmedel dålig och felaktig. De säger att ungefär 10 procent av de aborter som utföres i dag beror på väntetiderna till preventivmedelsrådgivningen; det skall tillfogas att väntetiderna är sex månader och i vissa delar av landet kan uppgå till hela tolv månader.

Det är alldeles orimligt att förhållandena skall vara sådana i dag. Kuratorerna menar att om vi satsade resurserna på ordentlig preventivmedelsrådgivning skulle man i Uppsala län nå samtliga 40 000 fertila kvinnor och kunna ge dem en riktig, saklig preventivmedelsrådgivning för 2 miljoner kronor. Det är en summa som är påfallande lik totalkostnaden för aborter i Uppsala län, 1,9 miljoner kronor.

Ökningen av aborterna är icke på långa vägar så stor som man en gång räknade med; det har visat sig att de beräkningarna grundade sig på helt felaktiga förutsättningar, den metod som användes för att mäta abortfrekvensen var helt enkelt inte statistiskt tillförlitlig. Vi tycker emellertid att kuratorernas synpunkter är viktiga och väsentliga. Därför föreslår vi att den arbetsgrupp, som nu har tillsatts av regeringen för att undersöka resurserna på våra lasarett och för att lägga fram förslag om en bättre rådgivning, skall få riksdagens uppdrag att – möjligen i samarbete med socialstyrelsen – använda dessa 400 000 kronor till en mindre undersökning, ett mindre projekt i ett begränsat geografiskt område, där man kan nå samtliga fertila kvinnor. Ett sådant seriöst experiment skulle kunna ge oss en uppfattning om vad resultatet av ett sådant arbete kan bli. För den nödvändiga landsomfattande rådgivning som måste sättas in, inte minst bland ungdomen, skulle experimentet kunna ge oss mycket väsentliga erfarenheter som kan ligga till grund för det fortsatta arbetet.

Att vi är så övertygade om detta beror bl. a. på erfarenheterna från Linköping. Regionsjukhuset i Linköping har ända sedan 1964 haft en sådan verksamhet. Man har hållit öppet fem kvällar i veckan, man har vänt sig till alla kvinnor som har besökt gynekologiska avdelningen – till dem som har fått abort och till dem som har satt barn till världen. Landstinget svarar helt och hållet för kostnaderna, det är bara själva preventivmedlen som patienterna får betala. Väntetiderna är ganska korta.

Det intressanta är att från 1964 fram till 1967, då antalet besök steg från 93 till 1 234 per år, var rikssiffrorna för aborter och siffrorna för aborter i Linköping likartade. Men från 1968 och fram till 1971, då man hade 2 720 besök per år på denna rådgivningsbyrå, utgjorde frekvensen legala aborter i procent av antalet förlossningar 10,9 procent i Linköpingsregionen mot 17,4 procent i hela riket. Även om den överläkare som är ansvarig för denna verksamhet säger att det måhända finns också andra förklaringar härtill, anser han sig kunna slå fast att p-byrån har haft en betydande abortförebyggande effekt.

Det är av den anledningen vi tror att den arbetsgrupp som nu är tillsatt allvarligt bör pröva hur man skall kunna lägga upp någon liknande verksamhet i ett annat geografiskt område i landet, så att man med rätt upplysning når alla kvinnor som behöver nås. Upplysningen om vilka metoder som bör användas är nämligen ofta helt felaktig – en ganska olycklig debatt i massmedierna är kanske också en anledning till att vi har långt fler aborter än vi borde ha. Jag tror att det är de konstruktiva åtgärder vi kan vidta i den svenska riksdagen i väntan på en proposition, som vi hoppas ändå skall komma inom överskådlig tid.

I detta anförande instämde fru Bergander (s).

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fröken Mattson säger: "Valfriheten är en myt. Det finns ingen valfrihet i vårt samhälle." – Jag tror att jag citerar ordagrant. Det är en vacker sammanfattning av resultatet av 40 års socialdemokratiskt regeringsinnehav. Det är tio år, tror jag, sedan regeringspartiet gick till val under parollen Valfrihetens samhälle. Jag kan mot den här bakgrunden förstå att fröken Mattson är besviken, men det är ju inte något motiv för att ge upp arbetet för en ökad valfrihet. Jag har ett förslag, som kanske inte fröken Mattson är med på, men jag tror att det blir bättre om en annan regering får försöka ett tag.

Fröken Mattson sade: "Vårdnadsbidrag m. m. som herr Romanus föreslår kan inte garantera valfrihet." Nej, inte fullständig valfrihet i den mening som fröken Mattson vill lägga in i ordet, men det kan öka valfriheten. Och att öka valfriheten är bättre än att inte öka den.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Valfrihet eller valfrihetsmyt? Det recept som herr Romanus har lagt fram här i dag är väldigt ambitiöst. Det kan kanske leda en bit på väg, även om jag inte i alla detaljer är överens med herr Romanus. Men, herr Romanus, gå ut och fråga unga familjer i dag, män och kvinnor! Gå ut och fråga medborgare som inte har särskilt hög utbildning och inte särskilt hög lön om de anser att det finns en valfrihet i dag! Det finns det inte. Därför vänder vi oss emot valfrihetsmyten, mot föreställningen att valfrihet skulle vara någonting som man skulle kunna portionera ut. Det är det som hela vår debatt handlar om, och det är väl fjärde eller femte gången vi för den nu. Jag vill bara till protokollet få antecknat att valfriheten är en myt i dagens samhälle.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om ni bara hade velat säga att valfriheten inte existerar i dag, då hade det inte blivit någon debatt, för det är ingen som har någon annan mening. Men vad ni har sagt är att ni vill överge valfriheten som målsättning för er politik, och det är därför det är debatt. Det står ord för ord i protokollet från den socialdemokratiska partikongressen, att målsättningen om valfrihet skall överges, och det är det som vi inte instämmer i.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! På Harpsundskonferensen, där bl. a. samtliga politiska kvinnoförbund var representerade, var vi nog alla överens med statsminister Palme. Vi sade att grunden för kvinnans frigörelse finns i arbetslivet. Det är genom ett helt förändrat arbetsliv som vi hoppas kunna få andra förhållanden för morgondagens människor.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! "Äktenskapsfrågan har tänt", sade fru Eriksson i Stockholm. Att det verkligen är fallet tycker jag att vi i hög grad märker på de argument som möter oss, när vi från moderata samlingspartiet för fram våra åsikter om äktenskapet.

Tyvärr är jag förhindrad att delta i arbetarkommunernas sammankomster i min valkrets. Men jag har, eftersom statsrådet Odhnoff är här, möjlighet att bemöta ett referat av ett sådant möte som ägde rum i Höganäs i måndags. Jag vågar kanske påstå att fru Odhnoff har tagit åt sig de anklagelser som riktats från moderata samlingspartiets sida mot den nu förda familjepolitiken. Det är anklagelser som jag finner vara i hög grad berättigade, dels efter att noga ha läst igenom fru Odhnoffs anförande vid interpellationsdebatten i våras, dels efter att ha konstaterat att ungefär samma argument fördes fram i Höganäs.

Vi har sagt att den nuvarande lagstiftningen också ekonomiskt diskriminerar äktenskapet. Det motargument som statsrådet Odhnoff här fört fram har varit en ekonomisk beräkning, enligt vilken statsrådet har kommit fram till att de som är gifta tjänar ca 2 000 miljoner kronor per år på att vara gifta. Enligt statsrådet Odhnoff kan värdet av 1 800-kronorsavdraget på skatten beräknas till 1 500 miljoner per år, dvs. huvuddelen av de 2 000 miljonerna. Att denna siffra är korrekt så till vida att den anger värdet av alla samlade sådana avdrag betvivlar jag på inget sätt. Vad jag däremot inte kan förstå är hur detta kan vara ett bevis på att äktenskapet är gynnat.

I 65 § kommunalskattelagen sägs att de gällande bestämmelserna skall tillämpas även i fråga om personer som lever tillsammans, om de tidigare varit gifta med varandra eller har eller har haft barn med varandra. Det är en paragraf som jag tror att vi alla känner väl till.

En enkel division ger nu vid handen – om vi tar de exakta siffrorna – att 833 333 familjer har detta hemmakeavdrag. Jag förutsätter att fru Odhnoff hade dragit bort dem som hade samma avdrag som ensamstående med barn. Men i alla dessa 833 333 familjer, alltså närmare 1 miljon, skulle det finnas hemmafruar – män är det ju inte så ofta – som inte har eller har haft barn med sin make och som inte förvärvsarbetar; vilket är ett villkor för avdrag. Samma avdrag skulle ju ha kommit dem till del som sammanboende om de har eller har haft barn tillsammans. Att vi skulle ha över 800 000 sådana gifta familjer verkar för mig fullständigt orimligt. Eftersom statsrådet Odhnoff är här skulle jag gärna vilja ha klagjort om alla dessa familjer tillsammans vinner 1 500 miljoner kronor just genom att vara gifta och alltså icke skulle ha haft avdraget om de icke hade varit gifta.

Herr talman! Jag skall naturligtvis inte verka för att vi skall upprepa den debatt vi hade i den här frågan i våras. Men jag vill ändå påvisa – Staffan Burenstam Linder tog upp ett fall i går som gällde det nya bostadsbidraget – att den nuvarande lagstiftningen ekonomiskt diskriminerar gifta familjer. Det kan ske på så sätt att de fördelar som familj och äktenskap innebär försvinner. Låt oss då se vilka förmåner som i realiteten finns kvar. Gifta har lägre arvsskatt än ogifta när de ärver varandra – det är obestridligt. Men denna fråga är under behandling hos familjelagssakkunniga, och med en önskad neutralitet till samlevnadsformen är det troligt att det förhållandet försvinner. Änkepensionen kommer med all sannolikhet att försvinna, men änkepensionen inom ATP tror jag är en förmån som de gifta tills vidare kommer att få ha kvar.

Nackdelarna är emellertid många, och de är så många att det vore

roligt att få dem bemötta i sak i stället för att få felaktiga ekonomiska beräkningar. Låt mig anföra ett enda litet exempel som jag kom i kontakt med häromdagen. En ogift kvinna – i det här fallet en änka – uppbär barn tillägg till sin pension. Hon sammanbor med en man och får behålla detta barn tillägg. Men gifter hon sig med mannen förlorar hon barn tillägget. Dessutom har hon en helt ärlig fördel när det gäller att ha detta barn på barndaghem. Hon behöver nämligen, eftersom hon är sammanboende, till sin egen inkomst bara lägga en uppskattnings av värdet av möblerad bostad hos henne för den man som hon sammanbor med – i det här fallet är det ca 3 000 kronor. Men om hon gifter sig med honom skall intäkterna av hela hans förvärvsverksamhet läggas till hennes när man fastställer barndaghemsvgiften.

Det finns så många sådana här exempel att ge. Och det är när vi ställs inför de här frågorna som vi tycker att man i sociallagstiftning och skattelagstiftning måste sträva efter att skapa sådana förhållanden att människor inte diskrimineras genom att de gifter sig.

Äktenskapet är kanske för socialdemokratin i dag en konservativ institution. Jag kan i alla fall med all rätt säga att för oss i moderata samlingspartiet är äktenskapet en konservativ institution med tradition som vi skall värna om. Det kan inte ur samhällets synpunkt vara riktigt att allt fler människor placerar sig utanför det regelsystem som samhället ställer till makars förfogande för att hjälpa dem speciellt när förhållandet upphör. I stället borde man stimulera till äktenskap. Här har i dag diskuterats och ställts frågor till mig, herr talman, och jag är ledsen om jag i någon mån överskrider de 12 minuter jag hade angivit på talarlistan, därför att vissa av frågorna är sådana att jag gärna vill svara på dem.

Herr Romanus har en vilja att vara någon sorts medlare mellan socialdemokratin och konservatismen när det gäller familjepolitiken. I många frågor ligger han mig nära i det arbete vi haft tillsammans, men det är som om folkpartisterna vore rädda för att på något sätt stämpas som konservativa och därför skapar konstgjorda skiljeväggar. Herr Romanus försöker basera moderata samlingspartiets familjepolitiska program på ett yttrande av en socialnämndsordförande i Stockholmstrakten. Får jag ställa en direkt fråga till herr Gabriel Romanus! Kan jag betrakta herr Henmarks anförande här i dag som klagande för folkpartiets syn på familjepolitiken? Detta är inte sagt som någon kritik mot herr Henmarks anförande, men jag tycker att denna spridning mellan två riksdagsledamöter i samma grupp är mera remarkabel än skillnaden mellan mig som riksdagsman och en socialnämndsordförande som har fällt ett yttrande som jag inte förut kände till.

När det gäller ATP för barnavård i hemmet, som herr Romanus talar så vackert för, vill jag erinra om att det var dåvarande högerpartiet som först gick ut och krävde att vård av barn i hem skulle jämföras med annat arbete när det gällde den allmänna tilläggs pensionen. Nu passar det också folkpartiet att säga att man kräver detta, och vi är bara glada över att vi får en förstärkning av våra krav.

Jag konstaterar också att herr Romanus i sitt anförande erkände att det ur vissa synpunkter kan ställa sig ekonomiskt ofördelaktigt att ingå äktenskap. Även där är vi överens.

Herr Romanus ställde en direkt fråga till mig om de 2 000 kronorna för vård av barn, och herr Romanus sade att det skulle ge de kvinnor som har en högre inkomst ett större skatteavdrag. Jag förstår att herr Romanus inte haft möjlighet att läsa vår tjocka motion, men där står det faktiskt att detta givetvis är tänkt för de kvinnor som inte har förvärvsarbete och själva värdar de minderåriga barnen.

Det är ganska intressant att höra den analys som herr Romanus ger av det nordiska samarbetet. Jag tror det var fröken Mattson som sade att vi har inte haft en ensartad lagstiftning. Nej, givetvis har varje land självt formulerat sina lagar. Men vad vi har haft på äktenskapsrättens och familjelagstiftningens område har varit samstämmiga lagar, lagar som har gått att applicera i vart och ett av de nordiska länderna oberoende av var äktenskap har ingåtts eller skilsmässa ägt rum. Det är detta som omöjliggörs med det väntade lagförslaget. Jag har givetvis inte sett lagrådsremissen, och jag kommer med största intresse att läsa hur man skall klara de helt nya problem som har uppkommit i samband med de ökade svårigheterna när det gäller den nordiska enigheten på familjelagstiftningens område.

Sedan är kanske herr Romanus alltför noggrann, när han säger att utredningen inte har lagt fram förslag om något registreringsförfarande. Det är alldeles riktigt, men det hade varit roligt för mig och för herr Torsten Gustavsson i Visby att höra om det är så som det sagts ryktesvis att vårt förslag om att vigseln skall vara konstitutiv för äktenskaps ingående har skrivits in i lagen. Och det är ju ett förslag som herr Romanus inte har biträtt. Men jag gör som sagt en reservation, eftersom jag inte har sett lagförslaget i frågan.

Herr talman! Jag är medveten om att detta kanske bara är en första fläkt av våra kommande diskussioner om familjen och om äktenskapets ställning. Låt mig bara till sist erinra om att statsrådet Lidbom under dagens frågestund sade att vi skall ha en modern, till nutida förhållanden anpassad äktenskapslagstiftning; det traditionella nordiska samarbetet på detta område måste vika för andra väsentliga intressen. Vilka är de intressena? Vad fastställer de nutida förhållandena i människors samlevnad? Och varierar de förhållandena i de olika länderna? Vet man inte att likheten i levnadssätt och etisk uppfattning tvärtom är mycket stor i dessa länder?

Nej, det kanske är helt andra väsentliga intressen det här gäller? Och för mig är dessa andra intressen socialdemokraternas vilja att ta bort ansvaret individer emellan och göra det till ett kollektivt ansvar. Det är lättare att styra individer än familjer. Det är därför som jag anser det vara helt riktigt att vi fortsätter att kämpa för familjen och äktenskapet.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Detta var verkligen något av det grövsta som sagts här, att lagstiftningen skall anpassas efter de förhållanden som nu råder därför att det är lättare att styra individer än familjer. Vad menas? Man får över huvud taget ingen uppfattning om vad fru Sundberg är ute efter och vill rädda. Fru Sundberg sade att man diskriminerar äktenskapet inte bara ekonomiskt utan även på annat sätt, men vi fick aldrig höra vad det var

för slags diskriminering. Nu hör jag att buskagitationens verkliga upphovsman uppenbarligen är fru Sundberg. Så grova beskyllningar som att vi är ute efter att styra individer och därför vill skingra familjerna har jag inte hört någon framkasta tidigare, men de når kanske ut till alla så småningom.

Sedan är väl jag den första som tagit upp frågan om ATP för vårdsnaden. Men jag har inte föreslagit något annat än att man skall få räkna vårdsnadsår som poäng. Och det skall man kunna göra endast om man har poäng av annan verksamhet. Om man har tjänstetid för vilken man fått rätt till pension, så skall man kunna lägga till poäng för vårdsnadstiden. Jag undrar hur fru Sundberg tänker sig den saken? Moderaterna har ju inte föreslagit något sätt att betala detta, som här i kammaren har varit originellt. Jag har inte hört något annat framföras än min första tanke att man skulle få räkna poäng, och den har jag diskuterat igenom. Men jag har funnit att den skulle ge ganska litet.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! När jag nämnde den där socialnämndsordföranden i en Stockholmsförort var det inte som ett uttryck för moderata samlingspartiets uppfattning här i riksdagen utan mera som exempel på en konservativ syn. Jag tycker inte att fru Sundberg behöver ta ansvar för allt det som han sagt. Det räcker om fru Sundberg tar ansvar för vad som står i moderaternas partimotioner. Det är säkert arbetsamt nog för fru Sundberg.

Folkpartiets uppfattning i dessa frågor framgår av våra partimotioner och av vad t. ex. vår ordförande sade här i går om rättvisa åt kvinnorna. Det är vad fru Sundberg får hålla sig till i det fallet.

Fru Sundberg sade att jag nu erkände att det i vissa fall är mer lönande att låta bli att gifta sig, t. ex. genom studiemedelssystemet. Ja, det är inte svårt för mig att erkänna; det sade jag redan i debatten i höstas. Vi har också länge yrkat på ändringar på den punkten.

När det gäller förslaget att ge ATP-poäng för barnavårdande är vill tydligen vi alla – fru Eriksson i Stockholm, fru Sundberg och jag – vara med och tävla om vem som var först. Jag tycker inte det är så intressant. Vår motion om allmän egenpension väcktes av fru Nettelbrandt redan 1966, men det kan hända att någon av er var ute tidigare ändå. Det beklagliga är att vi trots att vi är så eniga, och trots att vi har fru Eriksson i Stockholm med oss, inte kan få regeringen med på tanken. Det är synd. Vi får väl försöka i år igen att få till stånd en bättring.

Jag har tagit del av er stora partimotion, och av den framgår att det är rätt, som jag sade. Inte att 2 000-kronorsavdraget ger mer pengar till de kvinnor som tjänar mer, utan att det ger mer pengar till den man, som har en hemmafru och som själv har hög inkomst, än till den man, som har en hemmafru och som själv har låg inkomst. Det är väl ändå obestridligt. Ni vill återinföra den s. k. hemmafrupremien, som är högre för män med hög inkomst. Kan ni förklara varför?

Jag vill upprepa mina två frågor. Eftersom ni kritiserar stödet till de ensamstående föräldrarna så intensivt, vill jag fråga: Vad vill ni göra med det? Vill ni avskaffa det eller vi ni ändra på det?

Ni har uppfunnit någonting som ni kallar för tvångsäktenskap, och med det avser ni det förhållandet att de som lever tillsammans och har barn tillsammans behandlas som gifta i skattesystemet och i vissa sociala sammanhang, trots att de inte är gifta. Att man alltså utgår från den faktiska situationen och inte från civilståndet, kallar ni för att man tvångsgifter människor. Min andra fråga är: Vill ni avskaffa detta, eftersom ni använder ett så negativt laddat ord för att beskriva fenomenet i fråga? Anser ni inte att man skall behandla samma sociala situation lika, oberoende av civilstånd, när det gäller skatter, sociala förmåner, osv.?

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Min tid är begränsad. När det gäller frågan om tvångsgiftet är svaret till herr Romanus: Ja, så länge det är fördelaktigare att icka vara gift. Men givetvis går vi i vårt arbete in för att se till att den rättvisan skall uppnås – att vi sedan gärna skulle ge vissa lättnader till dem som är gifta är en annan sak.

Till fru Eriksson i Stockholm vill jag säga att jag 1963 var med i en socialpolitisk kommitté, och det var första gången vårt parti tog upp tanken på ATP-poäng. Det fanns ingen skillnad mellan det förslag fru Eriksson i Stockholm nu beskrev och vårt förslag då. Givetvis måste ATP-poängen kombineras med tjänsteår; annars skulle det bli en orimligt dyr reform att genomföra.

De ensamstående föräldrarna kommer herr Carlshamre att tala om i sitt inlägg.

Jag sade att socialdemokraterna vill ta bort ansvaret individerna emellan. Fru Eriksson i Stockholm tyckte det var något av det grövsta. Ja, jag och många med mig har funnit direktiven till familjelagssakkunniga grova, om än inte bland de grövsta. Jag kan bara nämna två saker som vi ännu inte har behandlat i utredningen, i alla händelser inte i något betänkande. Jag tänker på den begränsning av giftorätten och den begränsning av underhållsplikten makar emellan som det talas om i direktiven. Det är två väsentliga punkter i den nuvarande äktenskapslagstiftningen. Både giftorätten och underhållsplikten har tillkommit för att skydda den svagare parten, ofta kvinnan. En begränsning eller ett borttagande av giftorätten respektive ett upphörande av makars skyldighet att bistå varandra innebär att man tar bort gemenskapen och gör dem till individer, och det stämmer inte med den syn vi har på hur ett äktenskap skall fungera.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker vi skall vara på det klara med att betänkandet från familjelagssakkunniga lagts fram av en i stort sett enig utredning. Det finns en del reservanter, bl. a. fru Sundberg, som vill att makar som är överens om att gå isär och icke har några barn ändå skall ha en betänketid på tre månader, medan vi andra vill att man i det fallet skall kunna skiljas direkt.

Fru Sundberg har, som hon här berört, i kommittén haft ett resonemang om vigseln som det konstitutiva, och hon har tydligen nu

blivit bönhörd. Därför kan jag inte förstå fru Sundbergs kritik. Jag tror att felet med moderaternas hela resonemang är att ni icke analyserat det hela riktigt – ni sätter likhetstecken mellan familj och äktenskap, trots att vi väl ändå måste konstatera att en familj kan existera under många olika former och existera väl så bra även om parterna inte är gifta med varandra.

Vi har ännu inte mer än rent inledningsvis hunnit ta upp frågan om giftorätten. Jag vill emellertid säga, fru Sundberg, att direktiven talar om övergångsbestämmelser och om de svårigheter som kan uppstå. Direktiven är inte så entydiga som fru Sundberg här påstår.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Har moderaterna den uppfattningen att det inte längre gäller individer när man ingått äktenskap, skiljer vi oss väsentligt. Vi anser nog att två människor som gifter sig med varandra fortfarande är individer. Vi har svårt att inse att två människor som gifter sig med varandra sammansmälts till något slags begrepp där man inte längre urskiljer två individer.

Jag blir mer och mer förvånad, för fru Sundberg är ju en modern människa. Jag har här en avskrift av valaffischen från 1928, där det sägs att var och en som röstar på arbetarepartiet röstar för familjebandets upplösning, på barnens förvildning och sedernas förfall. Ni närmar er ju faktiskt det uttrycksättet när ni nu talar om vad ni vill. Jag tycker att det är otillständigt.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag tackar fru Eriksson i Stockholm, eftersom jag väl får ta det som en honnör när hon säger att jag är en modern människa.

Jag vill bara erinra om att man här i kammaren från alla partiers sida – och inte minst från regeringspartiet – fört fram de bekymmer som i dag ävilar samhället. Man borde i dag kanske inte använda 1928 års ord för att beskriva dessa bekymmer, men likväl har vi många av dessa samhällsproblem, inte minst den sittande regeringen.

Det är riktigt som fröken Mattson säger att familjelagssakkunniga i stort sett varit eniga. Kommittén har också bedrivit sitt arbete i en strävan att bli enig. Jag har så mycket större anledning att känna mig delaktig av den enigheten, eftersom tydligen en eller två av mina reservationer kommer att gå igenom i lagförslaget.

Men det hindrar inte att den andra delen av kommitténs arbete, vilken gäller makars inbördes förhållanden, är den svåra delen. Där har det klart visat sig att fru Erikssons i Stockholm och min uppfattning är skiljaktiga. Vi kan arbeta vidare, men vi kommer antagligen inte att bli eniga på den punkten.

Sedan tar jag det som en heder för mitt parti att regeringen i alla fall vill understödja familj och äktenskap. Det hindrar naturligtvis inte att vi också måste hjälpa de ensamstående och slå vakt om deras intressen.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Det finns ingen anledning för mig att i dag diskutera de olika motioner som just nu börjar behandlas i utskotten. Vi lär om några veckor få tillfälle att återkomma till dessa frågor.

Jag skall dock försöka lämna korta svar på några frågor som ställts i debatten.

Herr Gustavsson i Alvesta frågade vad som kommer att göras med anledning av det förslag som lagts fram av pensionsförsäkringskommittén. Jag kan svara att det i vår kommer en särskild proposition om bättre familjeförmåner inom den allmänna försäkringen. Som framhålles i statsverkspropositionen kommer denna proposition bl. a. att innehålla förslag rörande förstärkning av barnpensionerna och höjning av åldersgränsen för rätt till barnpension från folkpensioneringen. Det är ju frågor som har behandlats av pensionsförsäkringskommittén. Det närmare innehållet får vi återkomma till, när propositionen föreligger.

Herr Gustavsson i Alvesta frågar vidare om fosterbarnutredningen. Den har gått igenom ett stort material och lagt ned ett omfattande arbete. Min förhoppning är att utredningen skall vara klar i början av sommaren. Jag kan försäkra herr Gustavsson att jag har ett lika stort intresse som herr Gustavsson av att vi utan något dröjsmål får klara av de mycket angelägna frågor som utredningen arbetar med.

Samhällets barnomsorg har diskuterats i några inlägg. Jag vill med glädje bara notera att en utbyggd barnomsorg ingår i herr Gustavssons familjepolitiska program. Fru Jonäng, som hade ordet närmast efter herr Henmark, förbigick nämligen hans gruvliga salva mot samhällets barnomsorg med absolut tystnad, men genom herr Gustavssons markering hoppas jag att vi fått klart för oss var centern står.

Genom herr Romanus' inlägg hoppas jag på samma sätt att vi har fått klarhet i var folkpartiet står. Vi kan väl hoppas att herr Henmark därmed är placerad i det galleri för urtidsandar som tycks vara en specialitet för folkpartiet.

Den obligatoriska föräldraskolan har många gjort uppvaktningar om, däribland flera politiska ungdomsförbund, såsom Folkpartiets ungdomsförbund. Ingen, inte heller FPU, har kunnat tala om hur den skall fungera t. ex. när det gäller att hämta tredskande föräldrar till lektion. Och – om man klarar av att få dit dem – hur skall de motiveras att omsätta lärdomarna i uppfostran? Herr Romanus omhuldar tesen att föräldraundervisning inte existerar. Sanningen är den att föräldraskolning är en kontinuerlig process, obligatorisk i skolan. Men sedan går den ut på flera vägar genom mödra- och barnavårdscentraler, barnstugor och bildningsförbund. Barnstugeutredningen har lagt fram förslag om hur vi här skall bygga vidare. Det är väl allt vi behöver ta upp om den punkten i dag.

Vi fick i går i inledningen till den allmänpolitiska debatten höra av herr Bohman att människorna är oroade över den helt nya synen på den familjegemenskap som byggt upp detta samhälle. Jag satt och lyssnade och frågade mig om den oron kanske kommer av den krasst materialistiska syn som moderaterna tycks lägga, när de tror att orsaken till att människor inte gifter sig skulle vara att det inte är *enbart* ekonomiska fördelar förknippade med äktenskap.

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

Det har vidare förts fram från moderat håll att det skulle vara en speciell socialdemokratisk politik som hindrar människor från att ingå äktenskap. Varför denna politik under sina 34 första år i regeringsställning lett fram till ett absolut äktenskapsrekord men först efter 1966 visat sin påstådda äktenskapsfientlighet har aldrig närmare utretts.

Jag tror att de människor som i sin familj lever i en nära och innerlig gemenskap med varandra upplever en trygghet och säkerhet som förvisso ingen i mitt parti vill ta ifrån dem. Det finns ingen grund för talet om socialdemokratins äktenskapsfientlighet.

Men för moderaterna tycks familjen väsentligen vara en ekonomisk gemenskap, där man främst skall tillskansa sig ekonomiska privilegier på de ensamståendes bekostnad. Socialdemokratisk syn på samlevnaden människor emellan är att det är den känslomässiga kvaliteten i samlevnaden som ger familjen värde. Ekonomisk trygghet skall inte byggas på känslor. Den ekonomiska tryggheten måste främst grundas på den enskilda människans behov, inte på hennes samlevnadsform.

Familjen är en väsentlig grundsten i samhället, men vi måste vara medvetna om att denna grund håller på att förändras. Dagens lilla familj är i många fall för liten för att kunna vara självbärande i form av kontakter och tjänster människor emellan. Bortåt en tredjedel av alla hushåll är enpersonshushåll, och två tredjedelar av hushållen saknar barn. Av barnfamiljerna har i dag hälften bara ett barn – det är alltså här fråga om barn under 16 år – och en tredjedel har högst två barn. Den känslomässiga gemenskapen, tryggheten och det nära förtroendet, de enkla och naturliga ömsesidiga tjänsterna tror jag är väsentliga för människor över huvud taget. För socialdemokratin är det därför angeläget att vidga familjepolitiken, så att det goda, som den väl fungerande familjen kan ge, kan omfatta också alla dem som lever ensamma eller de mycket små familjerna.

Vad jag tycker är mest förvånande när det från moderat håll talas om diskriminering av äktenskapet är följande. Vi har i vissa fall förmånligare regler när det gäller skatt och sociala förmåner för ensamstående med barn än för gifta med barn. När två ensamstående vårdnadshavare gifter sig faller en del – inte alla – av dessa särskilda förmåner bort, eftersom de ju då inte längre är ensamstående. Detta kallas av moderaterna för en diskriminering av äktenskapet. Samtidigt påstår de att de inte vill angripa stödet till de ensamstående barnförsörjarna. Jag kan inte förstå annat än att man, om man vill skapa lika behandling av gifta med barn och ogifta med barn, måste utsträcka till alla gifta med barn de förmåner som de ensamstående nu har – vilket skulle kosta miljardbelopp och för årtal framöver hindra varje annan förbättring av familjestödet – eller också minska stödet till de ensamstående med barn, vilka alltså redan har det besvärligt, eftersom de ensamstående föräldrarna oftare än andra befinner sig i en besvärlig ekonomisk situation. Detta intygar alla som sysslar med den praktiska sociala verksamheten. Det finns också ett omfattande siffermaterial som belyser detta. En del siffror drogs fram i debatten i höstas av herr Svensson i Kungälv, ytterligare siffror finns redovisade i familjepolitiska kommitténs material. I en familjeundersökning från 1969 visas att 22 procent av de frånskilda kvinnorna med barn uppbar

socialhjälp. För frånskilda män med vårdnaden om barn var andelen socialhjälpstagare 9 procent, för frånskilda män som inte hade vårdnaden om barn 22 procent, dvs. lika hög som för de frånskilda kvinnliga vårdnadshavarna. Dessa uppgifter tyder knappast på att frånskilda skulle befinna sig i en ekonomiskt gynnad situation. Av de gifta med barn var det bara 2 procent som uppbar socialhjälp. Det allvarliga med moderaternas påstående att äktenskapet diskrimineras är att detta leder till minskad förståelse för behovet att ge särskilt stöd åt människor som verkligen har det svårt och som enligt företagna undersökningar har ett särskilt behov av hjälp.

Fru Sundberg tar upp ett resonemang om hemmamaakeavdraget. Det bygger på en oerhört formalistisk syn på äktenskapet. Jag har ingen anledning att gå in på hennes teoretiska spekulationer. För att få mera tacksamma angreppspunkter på socialdemokratisk familjepolitik har man inom moderata samlingspartiet varit tvungen att tillverka egna vrångbilder av denna, och fru Sundberg för tappert traditionen från 1928 vidare.

Om ett par veckor kommer vi i Nordiska rådet att diskutera bl. a. familjelagstiftning. Jag tycker att det är viktigt, att vi här gör klart för oss hur läget är i vårt land och hur vi skall kunna tackla de problem, som vi har på detta område. Jag tycker att det är helt klart att det inte går att kräva *både* att åtgärder vidtas för att öka antalet äktenskap – en ny äktenskapslagstiftning är en sådan åtgärd – *och* att man avstår från åtgärder för att inte komma steget före i den nordiska lagstiftningen.

Inte minst moderaterna har pekat på den starkt nedåtgående äktenskapstrenden och ropat på åtgärder. Man har pekat på skillnaderna mellan Sverige och övriga nordiska länder. I dag säger fru Sundberg att likheten i levnadssätt och etisk uppfattning är stor i de nordiska länderna. Ja, vi kan bara konstatera att statistiska uppgifter av helt annat slag redovisats när det gäller äktenskapstrend i olika nordiska länder. Regeringen vill få en nutidsförankring av äktenskapslagstiftningen för att bevara äktenskapet som den naturliga samlevnadsformen. Vad vill moderaterna?

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Odhnoff säger att hon nu fått klart för sig var folkpartiet står i fråga om barntillsynen. Det är utmärkt. Men jag tillåter mig tro att fru Odhnoff aldrig varit riktigt tveksam på den punkten, med hänsyn till de många initiativ och uttalanden som folkpartiet har gjort.

Ett par ord om vad fru Odhnoff sade om föräldrautbildning. Hon talar om att hon fått en mängd uppvaktningar om obligatorisk sådan. Fru Odhnoff har väl klart för sig att de förslag som framförts här i riksdagen, bl. a. i gemensamma partimotioner från folkpartiet och centerpartiet, inte rör någon obligatorisk föräldrautbildning. Det skall vara en allmän tillgång till föräldrautbildning, och den skall utformas så att den verkligen är lätt tillgänglig. Man skall vända sig till föräldrarna med ett erbjudande först när barnen väntas. Sedan kommer man tillbaka när barnen är små och senare när de vuxit. Erbjudandet om en föräldrautbildning skall vara anpassat efter barnens ålder och ge möjlighet till gruppdiskussion med

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

föräldrar som är i samma situation. Det skulle vara ett värdefullt stöd för föräldrarna om detta fanns.

Vi har nu i sex år, tror jag, haft samma familjeminister. Det borde vara en naturlig strävan för henne att börja med att göra familjerna bättre rustade att fylla sin uppgift. Där ingår föräldrautbildning. Vad har familjeministern gjort för att åstadkomma detta under sina sex år i ämbetet? För mig är inte någonting känt. Barnstugeutredningen har lagt fram vissa tankar på detta, men jag tror knappast det har stått i deras direktiv. I varje fall har de inte kommit med några konkreta förslag som har lett till några resultat.

Fru Odhnoff säger att utbildning i viss utsträckning sker på mödravårds- och barnavårdscentraler och inom bildningsförbunden. Ja, men det är sannerligen inte särskilt mycket. Vi har under en följd av år efterlyst ett program – i första hand ett försöksprogram – så att man fick underlag för en utbildning som är brett upplagd, som verkligen vänder sig till alla föräldrar. Man skulle behöva en föräldrautbildning som var lätt för dem att komma i kontakt med, som verkligen blev någonting av. Det som nu finns är ändå inte mycket att vara tillfredsställd med för en familjeminister, eller hur?

Det är då man ställer frågan: Varför har inte fru Odhnoff tagit några initiativ för att få en föräldrautbildning till stånd under de sex år hon suttit på det här viktiga jobbet?

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Romanus gjorde påståendet att ett avdrag skulle gynna en höginkomsttagare. Herr Romanus har ännu inte fattat att som marginalskatterna i själva verket numera ligger till, är de hårdast i mellaninkomstlägena. Där får man nämligen dels marginalskatt, dels avtrappning av olika sociala bidrag. Därför skulle detta avdrag inte alls ha den effekt herr Romanus påstår.

Vidare är det med ett vårdnadsbidrag – i varje fall i den mån man gör det skattefritt – precis som med barnbidraget: det, om någonting, gynnar höginkomsttagare.

Det påstås att ensamstående skulle missgynnas i dag av det betraktelsesätt som vi förfäktat. Det förstår inte jag.

Vi har den uppfattningen att man skall ändra på studiemedelssystemet så att inte gifta diskrimineras. Vi vill inte ha en faktisk sambeskattnings så att gifta missgynnas. På vilket sätt är detta en försämring för ensamstående? Jag har väldigt svårt att förstå det.

Vi har framställt konkreta krav som är högst rimliga. Vi har vidare sagt att en utredning bör gå igenom alla de olika lägen där skatte- och sociallagarna spelar in på människors situation. Jag tror en sådan utredning är viktig. Vi skall nämligen inte ha en sådan serie av regler, att det helt enkelt blir ekonomiskt omöjligt för ensamstående att gifta sig. Vi är väldigt nära detta för närvarande, därför att man går miste om så många olika bidrag. Vi bör alltså fundera igenom detta.

Det är inte krass materialism att säga detta, fru Odhnoff. I så fall är det ju krass materialism också när fru Odhnoff ställer sig upp och säger att det behövs den ena eller andra åtgärden för att hjälpa människor. Det

är precis lika mycket krass materialism att göra gällande att pengar spelar en viss roll. Det är högst rimligt att utgå ifrån att när människor betraktar sin belägenhet tar de hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna. Det är vulgärargument att tala om att detta skulle vara krass materialism.

Fru Odhnoff har inte fattat varför äktenskapsfrekvensen sjunkit sedan 1966. Det beror på att fru Odhnoff tydligen glömt bort vad vi sade i höstas, när vi diskuterade detta. Efter 1966 hände en del saker. Man plockade bort den för de gifta gynnsamma skatteskalen utan att samtidigt plocka bort en lång rad av de ekonomiska belastningar som drabbar de gifta. På grund av de starkt stigande skatterna – som medför, vilket fru Odhnoff helt riktigt påpekade, att allt färre människor kan vara självbärande i en familj – har samhället behövt ingripa för att folk skall få sådana bidrag att de klarar sig. Utformningen av alla dessa bidrag, t. ex. bostadstilläggen, har blivit ofördelaktiga för dem som klart registrerar att de är samboende genom att gifta sig. I stället väljer allt fler någon samlevnadsform som är svår för myndigheterna att kunna kontrollera. Fru Odhnoff har ännu inte utformat några direktiv för hur myndigheterna egentligen skall definiera dessa människor i olika sådana sammanhang.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Fru Odhnoff ville inte gå in på de beräkningar som jag hade gjort mot bakgrund av hennes 2 000 miljoner kronor som man skulle tjäna på att vara gift. Låt mig bara säga att jag har inte haft de möjligheterna att göra en total samhällsekonomisk beräkning av vad äktenskap eller icke äktenskap innebär för samhället i direkta kostnader. Det är statsrådet Odhnoff som förde fram denna beräkning först i våras och sedan tydligen runt om i våra olika kommuner. Eftersom det var det enda argument som redovisades i Nordvästra Skånes Tidningar och Helsingborgs Dagblad, tog jag mig friheten här att dra konsekvenserna av hur verkligheten skulle se ut om detta argument hade varit så att säga giltigt. Jag kan väl bara konstatera att statsrådet Odhnoff här inte vill förfäktat att alla dessa familjer icke skulle haft 1 800-kronorsbidraget om de inte hade varit gifta utan bara sammanbott. De hade alltså haft det ändå.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag fick det svaret av statsrådet Odhnoff att det kommer förslag om en höjning av barnpensionerna, och jag har läst det i statsverkspropositionen. Men det var den övriga delen av pensionsförsäkringskommitténs förslag, alltså barnpensionstilläggen som till en änklings ersätter änkepensionerna, och övriga delar av förslagen som pensionsförsäkringskommittén lade, som jag efterlyste. Kommer det något förslag om detta eller har det blivit lagt i lådan?

Sedan ett par ord om vårdnadsbidraget. Vi får från socialdemokraterna det argumentet att det kostar för mycket pengar och därför går det inte att genomföra. Ytterligare ett argument: Det finns ingen valfrihet, och det går inte att genomföra en sådan.

Vi tror på valfriheten och vi arbetar för den, i motsats till fröken

Mattson och Socialdemokratiska kvinnoförbundet såsom det redovisats här i dag.

Vi anser att vårdnadsbidraget medverkar till att man värderar det arbete som ena föräldern gör genom att stanna hemma och värda barnen. Jag träffade för några dagar sedan en kvinnlig lärare som hade tre barn vilka, om hon hade fortsatt sitt arbete, skulle ha varit på barnstuga. Samhällets kostnader för ett barn motsvarar ungefär den skatt som denna lärare skulle betala om hon arbetade. Nu stannade hon hemma och skötte tre barn. Helt naturligt frågade hon: Hur värderar samhället det arbete jag utför när jag stannar hemma?

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! När det gäller föräldrautbildningen har jag så många gånger hört herr Romanus förringa värdet av den föräldraskolning som utförs, att jag inte tycker det är lönt att fortsätta debatten på den punkten. Jag vill bara peka på att för att verkligen dra nytta av de utomordentliga resurser som vi har här så håller nu socialstyrelsen och landstingen på att se till att kontakt med barnvårdscentralen etableras för alla barn som föds här i landet och alla barn som flyttar in till landet och att man också när barnen flyttar från ort till ort fullföljer den kontakten och att den upprätthålles tills barnen börjar skolan.

Herr Gustavssons i Alvesta diskussion om vårdnadsbidrag får väl anstå tills vi diskuterar propositionen i dess helhet. Detsamma gäller övriga frågor som han tar upp.

Herr Burenstam Linder blandar ihop ekonomiska förmåner, som ges därför att en människa i en viss situation har behov av dem, och ekonomiska privilegier som ges på grund av samlevnadsform.

Herr Burenstam Linder sade att mycket hände under 1960-talet, och jag skall inte motsäga honom på den punkten. En konsekvens av det som gjorts för att underlätta de ensamma mödrarnas situation, bl. a. det ökade ekonomiska stödet till ensamma mödrar, har visat sig vara att dessa mödrar i dag är mycket mindre benägna att lämna bort sina barn till adoption än för t. ex. tio år sedan. Antalet antagna adoptivbarn har också sjunkit mycket starkt. Det är en utomordentligt intressant trend, som också skall noteras i detta sammanhang.

Till slut: fru Sundbergs verklighetsfrämmande resonemang får stå för henne själv.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag förringar inte värdet av den föräldrautbildning som förekommer. Däremot påpekar jag dess ringa omfattning. Hur många föräldrar är det, familjeministern, som får någon form av föräldrautbildning i dag, och hur många gånger får de en sådan, under den tid som deras barn växer upp från 0 till 16 år? Hur stor är omfattningen av denna utbildning? Det bör ändå familjeministern känna till, eftersom hon är nöjd med dagens situation.

Vad jag har diskuterat är framför allt värdet av familjeministerns insatser, som jag har ansett vara i stort sett obefintliga -- det är det som är det beklagliga. Jag vill understryka att jag nu uttalar mig om just detta

område.

Fru Odhnoffs uttalande om att barnavårdscentralens kontakt med barnen nu skall upprätthållas bättre visar att hon trots allt inte riktigt har följt med i det som vi talar om. Vi talar inte om att upprätthålla denna kontakt utan om att det skall åstadkommas en ordentlig utbildning och ges tillfälle till diskussion i grupp med föräldrar som är i samma situation, så att man får hjälp med den mycket svåra uppgiften att vara förälder. Det kan vara bra att få komma till barnavårdscentralen ibland, men det fyller icke denna funktion.

Det beklagliga är att Ni, trots att vi har diskuterat detta så många gånger, ändå inte vill göra någonting. Barnstugeutredningen har ju nu fört fram tankegångar som stämmer ungefär med dem som vi talar för och har talat för i många år. Men gör något praktiskt av det! Sätt i gång i några kommuner med en ordentligt upplagd försöksverksamhet, som får resurser, så att man kan se hur det slår ut i praktiken! Det tror jag att många skulle välkomna.

Jag vill vidare säga några ord till herr Burenstam Linder, som i en replik till fru Odhnoff började polemisera med mig. Han sade att avdrag är mera lönsamma för personer i mellaninkomstlägena, eftersom man också måste ta hänsyn till exempelvis bortfallet av bostadstilläggen. Jag kan hålla med om att en familj med bostadstillägg får en mycket hög marginalskatteeffekt i vanliga inkomstlägen och att avdrag kan vara förmånligare för denna kategori än för andra. Men de avdrag som ni föreslår skall ju utgå även till alla dem som inte har bostadstillägg — t. ex. de som bara har ett barn — och för dem blir det större ekonomiskt utbyte i kronor av ett avdrag ju högre inkomsten är. Det 1 800-kronorsavdrag som nu tillämpas är ju lika för alla. Det är ett avdrag på skatten. Nu föreslår ni i stället ett avdrag på inkomsten före skatt på 2 000 kronor. Tjänar man t. ex. 40 000 eller 35 000 kronor och inte har något bostadstillägg, får man självfallet mindre utbyte av detta avdrag än om man tjänar 60 000—70 000 kronor. Min fråga är då: Varför föreslår ni inte — om ni nu absolut vill ha ett sådant avdrag, som är en tröskel för de gifta kvinnornas utträde i arbetslivet — ett avdrag på skatten i stället för ett avdrag på inkomsten?

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Det blir väl anledning att komma tillbaka, herr Romanus, till de totala effekterna av olika avdrag och bidrag. Det hela är verkligen komplicerat och svårt att utreda på en kort repliktid. Men det anmärkningsvärda är att det gamla vanliga uttalandet att ett avdrag speciellt mycket gynnar den som har hög inkomst faktiskt inte längre är i princip riktigt, beroende på att den samlade marginaleffekten för typiska familjer för närvarande, till följd av det förhållande som vi gemensamt har diskuterat, har den egenheten att vara högre i mellaninkomstlägen.

Jag har, fru Odhnoff, inte haft möjlighet att studera vad det kan finnas för anledningar till att adoptionsantalet förändras. Jag tycker att det är bra om förklaringen är att man har givit ett ökat stöd till ensamstående föräldrar. Jag upprepar att jag inte har sagt någonting som är en attack mot detta stöd. Är det en attack mot stödet till

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

ensamstående föräldrar att säga att man bör förändra studiemedelssystemet? Kan fru Odhnoff få in det i sin tankevärld? Är det en attack mot stödet till ensamstående mödrar att förfäktat att man bör slopa den faktiska sambeskattningen? Är det en attack mot stödet till ensamstående mödrar att begära en utredning i syfte att få en rimlig förklaring till att äktenskapsfrekvensen i vårt land sjunker så dramatiskt? Jag tycker att det är ett dåligt försvar, fru Odhnoff.

För övrigt kan ju det minskade antalet adoptioner bero på att antalet aborter har ökat så fantastiskt. Det är en möjlighet, fru Odhnoff.

Herr talman! Det sker en omfattande diskriminering av äktenskapet. Det har lett till att många människor försöker ställa sig vid sidan av äktenskapet därför att de ekonomiska verkningarna av att gifta sig är betydande. Samhället har mycket svårt att finna det rimligt att människor på det viset hamnar utanför de lagregler för samlevnad som äktenskapet bl. a. innebär. Det medför att i lagstiftning efter lagstiftning får samhället hoppa in och bestämma att den eller den skall anses som gift. Det är vad vi har menat med tvångsäktenskap. Vi tycker att det vore bättre att ha lagstiftningen utformad så att människor frivilligt, i enlighet med egna önsknings, kunde ingå äktenskap utan att det har så dramatiska negativa verkningar i ekonomiskt avseende. Det kan inte, herr talman, vara ett rimligt system att människor av ekonomiska skäl anser sig böra välja en mellanform av samlevnad och att staten sedan skall gripa in med kontroller och andra invecklade apparater för att peka ut vilka som är gifta eller inte gifta. Det måste vara ett dåligt system. Det är inte frivillighet och frihet, utan det är tvång i en dålig utformning.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Jag vill bara peka på att de utredningar som herr Burenstam Linder kräver redan är under arbete, så det är kanske inte så märkvärdigt att resa sådana krav.

När det gäller aborterna är det naturligtvis väldigt svårt att uttala sig, eftersom vi har haft en övergång från illegala till legala aborter. Men faktum kvarstår att det är en mycket stark nedgång i det antal barn som lämnas till adoption här i landet.

Fru HÅVIK (s):

Herr talman! Enligt årets statsverksproposition kommer barnpensionerna inom folkpensioneringen att förstärkas. Vi får mera enhetliga regler för barnpensioner och bidragsförskott genom att åldersgränsen för barnpensionerna kommer att höjas till 18 år. Detta är en åtgärd som hälsas med stor tillfredsställelse. Jag måste erinra om den djupa besvikelse jag kände vid den tidpunkt då man höjde åldersgränsen enbart för bidragsförskotten och glömde att höja åldersgränsen för barnpensionerna. Jag säger glömde, för jag hoppas att det var vad som var fallet. Vi var några socialdemokratiska riksdagsledamöter som fann att det förhållandet att en familj hade splittrats kunde vara lika allvarligt om det var på grund av dödsfall som om det skett till följd av en skilsmässa. Att denna ojämlikhet nu kommer bort ur lagstiftningen är glädjande. Jag tror att många i familjer som splittrats till följd av dödsfall hälsar denna reform

med stor tillfredsställelse.

I statsverkspropositionen föreslås också ökade finansiella resurser för att fortsätta en snabb utbyggnad av daghemmen. Man räknar upp driftbidragen till daghemmen, man höjer driftbidragen till fritidshemmen, och vidare höjer man anordningsbidragen till daghem och fritidshem. Det är alldeles uppenbart att en utbyggnad är ytterst angelägen. Och när jag i dag har hört herr Romanus tala om att man från liberalt håll verkligen vill medverka till att avskaffa hindren för de gifta kvinnornas inträde på arbetsmarknaden genom att bl. a. satsa på en kraftig utbyggnad av barn tillsynen är det inte utan att jag måste göra några reflexioner beträffande min egen hemkommun, Göteborg, där vi har haft borgerlig regim under tio av de senaste fjorton åren. Man skaffar sig vissa erfarenheter under så lång tid.

Vi har i dag i Göteborg 4 500 daghemsplatser. Vi har en kö på 9 000. Det är mycket svårt att ange hur stort det faktiska behovet är, för jag har en känsla av att många människor resignerar; de ställer sig inte i den långa kön. Från socialdemokratiskt håll har vi begärt en utbyggnad som skulle innebära en satsning på 8 400 platser till år 1975. Den borgerliga målsättningen har tidigare varit 700 platser om året, och med den takten skulle man vara upp i 6 800 platser år 1975. År 1972 höjde man driftbidraget för daghem och fritidshem för att stimulera utbyggnadstakten. Vad hände då i Göteborg? Blev det en snabbare utbyggnadstakt? Nej, man sänkte ambitionsnivån – den ambitionsnivå som innebar 700 platser per år – och med nuvarande takt kan vi räkna med 5 500 platser fram till år 1977, således ca 200 platser per år.

Som göteborgare kan man, mot bakgrund av vad som hände när statsbidraget senast ökade högst väsentligt, ha all anledning att ifrågasätta vad som kommer att hända nu när driftbidraget ökar igen. Kommer utbyggnadstakten återigen att minska? Kan man sänka ambitionsnivån ytterligare? 200 platser per år bör ändå vara bottennivån för en kommun av Göteborgs storlek! Jag vill slå fast att situationen är en utmaning mot Göteborgs kvinnor.

Jag vill slutligen uttala den förhoppningen att det ökade driftbidraget skall utgöra en stimulans för utbyggnadstakten i landets övriga kommuner. För Göteborgs vidkommande har jag förlorat hoppet. Där räcker det inte med ökade driftbidrag. Herr Romanus sade i en replik till fröken Mattson tidigare i debatten att det, om det skall finnas möjligheter att öka valfriheten, behövs en ny regering. Låt mig få säga: Om det skall finnas några möjligheter att öka valfriheten för kvinnorna i Göteborg genom utökat antal daghemsplatser behövs där ett regimskifte!

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror nog inte att fru Håvik begär att jag skall kunna siffrorna för daghemsbyggandet i Göteborg, men jag vill ändå kommentera hennes inlägg, eftersom hon apostroferade mig på ett par punkter.

Till att börja med är det naturligtvis inte så som hon ville ge sken av – det tror hon inte heller själv – att man sänkte utbyggnadstakten därför att statsbidragen ökade. I stället är det naturligtvis så, i Göteborg som på alla andra håll, att kommunerna har ekonomiska besvärligheter – mycket

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

på grund av den politik som statsmakterna fört, när det gäller såväl att lägga på kommunerna nya uppgifter och att genomföra skatteändringar, som skapar ökade kostnader för kommunerna, som att tränga tillbaka kommunerna på lånemarknaden. Det gör att man får ta skattemedel till investeringar. Kostnaderna för barntillsynen har också ökat så att nettokostnaden för de flesta kommuner – trots de höjda statsbidragen – har höjts.

Vad jag vet om Göteborg -- och det har betygats åtskilliga gånger här i kammaren när frågan varit uppe – är att det under den nuvarande kommunala ledningens tid har byggts mycket fler daghemsplatser än när fru Håviks partivänner styrde och ställde i Göteborgs kommun – och detta trots att nettokostnaden för kommunens daghemsplatser har ökat. Det är ingen konst att rita upp planer och begära målsättningar -- det vet vi som sitter i oppositionen här i huset. Konsten är att förverkliga dem, och det är det som den nuvarande kommunala ledningen i Göteborg har gjort. På den punkten står den sig mycket bra vid en jämförelse med vad fru Håviks partivänner genomförde när de hade ledningen i Göteborg. Jag skulle tro att utbyggnadstakten varit ungefär dubbelt så stor under den nuvarande ledningens tid.

Eftersom fru Håvik talar om sin hemkommun kan jag under någon minut tala om min. Sollentuna är en av de större kommunerna i landet med sina 40 000 invånare. Den är också en av de snabbast växande kommunerna. Där har vi haft liberal ledning. På fem år har vi sjudubblat antalet daghemsplatser och också mycket starkt ökat antalet fritidshemsplatser.

Vad säger den socialdemokratiska oppositionen i Sollentuna? Jo, att vi har satsat för starkt på utbyggnaden av barntillsynen. Man är bekymrad över kommunens ekonomi, därför att den nuvarande ledningen dels inte har höjt skatten, dels har satsat för mycket på utbyggnaden av barntillsynen. Ingetdera skäms vi särskilt mycket för, men det är i alla fall vad vi får höra av den socialdemokratiska oppositionen. Vi har en ledamot i denna kammare som tillhör den oppositionen, så vi kan säkert få det bekräftat.

Fru HÅVIK (s) kort genmäle:

Herr talman! Göteborg är en intressant kommun att ta upp som jämförelse. Jag tror inte att folkpartiet någon annanstans än just i Göteborg har drygt 30 procent av väljarunderlaget. Man har sitt fäste där, och där har man haft alla möjligheter att visa vilken politik man skulle vilja föra på riksplanet. Göteborg hade verkligen kunnat vara en modell för er att jobba med.

Herr Romanus påstår att det har byggts många fler daghemsplatser efter det att det blev borgerlig regim i Göteborg. Det är helt fel. Den utbyggnadstakt som man satsade på efter valet 1966 var beroende av en projektering som var gjord av socialdemokraterna. Det var inte medel utan politisk vilja som saknades.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det tycks som om fru Håvik bekräftar att det har varit en stark utbyggnad på detta område efter skiftet av majoritet i Göteborg. Att hon sedan anser att socialdemokraterna ändå skall ta åt sig äran för det förvånar väl ingen. Det är dock den nuvarande ledningen i Göteborg som har genomfört planerna, och den har också tagit konsekvenserna i form av de ökade driftkostnaderna, som naturligtvis blir en belastning på kommunens budget. Vi vet ju alla att det inte är så betungande för en kommun att anordna barnstugor; det är driftkostnaderna som är det stora problemet. De politiska konsekvenserna härav tog man alltså efter majoritetsskiftet. Sedan får fru Håvik hur mycket som helst försöka ta åt sig äran för det.

Fru HÅVIK (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan nämna i sammanhanget att i Göteborg är förvärvsintensiteten bland gifta kvinnor lägre än någon annanstans i de större städerna, mycket beroende på svårigheterna med barntillsynen. Faktum är att om man hade velat fullfölja flera projekt som man har lagt ned kunde man ha ökat förvärvsintensiteten, fått ett större skatteunderlag och en bättre ekonomi i staden. Uppenbart är väl ändå att ni där har visat att ni inte, trots att ni har 30 procent av väljarunderlaget, kan genomföra den politik som ni i svepande formuleringar här i riksdagen teoretiskt talar om att ni vill föra.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Jag har stått litet undrande inför den debatt om familj och äktenskap som nu har förts några månader och inte minst här i dag. Jag har undrat över att den kunnat föras i så hög ton. Jag minns knappast någon debatt som jag har åhört där nästan alla i debatten deltagande har så mycket rätt och ändå är så väldigt oense. Nästan alla uppgifter som lämnas är, såvitt jag kan bedöma, korrekta, och ändå är man så oense om dem.

Jag tror inte någon bestrider – statsrådet Odhnoff har inte gjort det trots att hon haft ett par tillfällen – att Staffan Burenstam Linder har rätt när han pekar på t. ex. studiemedelssystemet och den faktiska sambeskattningen som ekonomiskt missgynnande för äktenskapet som samlevnadsform och att han också har rätt i att de problemen skulle kunna bringas ur världen utan att det på minsta sätt påverkade stödet till de ensamstående med barn. Han har rätt.

Men självfallet har också fru Odhnoff rätt när hon påpekar att väldigt mycket av detta som upplevs som ett missgynnande av äktenskapet helt enkelt är baksidan av stödet till de ensamstående med barn, ett stöd som vi har varit överens om – jag minns inte när senast någon i riksdagen röstade emot något förslag i den riktningen. Det är riktigt, det förhåller sig så.

Jag tror emellertid att om man tittar litet lugnt på det här så finner man vissa inslag i samhällets stöd till ensamstående barnförsörjare som har – jag skall vara snäll – *icke avsedda* effekter av den typ som här har påtalats som missgynnande för äktenskapet. Jag tror alltså inte att de har

varit avsedda, men det kan gå snett i alla fall, och då bör man hjälpas åt att reda ut det.

Alla vet att gruppen ensamföräldrar genomgående har en väldigt svag ekonomi. Den hör till de sämst ställda grupperna i hela samhället. Men det förhåller sig ju så, att denna svaga ekonomi beror på att den gruppen nästan genomgående består av utpräglade låginkomsttagare — bl. a. på grund av sin status som ensamma föräldrar har de så dåliga arbets- och inkomstförhållanden att de hamnar väldigt lågt ner på skalan. Jag brukar ibland säga att stora delar av den gruppen inte ens når till botten på låginkomstutredningens tabeller. Det är nästan ofattbart att de över huvud taget lever.

Det är riktigt att det måste finnas ett särskilt samhällsstöd till en grupp som lever under så svåra förhållanden, men det stödet har kommit att utformas så, att det också gynnar en annan grupp som är mycket mindre, nämligen ensamstående barnförsörjare med goda inkomster. Det finns sådana. Jag tror inte att jag otillbörligen avslöjar några hemligheter, om jag nu, när arbetet är avslutat, säger att vi i familjepolitiska kommittén — denna kommitté som enligt fru Eriksson i Stockholm är den lyckosammaste som någonsin har arbetat — faktiskt tittade på det här och undrade om det skulle kunna finnas något sätt att rätta till de uppenbart orimliga favörer i jämförelse med andra grupper som välsituerade ensamföräldrar har. Man kan nog lugnt säga att det icke finns någon grupp i samhället som är i alla avseenden så favoriserad som de. De behandlas i skattehänseende och andra hänseenden som om där funnes en stor, vuxen människa till i familjen som skulle leva på inkomsten — utan att de har något behov av det i egenskap av låginkomsttagare. Det har blivit så, och det är väldigt besvärligt att rätta till det, men jag vill inte säga att det skulle vara omöjligt att göra det.

Skall vi jämföra gifta i klassisk mening — sådana som lever i vanligt äktenskap — med andra grupper och se vem som är gynnad och vem som är missgynnad, får vi naturligtvis jämföra i samma inkomstläge. Det är alltså ett faktum i dag att en ensamstående med barn har väsentliga favörer som en tvåföräldrarsfamilj med samma barnantal och samma låga inkomst inte har. Man kan tycka att en trepersonersfamilj med 20 000 kronor i inkomst om året skulle behöva samma stöd som en enföräldersfamilj med 20 000 kronors inkomst om året, men det får den inte. I det avseendet är alltså äktenskapet som samlevnadsform missgynnad.

Nu vet jag att fru Odhnoff — hon har sagt det i dag, och det ligger mycket i det — anser att situationen som ensamansvarig förälder medför alldeles speciella komplikationer och svårigheter, som motiverar ett stöd utöver det här som borde vara lika i samma inkomstklass. Det ligger mycket i det. Det är säkert så att man kan ha andra kostnader och andra bekymmer — även ekonomiskt mätbara — om man är ensam ansvarig för barn än om man är två som delar på det ansvaret. Men jag tvivlar på att de bekymren, så länge de kan mätas i pengar, egentligen överstiger den kostnadsminskning man obestriddligen har om det är en person mindre som skall leva på en inkomst.

Därför borde man nog se över detta, och jag tycker det kunde göras ganska lugnt, så att man inte undanhåller de gifta vanliga familjerna ett

stöd som egentligen är motiverat av deras karaktär av låginkomsttagare och som tillkommer alla andra med samma låga inkomst. Det är en viktig aspekt.

Sedan vill jag gärna säga något om det här hemska ordet "tvångsgifte" som har dykt upp. Även om ordet må verka hårt tycker jag nog också i det fallet att Staffan Burenstam Linder, som har lanserat begreppet, har fog för sitt sätt att resonera. Ingen vill i dag avskaffa de regler som säger att sammanboende med barn behandlas som gifta i skatte- och socialbidragshänseende, men man kan säga som man lär ha sagt om parfymerna på det lortiga 1700-talet: Det är tur att de finns men det är synd att de skall behövas. Att dessa särregler behövs beror ju just på att det är en ekonomisk favör att icke vara gift. För att den favören inte skall kunna utnyttjas har vi då infört de här särreglerna.

Om vi inte hade detta som man kan kalla för en diskriminering av de gifta eller ett gynnande av de ogifta – vilket man vill – skulle vi inte behöva dessa regler. Och jag tycker att det är någonting stötande i att två människor som av alldeles andra skäl än ekonomiska, av principiella skäl, väljer att leva samman under fria former och utan äktenskap, skall underkastas en del av det regelsystem som gäller för gifta, nämligen de regler som har att göra med deras förhållande till samhället, medan de inte underkastas de regler som skulle gälla dem inbördes – till skydd för den svagare parten och av många andra skäl. Det är detta, att en sorts tvångsgifte socialpolitiskt och skattepolitiskt skall behövas för att undanröja följderna av de otillfredsställande bestämmelser vi har i dag, som vi har gått emot.

Herr talman! Jag vill också säga någonting om det här med valfriheten. Även härvidlag är det naturligtvis likadant – att alla har rätt. Lisa Mattson har rätt i att det inte finns någon valfrihet i dag – så långt är valfriheten en myt. Men det är ju det vi vill göra någonting åt, och jag kan verkligen förstå att herr Romanus inte kan bli överens med fröken Mattson. Det talas emellertid väldigt konstigt även om detta.

När det gäller valfrihet mellan förvärvsarbete och hemarbete och mellan olika former av barntillsyn – eller säg gärna barnomsorg, det vackrare ord som fru Odhnoff använder – har vi att göra med tre grupper. Det är de familjer som väljer att en av föräldrarna stannar hemma och själv sköter barnen, det är de där båda föräldrarna förvärvsarbetar och utnyttjar den kommunala barnomsorgen, dag-hemmet, och det är de familjer där också båda förvärvsarbetar men är hänvisade till eller själva väljer någon annan form av barntillsyn som man själv får bekosta av i huvudsak beskattade medel. Det är ostridigt att av dessa tre grupper har den grupp som utnyttjar de kommunala dag-hemmen en alldeles speciell favör, så stor att den är det i särklass största bidrag som utgår i hela vårt familjepolitiska system – en sänkning med 7 000–15 000 kronor per år och barn av den faktiska kostnaden. Den kostnadssänkningen får alltså ingen av de andra två grupperna någon del av.

Men då kan jag, herr Romanus, heller icke förstå hur man kan öka valfriheten genom att ge alla tre kategorierna låt oss säga 200 kronor till i månaden. Skillnaden 7 000–15 000 kronor mellan dem kvarstår i alla

fall. Skall man öka valfriheten mellan kommunal barntillsyn och annan, då måste man införa någonting som enbart vänder sig till den grupp som icke utnyttjar den kommunala barntillsynen. Eljest kan man möjligen uppnå någon annan effekt, men man har icke ökat valfriheten.

Låt mig så, herr talman, anknyta till något som statsminister Palme sade i början av den här debatten i går. Han talade om att vi har kvar brister, problem och icke uppfyllda förväntningar, och han talade om att det finns människor som slås ut eller i varje fall får det väldigt besvärligt därför att de inte orkar med, inte kan uppfylla de krav som ställs. Det har talats mycket i den här debatten om prestationstrycket, om de hårda krav som ställs på människor i vårt samhälle, som mer och mer blir ett samhälle för de starka – dess värre är det så – och de som inte orkar med råkar illa ut.

Här har talats, med udden vänd åt olika håll, om vem och vilka förhållanden som bär skulden till det här hårda prestationstrycket. Men vi kommer icke förbi, som jag ser det, att samhället självt bär en betydande del av skulden just när det gäller den kategori medborgare som kanske utsätts för det allra hårdaste, rent omänskliga prestationstrycket – *familjerna*, där man begär inte bara av dem som orkar med det och vill ha det så utan även av alla de andra, att två människor skall göra tre människors jobb. Det är detta hela vår nuvarande familjepolitik är inriktad på; om man skall få del av samhällets omsorger på alla vis måste man rätta sig efter den målsättningen att man skall bjuda ut tre människors arbetskraft av två människor, två förvärvsarbeten och ett hemarbete. Detta innebär i dag ett enormt tryck på många människor, som gärna skulle vilja slippa ifrån det några år om de kunde få. Men de har icke råd, därför att emellan ligger 7 000–15 000 kronor per år och barn som ett styrmedel. Och ett ekonomiskt styrmedel är, om beloppen är tillräckligt stora, precis lika tvingande som ett lagstadgat obligatorium.

Det är därför som vi inte kan släppa talet om ökad valfrihet. Jag bryr mig inte om allt det här moraliserande snacket om att det skulle vara bättre eller sämre för barnen med den ena eller den andra tillsynsformen. Det är riktigt som herr Romanus säger, att det finns inga belägg för vare sig det ena eller det andra. Däremot kan jag inte komma loss från att det är ett omänskligt krav vi ställer, när vi förutsätter att alla familjer egentligen skall av två vuxna människor bjuda ut tre människors jobb, oavsett om de vill och orkar eller inte.

Fru Theorin sade tidigare i dag i ett helt annat avsnitt av debatten att samhället har inte råd, resurserna räcker inte till att både göra den nödvändiga utbyggnaden av barntillsynen med fler daghemplatser och att erbjuda t. ex. vårdnadsbidrag av någon betydelse. Men då förbiser fru Theorin att vi här har att göra med alternativa kostnader – man skall ju inte ha bådadera. – Kön i Göteborg, fru Håvik, på 9 000 daghemssökande skulle kanske kortas rätt väsentligt, om man öppnade möjligheter att utan ekonomiska uppoffringar ordna barntillsynen på en annan väg. Det är alternativa kostnader vi talar om, inte den ena kostnaden lagd på den andra.

Jag vill till sist säga, herr talman, att det är riktigt som det har sagts här – jag tror det var fröken Mattson som citerade statsminister Palme –

att kvinnans likställighet måste grundas i arbetslivet. Jag tror som sagt att det är rätt, men bara under förutsättning att vi är beredda att räkna hemmet och hemarbetet till arbetslivet, för det hör dit.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Carlshamre frågade hur vårdnadsbidrag som går till alla kan öka valfriheten. Han undrade om man inte borde ge vårdnadsbidrag bara till dem som inte utnyttjar den kommunala barntillsynen. Mitt svar är enkelt: Om man inför ett vårdnadsbidrag av någon storlek, kan man i motsvarande mån minska subventioneringen av den kommunala barntillsynen, och på det sättet får föräldrarna själva avgöra var de vill lägga det här vårdnadsbidraget.

Sedan kan jag inte låta bli att påpeka att herr Carlshamre resonerar som om vi redan i dag var i den situationen att de flesta föräldrar hade möjligheter att ha sina barn på daghem, och att det liksom finns ett tryck på dem att ha barnen där. Så är det ju inte. Alltjämt är det en mycket liten minoritet – även om den har vuxit – som över huvud taget har denna möjlighet. Många föräldrar är dessutom ensamstående och har därför i realiteten inte något val.

Det stora valfrihetsproblemet i dag är för de flesta inte att välja att stanna hemma. Det finns människor för vilka det är ett ekonomiskt valfrihetsproblem, men det stora problemet i dag har de kvinnor som inte kan få jobb och inte kan få barntillsynen ordnad och som alltså inte har någon tillgång till arbetslivet i den meningen att de har förvärvsarbete. På den punkten har jag personligen samma mening som fröken Mattson, alltså att det är lyckligast för de flesta människor att hålla kontakt med förvärvslivet även när barnen är små.

Men till skillnad från fröken Mattson har jag inte den uppfattningen att man skall driva fram ett sådant beteende bara därför att man själv anser att det är det bästa. Jag anser att man skall arbeta för valfrihet.

Herr CARLSHAMRE (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill tacka herr Romanus för hjälpen med argumentationen. I ett försök – som lyckades lika dåligt för mig som för samtliga tidigare deltagare i denna debatt – att hålla den anmälda tiden gick jag inte så långt i beskrivning av de olika förslagen. Men detta att det finns många människor som, även om de skulle vilja det, inte kan få del av det exceptionellt stora stöd som platserna på daghem utgör är ytterligare ett skäl för att de åtminstone borde få något annat.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Som flera talare konstaterat i denna debatt är vår kostnadsstegring förödande stor. Många företag och institutioner som försöker att få kostnader och inkomster att balansera något så när har mycket besvärliga problem att brottas med. Finansministerns 66-miljardersbudget med den hårda underbalanseringen på 5,7 miljarder ger starka impulser till inflation och fortsatt kostnadsstegring. Detta begränsar i sin tur framtida investeringar.

Om jag här endast håller mig till utbildningshuvudtiteln, så bär den

markanta spår av ekonomisk tvångströja. Resultatet är en hårt prutad budget som utbildningsministern står för. Det är förmodligen första året på länge som utbildningen har fått en minskad relativ andel av budgeten, och utbildningshuvudtiteln är också ett aktstycke utan större sensationer. Där ökningarna finns är de betingade av den automatik som ligger i den allmänna kostnadstrenden.

Det är givet att skolreformerna har varit en satsning av resurser i olika avseenden, men de utbildningspolitiska åtaganden som gjorts måste fullföljas. De individuella utbildningsbehoven och kraven kostar på både när det gäller aktiva insatser och ekonomiska och personella resurser, men inte desto mindre måste programmet vara inställt på ett uppföljande, om ungdomen skall få den utbildning som den har blivit lovad. Inom centerpartiet anser vi att det löftet bör hållas.

I själva utvecklingen får undervisningen ständigt känna av föränderlighetens vind. De senaste åren har det skett en markant förändring av det antal studerande som sökt till de akademiska utbildningsvägarna. Studerandeantalet var ca 25 000 läsåret 1968/1969 och har nu sjunkit till 17 300. Denna nedgång med ca 8 000 studerande vid den högre utbildningen påverkar givetvis en rad faktorer med omställnings- och nedskärningskonsekvenser som följd. Det bör innebära att vi kan ge bättre kvalitativa resurser i den fortsatta utbyggnaden.

Det är inget fel att akademikerströmmen sinar något. I stället har vi fått en ökad ström till den mera direkta och kortare yrkesutbildningen. Många ungdomar med bättre betyg siktar nu in sig på gymnasieskolans tvååriga linjer. Det är uppenbarligen en önskan att komma snabbare ut i yrkeslivet som avgör valet. Samtidigt har de tillgång till fortsatt allmänbetonad utbildning. Denna förändring i studie- och yrkesval kommer säkerligen att skapa en bättre balans på arbetsmarknaden.

Bättre information behövs till näringsliv och arbetsmarknad om vilka utbildningslinjer de kan hämta sin personal från. Skolmyndigheterna bör ägna den frågan större uppmärksamhet än de gjort hittills.

Arbetsmarknad och näringsliv bör också aktivt engageras för att bereda de studerande möjlighet till praktiskt arbete och utbildning före och under den teoretiska utbildningen i det yrke de tänkt sig. Skolarbetet tar numera så mycket av ungdomarnas tid att de många gånger är fullständigt okunniga om praktiken i det yrke som de utbildar sig för.

Behovet av praktik i utbildningen är mycket olika för olika yrken, men för vissa yrken är det helt nödvändigt med praktik. Jordbruk och djurskötsel har exempelvis ett utpräglat sådant behov, men givetvis finns det inom flera andra yrken ett likartat behov av praktikkunskap. De elever som verkligen förvärvat yrkespraktik under eller före de teoretiska studierna bör få en särskild meritpoäng.

Herr talman! Låt mig ta upp en annan fråga! Det sägs att det skall införas ett nytt betygssystem. Jag hoppas det. Det nuvarande är en relativitetsteorins hägring, felräkning och misräkning. – Detta påstående gör jag mot bakgrund av de svårförståeliga missförstånd som med säkerhet gett många elev ett felaktigt betyg.

När man i 1962 års läroplan och skolstadga införde principen om den relativa betygssättningen efter den femgradiga betygsskalan gav man däri

själv upphovet till missförståndet och den felaktiga tillämpningen. Den procentuella fördelningen av betygen angav enligt den Gausska kurvan:

Betyg	1	2	3	4	5
Fördelning i procent	7	24	38	24	7

Denna fördelningsregel, som i princip även skulle kunna tillämpas på den tidigare betygsskalan, avsågs att gälla för elevgrupperna i landet i dess helhet, alltså som en rikslikare. Procentfördelningen blir helt förödande för betygssättningen om den tolkas så, att den skall gälla inom den enskilda skolan och klassen. Det är därför den har givit upphov till alla dessa missförstånd. Skall "relationsprocenten" i en sådan betygsfördelning slå rätt, fordras det omkring 3 000 elever i beräkningen eller klassen. Därav följer att det i klasser med omkring 30 elever inte kan eller skall göras någon jämförelse eleverna emellan. Betygen skall sättas efter vederbörande elevs eget kunnande.

Det har funnits lärare som insett det felaktiga i att göra en procentberäkning inom klassens ram och som satt betyg efter vad eleverna kunnat. De har kanske, som en adjunkt vid ett skånskt läroverk, blivit inkallade till rektor och tillhållna att hålla sin klass på ett betygs genomsnitt av 2,8–3,4 poäng.

Det har gjorts JO-anmälningar i ärenden av den här naturen. Handläggningen av dessa ärenden har i stort sett bekräftat lärarens suveräna rätt att ge eleven det betyg som läraren anser att eleven förtjänat. Många tillrättalägganden har under åren gjorts av procentberäkningens missförstånd. Men ännu lever den uppenbarligen kvar på många håll.

Jag vet att utbildningsministern delar uppfattningen att det inte skall göras någon procentberäkning inom klassen. Men det är uppseendeväckande att inte utbildningsdepartementet varit mera aktivt under alla de år som denna felaktiga betygssättning pågått och försökt få bort dessa missförstånd och orättvisor.

Jag vet att det nu skall bli en ny betygsutredning och att vi skall få ett nytt betygssystem. Jag hade därför inte tänkt ta upp dessa frågor, men det dröjer kanske ännu ett par år innan vi får detta nya betygssystem, och många elever kommer fortfarande att få betyg enligt det gamla systemet. Därför hoppas jag att vi ändå så småningom skall få fram en rättvisa. Jag hoppas verkligen också att vi skall få ett nytt betygssystem, eftersom jag inte tror att vi kan fortsätta med det gamla. Jag hoppas dock att vi skall få behålla betygen – jag tror att det behövs.

Herr talman! Skolans uppgift är att ge kunskap och fostran åt de unga eleverna. Dagens skola behöver därför mera nu än förr ägna sin tid åt de sociala frågorna, även om undervisningen alltjämt bör förbli huvudmomentet. Vi måste också ge ledning för samarbete, hänsyn och tolerans. Skolan måste i samarbete mellan alla i skolan arbetande – inte minst eleverna själva – resa front mot våldsmentaliteter, tuffhet och råhet där sådant förekommer. Skolan är en viktig del av samhället. Ett samhälle kan inte vara utan lagar, ej heller utan normer och levnadsregler.

Skolans sociala ansvar är att bibringa eleverna den demokratiska och humanistiska livssynen på den mänskliga tillvaron. Inför den stigande

brottsligheten, oron och våldet hörde vi hur vår justitieminister efterlyste normer för vårt samhälles liv. Men han sade i det sammanhanget icke vilka normer som behövdes. Jag har den absoluta uppfattningen att skolan i religionsundervisningen har möjlighet att förmedla de levnadsnormer som exempelvis justitieministern efterlyst. Jag tror att vi i dagens samhälle mer än förr behöver en ungdom som verkligen inser både värdet och nödvändigheten av religion som vägledning i livsåskådningsfrågor. Det är stora krav – ömtåliga uppgifter – som samhället måste ställa på dagens skola. Den måste alltså fylla denna funktion utöver det rent ämnesmässiga kunskapsinhämtandet. Det är uppenbart att här måste föräldrar och andra aktivt engageras för att lösa skolans sociala uppgifter.

Lärarna måste både vara lärare i skolämnen, vilket förutsätter att de också behärskar frågan om samarbete i lärargemenskapen, och fylla den elevvårdande funktionen. De har ingen lätt uppgift. Mot bakgrunden härav kan vi konstatera att den nuvarande lärarutbildningen inte ger särdeles mycket av den allround-kunskap lärarna behöver för sin sociala funktion. Därför är ett bättre tillgodoseende av detta lärarutbildningskrav en av de allra viktigaste reformerna inom skolan. Lärarutbildningen bör, för grundskolans och gymnasieskolans del, ge lärarna kunskaper både om hur de skall handha skolans sociala uppgifter och om hur de skall sköta det rent undervisningsmässiga.

Herr PALM (s):

Herr talman! Aktiviteten på kulturlivets område har under de senaste månaderna berikat kulturdebatten med ytterligare en utredning. Det gäller kulturrådets betänkande på över 570 sidor, som nu är föremål för remissbehandling. Kulturrådet ägnar bl. a. ansvarsfördelningen inom den offentliga kulturdistributionen stort utrymme. Detta är en väsentlig fråga i en demokrati som vill garantera frihet åt alla. Det saknas inte exempel på hur i frihetens namn friheten har förtryckts.

Reglerna inom den offentliga kultursektorn ställs under diskussion, men kulturrådet vill gå längre. Kulturrådet förklarar "att samhället har ett övergripande ansvar för att främja mångsidighet och spridning av kulturutbudet för att minska eller lindra den negativa verkan som marknadsekonomin kan medföra".

Jag ansluter mig helhjärtat till dessa ambitioner, men denna deklARATION har inte följts av några genomgripande förslag till konkreta åtgärder.

Det är mot denna bakgrund som jag tillsammans med Arne Gadd i Uppsala och Bengt Wiklund i Härnösand har tagit upp dessa frågeställningar i motionen 448 vid årets riksdag. Vi tar fasta på vad kulturrådet säger och begär i vår motion att riksdagen beslutar om "åtgärder som motverkar maktkoncentrationen inom den kommersiella kultursektorn och som främjar mångfalden och yttrandefriheten inom denna sektor".

Vi vet att vi nu ger oss in på ett område som traditionellt ansetts vara reserverat för de liberala marknadskrafternas fria spel. Ett spel som pågått utan samhällets inblandning. Ett spel som kunnat tillåtas så länge som marknadskrafterna fungerade i jämbördig tävlan. Nu har detta idealtillstånd avlösts av en monopolistisk utveckling. Denna utveckling har inte tillräckligt uppmärksamats och inte heller angripits med

praktiska åtgärder.

Vi vet att det motionsyrkande som läggs fram trampar många privatekonomiska affärsintressen på tårna. Representanter för den icke moderata högern har talat mycket om vänstervridning i vissa massmedia. Det skedde bl. a. vid höstriksdagen, men mycket blev inte sagt om den kommersiella kultursektorn, som ofta är starkt reaktionärt högervriden. Alltför få har reagerat och alltför många har vant sig att leva med den.

I motionen nämns några exempel på otillräckligt utredda områden inom den kommersiella kultursektorn, och vi vill aktualisera den väsentliga fråga som handlar om det reella inflytandet över opinionsbildningen. Vi gör det mot bakgrunden av den alltjämt pågående maktkoncentrationen. Det gäller bl. a. inom pressen. Under de tio senaste åren har tre pressutredningar startats. Jag har medverkat i motioner som begärde tillsättandet av de två senaste utredningarna. Utredningarna har resulterat i kraftiga ekonomiska insatser från samhällets sida, och även andra riksdagsbeslut har tagits för att rädda den mångfald som en gång bar upp det gamla liberala yttrande- och tryckfrihetsidealet.

Liberalismen har med åren blivit sin egen fiende och konkurrensen har tagit död på konkurrensen. Det är nu 140 år sedan den liberala förkämpan för det fria ordet, Lars Johan Hierta, låg i fejd för att begränsa hovkanslerns makt, men den makt som vissa tidningsmagnater har i 1970-talets Sverige skiljer sig inte mycket från den som hovkanslern utvecklade i all sin glans på 1830-talet. Enligt min mening är garantierna för tryckfriheten avhängiga av vem som har den reella makten i de enskilda koncerner som intar en monopolställning.

Det var dessa erfarenheter som fick oss att väcka en motion vid förra årets riksdag med begäran om en tredje pressutredning. Vi ville få det fria ordets villkor och strukturfrågorna inom pressen ordentligt genomlysta.

Men inte heller den tredje pressutredningens direktiv – som härstammar från finansdepartementet – anser jag helt tillfredsställande. De ekonomiska insatserna är betydande, men ytterst gäller frågan yttrandefrihetens villkor i hela dess vidd i den ökande pressmonopolismens Sverige. Det handlar om våra möjligheter att leva upp till de ideal som den grundlagsfästa tryckfrihetslagstiftningen syftar till. Problemet är internationellt. Se bara på vad som hänt i Västtyskland, där en Axel Springer med sitt välbetalda folk får en enorm makt att bestämma över opinionsbildningen! Det vore en dröm för en ny Joseph Goebbels att få sitta i Axel Springers fåtölj.

Jag vill inte dra någon parallell mellan Västtyskland och Sverige, men vi är oroad för en liknande utveckling. Den oron dämpades inte under gårdagens remissdebatt, där folkpartiledaren Gunnar Helén betecknade den massmediadebatt som för närvarande pågår som "vildsint". Nu fann emellertid liberalen Gunnar Helén debatten stimulerande, och kanhända kan vi räkna med liberalernas stöd när vi vill offentligt analysera och utreda frågan om yttrandefrihetens villkor och hjälpa liberalismen på traven i 1970-talets Sverige. Vi får nu se om liberalerna är trogna sitt förflutna och sina traditioner när denna motion skall behandlas av riksdagen. Det måste innebära en uppslutning bakom det utredningskrav som vi ställer.

Vi borde väl dessutom alltjämt ha en gemensam syn på den ärftliga monarkin – om det så gäller den konstitutionella eller tidningskonungarnas. Utvecklingen till vidgad makt har dess värre gått i helt motsatt riktning för dessa två maktcentra. Vi är väl alltjämt överens om att all makt måste kontrolleras – åtminstone balanseras – i en högt utvecklad demokrati.

Ett närbeläget område inom den kulturella sektorn representeras av Pressbyrån. Den har en växande monopolistisk roll som "kulturdistribution". Samtidigt som anslagen till skola och litteratur har ökat kraftigt finns det här alltjämt stora brister, om vi vill leva upp till rollen som kulturnation. Den debatt som hittills förts om Pressbyråns ökade monopolställning har haft rent beklämmande inslag. Pressbyrån försvarar sig med att man bjuder vad folk vill ha. Det handlar dock mer om tro än om vetande. Och där står Pressbyråkiosken, oftast utan alternativ, med okända makthavare i bakgrunden som styr utbudet. Utvecklingen på detta område bör också angå de samhällsorgan som har anspråk på att leda in kulturdistributionen på bättre banor.

En lika otillfredsställande utveckling förekommer också på filmdistributionens område. Den utvecklingen hade varit allvarligare, om staten förhållit sig passiv. Men trots samhälleliga insatser måste de krafter som styr filmutbudet och denna märkliga kulturella tvångsmatning bli föremål för en djupgående analys. Publiken är ofta i händerna på filmbolag och filmsättare med kassaskrinet i blicken. Den våldsspäckade halvfascism som löper över biografdukarna är sannerligen inte vänstervriden; den är i stället högervriden i dubbel mening! Detta understryker behovet av en analys av krafterna bakom och effekterna av den högerindoktrinerade kultursektorn. Jag skulle kunna nämna fler närbesläktade områden som sysslar med kulturdistribution.

Ärade kammarledamöter! Vi som har signerat motionen 448 följer med intresse det utredningsarbete som pågår om kulturfrågorna och om massmedierna. Ingen av de nu arbetande utredningarna har dock fått uppgiften att utreda de förhållanden som tas upp i motionen. Kanhända har man skrämts av tron att då angripa yttrandefriheten. Det är precis tvärtom. Nu ligger den reella yttrandefriheten ofta i händerna på några anonyma makthavare. Vi anser oss dessutom ha fått skäl för vår motion, när kulturrådet i sitt betänkande säger att man önskar – jag citerar än en gång – "främja mångsidighet och spridning av kulturutbudet och för att minska eller lindra den negativa verkan som marknadsekonomin kan medföra".

Herr talman! Vi anser att de nu arbetande utredningarna på detta område tar upp många mycket angelägna frågor, men de kan trots allt framstå som något marginella i jämförelse med de kärnfrågor som vi tar upp i vår motion. Vi har många bakom oss som ivrar för reell yttrandefrihet och som vill få en sådan djupgående analys till stånd – en analys som resulterar i nytänkande och förslag till åtgärder.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30.

Ordet lämnades på begäran till

Herr BÖRJESSON i Falköping (c), som yttrade:

Herr talman! Under de senaste åren har betydande nedläggningar av järnvägar förekommit i vårt land. Det kan konstateras att när järnvägsnätet nådde sin största omfattning 1938 var bansträckan 17 000 kilometer. Under perioden 1966–1970 har järnvägstrafiken på i medeltal ca 330 bankilometer per år lagts ner. Banlängden den 31 december 1971 uppgick till 12 171 bankilometer, därav 659 bankilometer privat järnväg.

Orsaken till nedläggning av järnvägslinjer sammanhänger med det förhållandet att antalet resande minskar i sådan omfattning att järnvägsdriften inte längre är lönsam. Från statens sida har årligen anslagits betydande belopp som ersättning till statens järnvägar för drift av icke lönsamma järnvägar. Sålunda utgick för budgetåret 1971/72 296,7 miljoner kronor, och för budgetåret 1972/73 har anslagits 322 miljoner kronor för detta ändamål. Vad det gäller budgetåret 1973/74 föreslås i statsverkspropositionen 380 miljoner kronor, en ökning med 58 miljoner kronor.

Ersättningen för icke lönsamma järnvägslinjer utgår enligt de år 1963 meddelade riktlinjerna för den statliga trafikpolitiken, innebärande att SJ skall få ersättning för driftunderskottet på sådana icke lönsamma järnvägslinjer, vilkas trafikering utgör en ekonomisk belastning för SJ men på vilka trafiken bör bibehållas tills vidare av samhällliga skäl.

Stödet till de trafiksvaga järnvägslinjerna bör bibehållas, inte minst av samhällliga skäl, och åtgärder bör vidtagas för att stödet inte behöver ökas, utan snarare minskas, och detta utan att ytterligare järnvägar läggs ner.

Det är därför angeläget att åtgärder vidtas för att förbättra SJ:s lönsamhet. En förutsättning för ökad lönsamhet är att SJ:s tjänster i större utsträckning än vad som nu sker tas i anspråk av allmänheten. Det har visat sig att under första hälften av 1960-talet var persontrafiken på järnvägar i stort sett oförändrad. En nedgång på korta avstånd kompen-serades av en ökning främst i fråga om långa resor. Senare har utvecklingen – mätt i personkilometer – totalt sett blivit mera ogynnsam. Den kortväga trafiken som dominerat antalet resor har varit vikande under hela 1950-talet samt under förra delen av 1960-talet. Efter år 1967, då pendeltrafiken i Stockholmsområdet tillkom, har emellertid trenden för antalet resor varit uppåtående. Det totala antalet järnvägsresor under år 1971 sjönk till 53 miljoner resor – främst under inverkan av arbetskonflikten i februari – mars 1971 samt en allmän konjunkturavmattning. Nedgången, som gällde sitt- och sovresor i vissa större fjärrtåg, accentuerades mot slutet av året.

Det är angeläget, inte minst med hänsyn till samhällsekonomi, att öka den kollektiva trafiken. Ökade insatser måste därför göras från samhällets sida i syfte att öka den spårbundna trafiken. Järnvägarna kommer i framtiden att spela en dominerande roll i den kollektiva trafiken. Den rälsbundna trafiken har stora fördelar bl. a. i miljöhän-

seende och ur trafiksäkerhetssynpunkt. Med den nuvarande höga olycksfrekvensen inom landsvägstrafiken kan järnvägarna bevisligen erbjuda större trafiksäkerhet än landsvägstrafiken.

Taxepolitiken måste bedrivas med tanke på att allmänheten i större utsträckning än vad som nu sker använder sig av SJ:s tjänster när det gäller person- och godsbefordran. Ökat resande och ökad godsbefordran innebär både på kort och lång sikt ett bättre ekonomiskt utbyte för SJ och en förbättrad samhällsekonomi. Alla skäl talar för ett bättre utnyttjande av landets järnvägsnät. Det är därför motiverat att man inte bara riktar kritik mot SJ utan att man också samtidigt med olika konkreta åtgärder ser till att SJ:s ekonomiska ställning inte försvagas. Det är inte tillräckligt att SJ enbart erhåller ersättning för icke lönsamma järnvägslinjer. På kort sikt är detta både nödvändigt och riktigt, men vad som är angeläget är att SJ:s tjänster i större utsträckning än vad som nu sker utnyttjas. Om så sker kommer SJ att i fortsättningen inte behöva ta så stora medel i anspråk från samhället för att täcka sina förluster.

Att man i större utsträckning än vad som nu sker använder tåget, åtminstone vid längre resor, borde vara en självklar sak t. o. m. för tjänstemän från de olika ämbetsverken som företar tjänsteresor. Det har framkommit att många tjänstemän tyvärr föredrar att använda bil eller flyg vid resor i tjänsten.

Det har vidare framkommit att vissa ämbetsverk och institutioner i sin bokföring har sammanfört resor med såväl tåg som flyg och bil under gemensamt konto, varav det ej direkt framgår hur resorna fördelas på skilda trafikmedel. Dock kan man utgå från att resor med bil och flyg är dyrare än resor med tåg. Många – inte alla – resor kunde med fördel företas med tåg. Besparingar kunde därmed uppnås av vederbörande verk.

Man brukar säga att SJ är hela folkets järnväg. Om detta skall överensstämja med det verkliga förhållandet bör de statligt anställda i första hand gå före med gott exempel. De bör i första hand välja tåget vid tjänsteresor.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens medgivande att till herr kommunikationsministern få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd vidta åtgärder så att statstjänstemän i första hand använder tåg vid tjänsteresor?

Denna anhållan bordlades.

§ 13 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Härmed får jag meddela att jag under tiden den 25 februari - 5 mars 1973 vistas på tjänsteresa i Ungern och Tjeckoslovakien och anhåller om tjänstledighet från riksdagsgöromålen under nämnda tid.

Stockholm den 30 januari 1973

Eric Holmqvist

§ 14 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 11 med förslag till lag om ändring i lagen (1971:531) om ändring i vattenlagen (1918:523).

Nr 15

Torsdagen den
1 februari 1973

§ 15 Anmäldes och bordlades

Finansutskottets betänkande

Nr 2 i anledning av propositionen 1973:7 om tillämpning av allmänna prisregleringslagen (1956:236) jämte motioner

Skatteutskottets betänkande

Nr 1 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:6 med förslag till förordning om ändring i förordningen (1966:21) om särskild skatt på motorbränslen jämte motioner

§ 16 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 63 Herr *Hovhammar* (m) till herr justitieministern angående identitetskontrollen vid framställning av ID-kort:

På vad sätt kan samhället medverka till att det av AB ID-kort framställda identitetskortet – som fått en utomordentlig tilltro som legitimationshandling – inte utfärdas för uppdiktad person?

Nr 64 Herr *Sjöholm* (fp) till herr finansministern angående tillhandahållandet åt arbetstagare av kontrolluppgifter för taxeringen:

Vad kan enligt statsrådets mening göras för att de s. k. kontrolluppgifterna från arbetsgivare tidigare än nu är fallet kan tillställas arbetstagare?

§ 17 Kammaren åtskildes kl. 18.04.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert